
I.

ANKETNI

NALAZI

I. POGLAVLJE

OSNOVNI PODACI O
POPULACIJI UČENIKA
SREDNJIH ŠKOLA NA
PODRUČJIMA POSEBNE
DRŽAVNE SKRBI
1999. GODINE

Uvod. Istraživanje kvalitete života i životnih aspiracija mladih na područjima posebne državne skrbi Republike Hrvatske planirano je na uzorku srednjoškolaca. Prvi i najvažniji razlog takve odluke jest taj što se na temelju popisa stanovništva iz 1991. godine ne može napraviti reprezentativan uzorak mladih koji žive na tim područjima, jer se demografska struktura stanovništva tijekom i nakon rata znatno izmijenila. Nasuprot tome, postoje dosta pouzdani podaci o broju srednjoškolaca na tim područjima koje prikuplja Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske. Drugo, populacija srednjoškolaca najrelevantnija je za svrhe ovog istraživanja. Srednjoškolci prema svojoj dobi spadaju u kategoriju “mladih ljudi” kako se ona definira u istraživanjima; k tomu, za razliku od studenata koji većinom žive na drugim područjima, u najvećem su broju stalno nastanjeni na bivšim okupiranim područjima. Treće, relevantno je ispitivati stavove, mišljenja i očekivanja u vezi s vlastitom budućnošću upravo učenika završnih razreda srednjih škola; oni se nalaze na određenoj prekretnici, u mladenačkom razdoblju kada počinju više razmišljati o svojoj budućnosti, izboru zvanja, formiranju obitelji i sličnim problemima. Konačno, potencijalni su ispitanici, tijekom godine istraživanja (1999.) bili u dobi od 17 i 18 godina što znači da su i prije početka agresije na Republiku Hrvatsku također bili u školskoj dobi i koliko-toliko “odrasli” da mogu svoja sadašnja iskustva uspoređivati sa sjećanjima i iskustvima proteklih godina.

Razdioba učenika po županijama. Zakonom o područjima posebne državne skrbi koji je donio Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske na sjednici 17. svibnja 1996. godine (NN 44/96), kao i kasnijim izmjenama (NN 57/96, NN 124/97), ustvrđena su područja o kojima Republika Hrvatska posebno skrbi te poticajne mjere za njihovu obnovu i razvitak. Područja posebne državne skrbi dijele se na dvije skupine. U prvoj su skupini područja koja su

bila okupirana do 1995. godine i nalaze se neposredno uz državnu granicu, a općinsko središte nije od granice udaljeno više od 15 kilometara zračne linije i nema više od 5.000 stanovnika prema popisu pučanstva iz 1991. godine. U drugoj su skupini područja općina, gradova i naselja koja su bila okupirana do 1995. godine, a nisu ustvrđena u prvoj skupini. U upravno-teritorijalnom smislu, područja posebne državne skrbi obuhvaćaju dijelove trinaest od dvadeset i jedne hrvatske županije.

Za potrebe formiranja uzorka istraživanja rabljeni su podaci o obilježjima učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj navedeni u publikaciji *Srednje škole u brojkama školske godine 1998/99.* (Republika Hrvatska: Ministarstvo prosvjete i športa, siječanj 1999.). Uvidom u Zakon o područjima posebne državne skrbi i u popis srednjih škola u Republici Hrvatskoj ustvrđeno je da je populacija (učenici srednjoškolci) na temelju koje će se odrediti uzorak istraživanja raspoređena u različitim naseljima i gradovima u ukupno 13 županija.

Određeni problem u odabiru uzorka istraživanja predstavljala je činjenica da je u područja posebne državne skrbi uključen veći broj naselja u kojima nema srednje škole. Takva naselja uglavnom gravitiraju najbližemu većem središtu koje se nalazi na području posebne državne skrbi i gdje učenici pohađaju školu. S druge strane, određen broj naselja pripada općinama i gradskim područjima gdje postoji srednja škola, ali se ona nalazi u najbližem gradu (npr., u Dubrovniku, Osijeku, Sisku) koji nije na području posebne državne skrbi. Dakle, jedan dio populacije učenika pohađa škole koje nisu smještene na područjima posebne državne skrbi te u takvom slučaju nije moguće istraživanjem obuhvatiti i te učenike. Za pretpostaviti je da je kvaliteta života tih učenika veća jer se dio njihova svakodnevnog života odvija na razvijenijem području gdje pohađaju školu. Za razliku od njih, ostali učenici pohađaju srednje škole koje se nalaze u naseljima na područjima posebne državne skrbi. Po ocjeni autorâ, podaci dobiveni na takvom uzorku najbolje reprezentiraju sve ono što je svojstveno kvaliteti življenja na tim područjima.

Ukupno je ustvrđeno 14 mjesta na područjima posebne državne skrbi gdje se nalaze srednje škole. Srednje škole nalaze se u četiri općine/grada iz prve skupine definirane Zakonom (u Hrvatskoj Kostajnici, Korenici, Slunju i Topuskom), te u deset gradova (u Belom Manastiru, Benkovcu, Drnišu, Glini, Iloku, Kninu, Obrovcu, Pakracu, Petrinji i Vukovaru) iz druge skupine.

U tablicama koje slijede izneseni su detaljni podaci o broju učenika srednjih škola u 13 županija ($N = 96.917$) i o odabranom uzorku.

Tablica 1.

Ukupni broj učenika u srednjim školama na područjima posebne državne skrbi u odnosu na ukupni broj učenika u županiji i Hrvatskoj

ŽUPANIJE	Ukupni broj učenika u županiji	Broj polaznika srednjih škola u naseljima na područjima posebne državne skrbi	% od ukupnog broja učenika u županiji	% od ukupnog broja učenika u Hrvatskoj (N = 195.668)
SISAČKO-MOSLAVAČKA (Petrinja, Glina, Topusko, H. Kostajnica)	6.058	1.056	17.43	0.54
KARLOVAČKA (Slunj)	5.721	126	2.20	0.06
BJELOVARSKO-BILOGORSKA	5.617	0	0	0.00
LIČKO-SENJSKA (Korenica)	1.403	143	10.19	0.07
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	3.727	0	0	0
POŽEŠKO-SLAVONSKA (Pakrac)	3.578	492	13.75	0.25
BRODSKO-POSAVSKA	7.326	0	0	0.00
ZADARSKA (Obrovac, Benkovac)	7.607	340	4.47	0.17
OSJEČKO-BARANJSKA (Beli Manastir)	14.287	943	6.60	0.48
ŠIBENSKO-KNINSKA (Drniš, Knin)	4.650	892	19.18	0.46
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA (Vukovar, Ilok)	7.835	1.986	25.35	1.02
SPLITSKO-DALMATINSKA	23.175	0	0	0.00
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	5.933	0	0	0.00
Ukupno	96.917	5.978	6.17	3.06

Kao što se vidi iz tablice 1, udio polaznika srednjih škola koje se nalaze u naseljima na područjima posebne državne skrbi, u odnosu na ukupnu populaciju učenika u Republici Hrvatskoj, najveći je u Vukovarsko-srijemskoj županiji (1.02%), zatim u Sisačko-moslavačkoj (0.54%), Osječko-baranjskoj (0.48%) i Šibensko-kninskoj županiji (0.46%). Najmanji broj učenika nalazimo u Karlovačkoj županiji (grad Slunj), što se ne može objasniti općenito manjim brojem učenika, nego činjenicom da u ovaj uzorak nisu uključeni učenici iz većeg broja naselja na područjima posebne državne skrbi koja spadaju u gravitaciju grada Karlovca. Slično vrijedi i za Zadarsku županiju u kojoj više učenika pohađa zadarske srednje škole nego li one u Obrovcu i Benkovcu. U Ličko-senjskoj županiji najmanji je broj srednjoškolaca pa je i udio polaznika srednjih škola koje se nalaze na područjima posebne državne skrbi također jako mali u ukupnoj populaciji hrvatskih srednjo-

Tablica 2.

Relativna zastupljenost učenika srednjih škola u županijama koje uključuju područja posebne državne skrbi u odnosu na ukupni broj učenika u tim županijama

školaca (0.07%), ali nije zanemariv u ukupnoj populaciji učenika u toj županiji (10.19%). U Osječko-baranjskoj županiji, koja je prema broju učenika (u promatranim županijama) druga po veličini, udio polaznika srednjih škola na područjima posebne državne skrbi (Beli Manastir) u ukupnoj populaciji učenika u toj županiji relativno je malen (6.60%). No podatak samo posredno odražava stvarnu veličinu problema u toj županiji. Pri interpretaciji podataka, valja imati na umu da ovako prikazani relativni odnosi među podacima najviše ukazuju na “opterećenost” pojedinih županija dodatnim teškoćama kojima su u većoj mjeri izložene srednje škole na područjima posebne državne skrbi.

ŽUPANIJE	Ukupni broj učenika u županiji	% od ukupnog broja učenika u županijama na područjima posebne državne skrbi (96.917)	Broj polaznika srednjih škola sa sjedištem u naseljima na područjima posebne državne skrbi	% od ukupnog broja učenika u srednjim školama sa sjedištem u naseljima na područjima posebne državne skrbi (5.978)
SISAČKO-MOSLAVAČKA (Petrinja, Glina, Topusko, H. Kostajnica)	6.058	6.3	1.056	17.7
KARLOVAČKA (Slunj)	5.721	5.9	126	2.1
BJELOVARSKO-BILOGORSKA	5.617	5.8	0	0.0
LIČKO-SENJSKA (Korenica)	1.403	1.4	143	2.4
VIROVITIČKO-PODRAVSKA	3.727	3.8	0	0.0
POŽEŠKO-SLAVONSKA (Pakrac)	3.578	3.7	492	8.2
BRODSKO-POSAVSKA	7.326	7.6	0	0.0
ZADARSKA (Obrovac, Benkovac)	7.607	7.8	340	5.7
OSJEČKO-BARANJSKA (Beli Manastir)	14.287	14.7	943	15.8
ŠIBENSKO-KNINSKA (Drniš, Knin)	4.650	4.8	892	14.9
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA (Vukovar, Ilok)	7.835	8.1	1.986	33.2
SPLITSKO-DALMATINSKA	23.175	23.9	0	0.0
DUBROVAČKO-NERETVANSKA	5.933	6.1	0	0.0
Ukupno	96.917	100.0	5.978	100.0

Početak školske godine 1998/99. u Republici Hrvatskoj bilo je 195.668 srednjoškolaca. U županijama s većim ili manjim brojem naselja na područjima posebne državne

skrbi (ukupno 13 županija) iste je godine bilo 96.917 učenika ili 49.4% ukupne populacije hrvatskih srednjoškolaca. Podatak, naravno, ne znači da gotovo polovica svih učenika pripada populaciji koja živi na području posebne državne skrbi. U navedenim županijama velik je broj učenika koji žive na područjima Hrvatske koja nisu bila okupirana tijekom rata. Tako, npr., Splitsko-dalmatinska županija ima najveći udio srednjoškolaca u Hrvatskoj (11.8%) i u ukupnoj populaciji učenika u trinaest županija koje, u manjoj ili većoj mjeri, uključuju naselja pod posebnom državnom skrbi (23.9%). Međutim, u toj županiji nema srednje škole koja teritorijalno pripada područjima koja su bila okupirana i izložena agresiji tijekom rata. Sličnu situaciju nalazimo i u Brodsko-posavskoj, Virovitičko-podravskoj, Bjelovarsko-bilogorskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji; one imaju određeni broj naselja pod posebnom državnom skrbi, ali učenici iz tih naselja pohađaju srednju školu u najbližem većem naselju koje nije bilo okupirano tijekom rata.

U trećem stupcu (tablica 2) naveden je broj polaznika srednjih škola koje su smještene u osam županija na područjima posebne državne skrbi. U tim školama upisano je ukupno 5.978 učenika ili približno 3% ukupne populacije hrvatskih srednjoškolaca. Vidljivo je da postotne razdiobe (stupci 2 i 4 u tablici 2) nisu sukladne. To se ponajprije odnosi na Vukovarsko-srijemsku županiju, odakle je približno trećina učenika (33.2%) uključena u ovaj uzorak. To je i za očekivati jer je središte županije (Vukovar) smješteno na području posebne državne skrbi. Osječko-baranjska županija koja ima gotovo dvostruko više učenika, ali uključuje manje naselja na području posebne državne skrbi, u ovom je uzorku na trećem mjestu s 15.8% učenika. Veći broj učenika u školama na područjima posebne državne skrbi nalazimo još u Sisačko-moslavačkoj i Šibensko-kninskoj županiji. U spomenute četiri županije nalazi se približno 82% od 5.978 učenika koji pohađaju srednje škole na područjima posebne državne skrbi.

Razdioba učenika po razredima. U tablici 3 prikazan je ukupni broj učenika prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda srednjih škola na područjima posebne državne skrbi u odnosu na ukupni broj učenika u tim razredima u 13 županija i u cijeloj Hrvatskoj.

Među hrvatskim srednjoškolcima najmanje je učenika četvrtih razreda, što se može objasniti razlikama u broju upisanih učenika u srednjim školama različitih usmjerenja. Naime, u ukupnom uzorku škola prevladavaju stručne škole u odnosu na gimnazije. U tim školama postoje raz-

Tablica 3.
 Broj učenika u srednjim školama na područjima posebne državne skrbi u odnosu na ukupni broj učenika u 13 županija i cijeloj Hrvatskoj, po razredima

RAZRED	Ukupni broj učenika u Hrvatskoj	Ukupni broj učenika u 13 županija	Broj polaznika srednjih škola u naseljima na područjima posebne državne skrbi	% od ukupnog broja učenika u Hrvatskoj	% od ukupnog broja učenika u 13 županija
PRVI	57.332	29.106	1.930	3.37	6.63
DRUGI	53.014	26.667	1.728	3.26	6.48
TREĆI	53.598	26.385	1.568	2.93	5.94
ČETVRTI	31.724	14.759	752	2.37	5.10
Ukupno	195.668	96.917	5.978	3.06	6.17

ličita usmjerenja koja uključuju četverogodišnje ili trogodišnje školovanje za industrijsko-obrtnička zvanja. Tako, npr., u Slunju i Korenici nema polaznika četvrtog razreda jer se učenici u tim naseljima školuju samo za industrijsko-obrtnička zvanja.

Podaci u tablici 4 pokazuju koliki je relativni udio učenika prvih, drugih, trećih i četvrtih razreda u ukupnoj populaciji učenika u Hrvatskoj, u populaciji učenika u 13 županija koje uključuju općine, gradove i naselja posebne državne skrbi, kao i u populaciji učenika srednjih škola sa sjedištem na područjima posebne državne skrbi u osam županija.

Tablica 4.
 Relativni udio učenika u ukupnom broju učenika srednjih škola u Hrvatskoj i u ukupnom broju učenika srednjih škola na područjima posebne državne skrbi, po razredima

RAZRED	Udio učenika po razredima u Hrvatskoj	Udio učenika po razredima u 13 županija	Udio učenika po razredima u srednjim školama u naseljima na područjima posebne državne skrbi
PRVI	29.3%	30.0%	32.3%
DRUGI	27.1%	27.5%	28.9%
TREĆI	27.4%	27.2%	26.2%
ČETVRTI	16.2%	15.2%	12.6%
Ukupno (N)	100.0% (195.668)	100.0% (96.917)	100.0% (5.978)

Kao što se vidi iz tablice 4, struktura učenika po razredima u trinaest županija, koje samo jednim dijelom obuhvaćaju bivša okupirana područja skoro u potpunosti odgovara strukturi učenika u cijeloj Hrvatskoj. U srednjim pak školama koje se nalaze na području posebne državne skrbi, nešto je više mladih učenika, posebice učenika prvih

razreda, dok je udio učenika viših, posebice četvrtih razreda, manji.

Razdioba učenika po vrsti škole. U tablici 5 prikazani su podaci o udjelu učenika završnih razreda u srednjim školama različitih usmjerenja, tj. u gimnazijama i ostalim (četverogodišnjim i trogodišnjim) stručnim školama.

MJESTO (županija)	POPULACIJA		
	N	% <i>gimnazija</i>	% <i>ostale šk.</i>
PETRINJA, GLINA, TOPUSKO, KOSTAJNICA (Sisačko-moslavačka)	424	36	64
SLUNJ (Karlovačka)	28	0	100
KORENICA (Ličko-senjska)	36	0	100
PAKRAC (Požeško-slavonska)	198	16	84
OBROVAC, BENKOVAC (Zadarska)	115	0	100
BELI MANASTIR (Osječko-baranjska)	377	24	76
DRNIŠ, KNIN (Šibensko-kninska)	300	27	73
VUKOVAR, ILOK (Vukovarsko-srijemska)	842	11	89
Ukupno učenika trećih i četvrtih razreda	2.320	19	81

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 5.

Relativni udio gimnazijalaca u ukupnom broju učenika trećih i četvrtih razreda srednjih škola u mjestima na područjima posebne državne skrbi u školskoj godini 1998/99.

Iz tablice 5 vidljivo je da učenici u različitim gradovima i naseljima na područjima posebne državne skrbi nemaju jednake mogućnosti za nastavak školovanja nakon osmogodišnje škole, što će sigurno utjecati na njihovu povećanu prostornu mobilnost. Tako, npr., u Slunju, Korenici, Obrovcu i Benkovcu uopće nema gimnazija, a uz to, kako je prethodno ustvrđeno, škole u Slunju i Korenici obrazuju učenike samo za industrijsko-obrtna zvanja. Isto tako, nešto manju zastupljenost gimnazijalaca nalazimo u Vukovaru i Iloku te u Pakracu. U usporedbi s njima, učenici u Sisačko-moslavačkoj županiji imaju znatno veće mogućnosti stjecanja različitih vrsta srednjoškolske naobrazbe. Preliminarni uvid u različita stručna usmjerenja pokazao je da učenicima nije ponuđen veći raspon stručnih usmjerenja koji bi im omogućio bolje planiranje budućnosti u pogledu na izbor zvanja i mogućnosti zapošljavanja.

2. POGLAVLJE

TKO SU MLADI?
OBILJEŽJA
ANKETIRANIH

Mjesno podrijetlo. Iz dobivenih je podataka vidljivo da u gradu živi svaki drugi učenik (49.3%), a ostali na selu tj. u naseljima u istoj županiji koja gravitiraju najbližem gradskom središtu u kojem pohađaju školu. Najmanje učenika iz grada (ne računajući Ličko-senjsku županiju s jedinom srednjom školom na području posebne državne skrbi u Korenici) nalazimo u Osječko-baranjskoj županiji. Tu su ispitani učenici koji pohađaju srednje škole u Belom Manastiru, a čak ih 69.2% ne živi u Belom Manastiru, nego u obližnjim naseljima. Sličnu situaciju nalazimo i u Zadarskoj županiji gdje svega 35.1% učenika stanuje u istome mjestu u kojem pohađa školu (Obrovac i Benkovac). U Vukovarsko-srijemskoj, Karlovačkoj i Sisačko-moslavačkoj županiji razlike nisu tako velike. Najviše je učenika koji stanuju u gradskim naseljima u Šibensko-kninskoj županiji (Drniš, Knin) te u Požeško-slavonskoj županiji (Pakrac). (Na ovakvu razdiobu utječe više čimbenika: naseljska mreža, prometna povezanost, raspored škola itd.).

ŽUPANIJA	GRAD		SELO		UKUPNO
	N	%	N	%	
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	157	44.1	199	55.9	356
OSJEČKO-BARANJSKA	53	30.8	119	69.2	172
POŽEŠKO-SLAVONSKA	55	61.8	34	38.2	89
SISAČKO-MOSLAVAČKA	109	57.1	82	42.9	191
KARLOVAČKA	12	46.2	14	53.8	26
LIČKO-SENJSKA	0	0.0	33	100.0	33
ŠIBENSKO-KNINSKA	125	88.0	17	12.0	142
ZADARSKA	34	35.1	63	64.9	97
UKUPNO	545	49.3	561	50.7	1.106

Tablica 6.
Struktura uzorka po mjestu prebivališta, po županijama

Narodnost. Analiza populacije učenika po narodnosti zahtijevala bi posebni odjeljak. Zbog toga na ovom mje-

stu iznosimo sumarne podatke o razdiobi učenika po narodnosti u uzorku (vidjeti u Dodatku). U uzorku je 60.3% učenika hrvatske narodnosti, 33.5% srpske, 5.5% ostalih narodnosti, a 0.7% učenika nije odgovorilo na ovo pitanje. Međutim, podaci za cijeli uzorak ne daju potpun uvid u narodnosnu strukturu učenika završnih razreda srednjih škola na tim područjima. Tako u Vukovarsko-srijemskoj županiji nalazimo 84.3% učenika srpske narodnosti, a svega 8.7% učenika hrvatske narodnosti, što znatno odstupa od narodnosnog sastava stanovništva prije rata na tom području. Osječko-baranjska županija najraznolikija je po narodnosnom sastavu: 57.6% učenika hrvatske je narodnosti, 25.6% srpske, a 16.3% učenika pripadnici su ostalih narodnosti (najčešće mađarske).

Tablica 7.
 Struktura uzorka s obzirom na narodnost, po županijama

ŽUPANIJA	Hrvati		Srbi		Ostali		Bez odg.		Ukupno
	N	%	N	%	N	%	N	%	
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	31	8.7	300	84.3	20	5.6	5	1.4	356
OSJEČKO-BARANJSKA	99	57.6	44	25.6	29	16.9	0	0.0	172
POŽEŠKO-SLAVONSKA	75	84.3	7	7.9	7	7.9	0	0.0	89
SISAČKO-MOSLAVAČKA	182	95.3	8	4.2	0	0.0	1	0.5	191
KARLOVAČKA	25	96.2	0	0.0	1	3.8	0	0.0	26
LIČKO-SENJSKA	31	93.9	0	0.0	2	6.1	0	0.0	33
ŠIBENSKO-KNINSKA	128	90.1	11	7.7	1	0.7	2	1.4	142
ZADARSKA	96	99.0	0	0.0	1	1.0	0	0.0	97
Ukupno	667	60.3	370	33.5	61	5.4	8	0.7	1.106

U Požeško-slavonskoj županiji, tj. u pakračkim srednjim školama nalazimo, uz učenike pretežito hrvatske narodnosti (84.3%), približno 8% učenika srpske i 8% učenika ostalih narodnosti. U ostalim županijama velika većina (više od 90%) učenika hrvatske je narodnosti.

Razdioba po vjeroispovijesti. Velika većina učenika (96.1%) smatra se pripadnicima određene vjeroispovijesti: 59.9% su katolici, 32.8% pravoslavci i 3.4% pripadnici ostalih vjeroispovijesti. Razdioba uzorka prema vjeroispovijesti gotovo je u potpunosti slična razdiobi po narodnosnom sastavu učenika u različitim županijama.

ŽUPANIJA	Katolici (%)	Pravoslavci (%)	Ateisti (%)	Ostali (%)
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	9	83	2	6
OSJEČKO-BARANJSKA	62	26	2	10
POŽEŠKO-SLAVONSKA	83	5	7	6
SISAČKO-MOSLAVAČKA	91	5	5	0
KARLOVAČKA	100	0	0	0
LIČKO-SENJSKA	97	3	0	0
ŠIBENSKO-KNINSKA	87	6	3	4
ZADARSKA	99	0	0	1

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 8.
Udio učenika različite
vjeroispovijesti, po županijama

Spol i dob. U cijelom je uzorku zastupljeno 43% učenika i 57% učenica. Uzorak nije stratificiran s obzirom na spol, te je omjer učenika različita spola najvećim dijelom uvjetovan izborom srednjih škola i njihovim sastavom.

Prosječna je dob učenika sedamnaest i pol godina.

Tip škole, stručno usmjerenje i opći uspjeh. Manje od četvrtine učenika pohađa gimnaziju (22.5%), a nešto više od tri četvrtine stručne škole, i to 33.5% trogodišnje, a 44% četverogodišnje stručne škole. Budući da trećina učenika završava svoju naobrazbu nakon trećeg razreda, a u određenim naseljima ni nema stručnih četverogodišnjih škola, u uzorku nalazimo znatno veći broj učenika u trećim (69%) nego li u četvrtim razredima (31%).

Podaci o zastupljenosti učenika u različitim školama i razredima te spolna struktura učenika u skladu su s podacima o strukturi učenika u cijeloj Hrvatskoj. U istraživanju provedenom u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar 1998. (Sakoman i sur., 1998.) na reprezentativnom uzorku od 2.823 srednjoškola iz cijele Hrvatske, pokazalo se da 46.5% učenika pohađa četverogodišnje stručne škole, 29% trogodišnje industrijsko-obrtničke škole, a 24.5% gimnazije. U ovom uzorku bilo je 55% djevojaka i 45% mladića.

Polaznici stručnih trogodišnjih škola na područjima posebne državne skrbi školuju se za zvanje u sljedećim područjima: trgovina (10.6%); ugostiteljstvo (7.5%); strojar-ska struka (5.5%); tekstil (2.2%); elektrotehnička struka (1.9%); ostale usluge (1.8%); osobne usluge (1.7%); obrada drva (1.2%) i graditeljstvo (1.1%). Učenici stručnih četve-rogodišnjih škola pohađaju usmjerenja iz ovih područja: ekonomija (18.9%); zdravstvo (6.7%); elektrotehnika (5.5%); prehrana (4.5%); poljoprivreda (2.8%); kemijska tehnologija (1.9%); upravno-pravna struka (1.6%); ugostiteljstvo i tu-rizam (1.1%) te graditeljstvo (1%).

S obzirom na opći uspjeh, najviše je vrlo dobrih (42.2%) i dobrih (34%) učenika, odličnih je manje od četvrtine (21.8%), a postotni udio od 2% obuhvaća one s najnižim uspjehom i ponavlače.

Prostorna pokretljivost. Najviše učenika (69.9%) živi u mjestu svoga sadašnjeg boravka od rođenja (stalno ili s prekidima zbog rata), a 29.5% učenika doselilo je u mjesto sadašnjeg boravka. Iz odgovora na pitanje kada su se doselili u mjesto sadašnjeg boravka, izlazi da je prosječna dob doseljenih učenika u vrijeme doseljenja bila dvanaest i pol godina. Vidljivo je da je većina tih učenika promijenila mjesto stalnog prebivališta tijekom rata, te da se ne radi o uobičajenim migracijama.

Trajanje progonstva/izbjeglištva. Ukupno je 77.3% (N = 855) učenika bilo prognano tijekom rata, a 22.4% nije napuštalo mjesto boravka. U prosjeku, u progonstvu su bili **četiri godine**. Od 825 učenika koji su naveli koliko su dugo bili u progonstvu, nešto više od trećine (36%) kratko je boravilo u progonstvu – manje od jedne godine ili godinu dana. Trećina (33%) učenika bila je u progonstvu četiri ili pet godina, 10% izbivalo je iz svog mjesta stanovanja 2 ili 3 godine; a skoro četvrtina (22%) čak šest, sedam ili osam godina.

Područje progonstva/izbjeglištva. Klasifikacija naselja u kojima su anketirani najduže boravili za vrijeme progonstva/izbjeglištva pokazuje da je 39.1% učenika prognano/izbjeglo u inozemstvo (25% na teritorij Srbije; 5% na teritorij BiH; 9% u ostale države – najčešće u Njemačku i Mađarsku); 32% učenika prognano je/izbjeglo u obližnje gradove i naselja; 24.8% u udaljenija naselja (najčešće u Zagreb, Zagrebačku županiju ili na područje sjeverne Hrvatske, te u Istru, Rijeku i Primorje); 4.1% učenika još uvijek su prognanici u mjestu gdje sada borave.

Povratak i doseljavanje. Na pitanje jesu li se vratili u mjesto gdje su prije boravili ili su se doselili negdje drugdje, ovakva je razdioba odgovora: 21.9% učenika nije bilo prognano; 55.3% vratilo se u svoje mjesto; 22% doselilo se u mjesto gdje sada boravi. Od 855 prognanih učenika 72% su povratnici, a više od četvrtine (28%) doseljenici. Na pitanje kada su se vratili u svoje mjesto, od 612 učenika povratnika odgovorilo je njih 597. Najviše ih se vratilo (54%) nakon 1995. godine (poslije operacije “Oluja”); velik dio (38%) vratio se u razdoblju 1992.-1994. godine (nakon oslobođenja južne Hrvatske i zapadne Slavonije); približno

7% vratilo se 1991. godine. Od 237 učenika doseljenika najviše ih se (63%) u sadašnja boravišta naselilo nakon "Oluje", tijekom 1995. i 1996.; 21% u razdoblju 1997.-1999. godine; 16% 1991.-1994. godine, uglavnom tijekom 1992. godine.

Analiza odgovora na pitanje kada su se vratili u svoje mjesto ili doselili u mjesto sadašnjeg boravka daje uvid u tijek doseljavanja stanovništva u pojedine županije. U Vukovarsko-srijemskoj županiji najviše se učenika vratilo 1992. godine. Radi se o učenicima srpske narodnosti koji su se, nakon kratkotrajnog izbjeglištva u Srbiji, vratili kada je Vukovar okupiran a hrvatsko stanovništvo protjerano. U odnosu na druge županije, u Osječko-baranjskoj županiji najmanje je prognanika. Doseljavanje je bilo najjače tijekom 1991. i 1992. godine. Najviše učenika vratilo se 1998. godine nakon mirne reintegracije dijela područja u Republiku Hrvatsku. U ovoj je županiji, dakle, znatan dio stanovništva, većinom srpske narodnosti, ostao tijekom rata, pa su povratnici većinom Hrvati.

Tablica 9.

Povratak i doseljavanje u mjesto stalnog prebivališta (boravka), po županijama

ŽUPANIJA	Nije prognan		Vratio se		Doselio		Bez odg.		Ukupno
	N	%	N	%	N	%	N	%	
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	76	21	230	65	46	13	4	1	356
OSJEČKO-BARANJSKA	76	44	79	46	14	8	3	2	172
POŽEŠKO-SLAVONSKA	13	15	67	75	9	10	0	0	89
SISAČKO-MOSLAVAČKA	40	21	85	44	66	35	0	0	191
KARLOVAČKA	2	8	22	85	2	8	0	0	26
LIČKO-SENJSKA	2	6	10	30	20	61	1	3	33
ŠIBENSKO-KNINSKA	26	18	58	41	57	40	1	1	142
ZADARSKA	7	7	61	63	29	30	0	0	97
Ukupno	242	22	612	55	243	22	9	1	1.106

U Požeško-slavonsku županiju (Pakrac) najveći broj učenika vratio se 1992. i 1993. godine nakon oslobođenja područja, a među malobrojnim doseljenicima nije bilo onih koji su se naseljavali "u valu", tj. istovremeno u određenu vremenskom razdoblju. U ostale županije domicilno stanovništvo vraćalo se nakon "Oluje", tijekom 1995/96. godine. Tih se godina najviše doseljavalo i u Ličko-senjsku, Šibensko-kninsku, Sisačko-moslavačku i Zadarsku županiju. Među doseljenicima najviše je Hrvata prognanih iz susjedne Bosne i Hercegovine.

Razdioba odgovora na pitanje u kojoj su državi do sada najduže živjeli pokazuje da je 83.5% anketiranih naj-

duže živjelo u Hrvatskoj, 11.1% učenika odgovorilo je da je najduže živjelo u BiH, 1.3% u Srbiji, 3.8% u nekoj drugoj državi.

Najveći dio svog života 52.9% ispitanika provelo je u gradskom naselju (12.4% u većem, 40.5% u manjem gradu), a 46.7% najduže je živjelo na selu. Omjer približno odgovara razdiobi učenika po sadašnjemu mjestu boravka, s tim da ih je sada nešto više na selu nego li u gradu (vidjeti tablicu 2 u Dodatku).

3. POGLAVLJE

OBITELJSKA FOTOGRAFIJA

Sastav kućanstva. U prosjeku svako kućanstvo ima 4.6 članova. Većina, 80.1% učenika, živi s majkom i ocem, 9.3% samo s majkom, 2.7% s majkom i očuhom, 1.3% samo s ocem, a 4.7% s nekim drugim. Bez oca je 6% učenika, a 1.1% bez majke. Uz to, 6.5% učenika iz obitelji je razvedenih roditelja.

Socio-obrazovni status roditelja. Po izjavama anketiranih, 62.7% očeva završilo je srednju školu, 16.6% višu školu ili fakultet, a 19.1% osmogodišnju školu ili manje od osam razreda osnovne škole.

Po istim izjavama, majke u prosjeku imaju nešto nižu školsku spremu: 51.9% majka završilo je srednju školu, 33.2% osnovnu školu ili manje od osam razreda, a 14.6% višu školu ili fakultet.

Radni status roditelja. Svaki drugi učenik ima majku koja ne radi (48.9% – kućanica ili nezaposlena), a 37.3% majka ima stalne izvore prihoda (zaposlene ili umirovljenice). Stalne izvore prihoda ima 51.5% očeva, a 22.3% očeva je nezaposleno. Podaci općenito ukazuju na nizak materijalni standard obitelji, koji se najvećim dijelom može pripisati posljedicama rata dominantnim na području

Tablica 10.
Radni status oca i majke

OTAC	N	%	MAJKA	N	%
U stalnom radnom odnosu	473	42.8	U stalnom radnom odnosu	376	34.0
Zaposlen, ali je "na čekanju" tj. ne prima plaću	69	6.2	Zaposlena, ali je "na čekanju" tj. ne prima plaću	62	5.6
Povremeno zaposlen	87	7.9	Povremeno zaposlena	55	5.0
Nezaposlen	247	22.3	Nezaposlena	221	20.0
Umirovljenik	96	8.7	Umirovljenica	36	3.3
Ostalo	93	8.4	Kućanica	320	28.9
Bez odgovora	41	3.7	Ostalo	36	3.3
Ukupno	1.106	100.0	Ukupno	1.106	100.0

posebne državne skrbi. To pokazuju i odgovori na pitanje jesu li roditelji bili zaposleni prije rata. U stalnom je radnom odnosu 42.8% očeva i 34% majka, a prije rata stalno je bilo zaposleno 91.9% očeva i 67% majka.

Ocjena životnog standarda (dobrobitka) obitelji. Učenici uglavnom procjenjuju da je standard (dobrobitak) njihove obitelji prosječan, kao i u većine ostalih obitelji u državi (58.5%); 24.4% obitelji ima slabiji, a 17.1% bolji standard od ostalih. Subjektivna procjena materijalnog položaja obitelji ne mora odražavati stvaran životni dobrobitak. Na sličnim ljestvicama procjena, procjene životnog standarda teže prosjeku jer ispitanici ocjenjuju svoje stanje uspoređujući ga sa životnim standardom ostalih sličnih obitelji. Isto je pitanje bilo postavljeno i u anketnom istraživanju Sakomana i suradnika (1998.). Usporedba Sakomanovih rezultata s rezultatima ovog istraživanja pokazuje da u ostalim dijelovima Hrvatske učenici procjenjuju materijalne prilike svoje obitelji nešto boljima. Naime, najviše je učenika ocijenilo materijalne prilike svoje obitelji prosječnim (69%) ili boljima nego u većine drugih (24%), a udio onih koji su naveli da je njihov standard slabiji od drugih bio je znatno manji (7%).

Tablica 11.
Kakav je, prema tvojoj ocjeni, životni standard tvoje obitelji?

	N	%
1. Znatno bolji od prosjeka	43	3.9
2. Nešto bolji od prosjeka	146	13.2
3. Prosječan	647	58.5
4. Nešto lošiji od prosjeka	166	15.0
5. Znatno lošiji od prosjeka	104	9.4
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 3.1

Usporedba sadašnjega životnog standarda (dobrobitka) s onim prije rata (tablica 12) pokazuje da približno tri četvrtine mladih (75.9%) ocjenjuje životni standard svoje obitelji gorim nego prije rata, a 10.5% boljim. Čak 45.8% mladih smatra da je standard njihove obitelji znatno slabiji (godine 1999.) nego prije rata.

Tablica 12.
Kako bi ocijenio(la) sadašnji životni standard svoje obitelji u odnosu na prijeratni?

	N	%
1. Znatno bolji nego prije rata	42	3.8
2. Nešto bolji nego prije rata	74	6.7
3. Podjednak kao i prije rata	150	13.6
4. Nešto lošiji nego prije rata	333	30.1
5. Znatno lošiji nego prije rata	507	45.8
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 4.1

Iako mladi sadašnji životni standard svoje obitelji ocjenjuju znatno slabijim nego prije rata, njihova očekivanja u odnosu na skorbu budućnost nešto su više optimistična nego li pesimistična. Bolji životni standard za godinu ili dvije očekuje 59.1% učenika, većinom samo nešto malo bolji materijalni standard (tablica 13). Premda svega 10.4% učenika drži da će životni standard njihove obitelji biti slabiji nego sada, na određeni pesimizam u odnosu na budućnost ukazuju odgovori približno trećine mladih (29.6%) koji drže da će životni standard njihove obitelji ostati isti.

	N	%
1. Puno bolji nego sada	189	17.1
2. Nešto bolji nego sada	464	42.0
3. Otprilike podjednak kao i sada	327	29.6
4. Nešto lošiji nego sada	64	5.8
5. Puno lošiji nego sada	51	4.6
Bez odgovora	11	1.0
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.4

I odgovori učenika na pitanje brinu li se hoće li imati dovoljno sredstava za život, također ukazuju na stanoviti pesimizam u pogledu budućnosti (tablica 14). Trećina ispitanika (31.6%) uopće se ne brine ili se rijetko brine hoće li imati dovoljno sredstava za život; 39.2% brigom je pogođeno ponekad, a 29.1% mladih često misli na to. Svaki deseti učenik u uzorku tvrdi da skoro uvijek brine o tome hoće li njegova obitelj imati dovoljno za život.

	N	%
1. Nikada	154	13.9
2. Rijetko	196	17.7
3. Ponekad	434	39.2
4. Često	216	19.5
5. Skoro uvijek	106	9.6
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.9

Podaci pokazuju da su za skoro 30% mladih ljudi na područjima posebne državne skrbi brige o materijalnom standardu obitelji, i osjećaj nesigurnosti koji iz toga proizlazi, dio njihove svakodnevnice. To zorno pokazuju i odgovori ispitanika na pitanje o poteškoćama u podmirivanju nekih osnovnih troškova (tablica 15).

Tablica 13.

Kakav bi, prema tvome mišljenju, u skoroj budućnosti (za godinu-dvije) mogao biti tvoj osobni položaj i položaj tvoje obitelji?

Tablica 14.

Kada razmišljaš o svojoj obitelji i vašim životnim troškovima, brineš li se ikada da nećete imati dovoljno za život?

Tablica 15.
Jeste li u tvojoj obitelji imali
protekle godine takvih
financijskih problema da niste
imali dovoljno za:

	Odgovori "da"	
	N	%
Hranu	51	4.6
Odjeću	218	19.7
Platiti račune	408	36.9
Otići negdje na odmor	678	61.3
Džeparac	391	35.4

Svaki peti učenik (19.7%) navodi da zbog financijskih teškoća njegova obitelj nije imala dovoljno novca za kupnju odjeće; 36.9% nije moglo plaćati račune; više od trećine učenika nije imalo za džeparac (35.4%), a odlazak na odmor je nedostižan luksuz za 61.3% obitelji. Obitelji 51 učenika (4.6%) toliko su siromašne da nisu imale dovoljno novaca ni za hranu.

Ispitanici su, također, procjenjivali koliki su ukupni mjesečni prihodi njihove obitelji (plaće, mirovine, honorari, prihod od poljoprivrede i dr.). Prosječna je procjena 3.580 kuna. U prosjeku svako kućanstvo ima 4.6 članova iz čega proizlazi da su **mjesečna primanja po članu obitelji 780 kuna**. Naravno, procjene obiteljskih prihoda mogu biti nepouzdana. Međutim, može se isto tako pretpostaviti da se u obiteljima koje imaju financijskih poteškoća dosta raspravlja o novcu te su učenici dobro upoznati sa stvarnim materijalnim prilikama svoje obitelji.

Povremeni rad pridonio bi poboljšanju materijalnog statusa učenika. Premda su mogućnosti zapošljavanja jako ograničene, korisno je znati jesu li učenici ipak bili u prilici dobiti povremen plaćeni posao (npr., preko učeničkog servisa ili su pomagali komu za plaću i sl.). Odgovori na ovo pitanje pokazuju da 51.3% učenika nije do sada radilo; 29.2% imali su nekoga radnog iskustva, a 16.9% učenika bezuspješno je pokušavalo naći posao. Prije navedeni podaci pokazuju kako dosta učenika nema ni za džeparac, a većina si obitelji ne može priuštiti odlazak na odmor. Kad bi se mladima omogućilo da tijekom školovanja obavljaju praksu ili povremene sezonske poslove u blizini svog kraja ili na razvijenijim područjima, to bi barem donekle poboljšalo njihove financijske prilike, a ujedno bi ih se motiviralo da i ubuduće traže slične aktivnosti.

Zadovoljstvo odnosima s bliskim osobama. Podaci posredno ukazuju da su kontakti s rodbinom česti, što obiteljima učenika omogućuje neformalnu socijalnu potporu u teškim uvjetima življenja. Većina učenika (85%) ima bliske rođake koji su nastanjeni u istom ili u obližnji-

ma mjestima (50% manji broj rođaka, a 35% većinu). Samo 14.8% učenika nema nikog od bliže rodbine u blizini; 59% učenika viđa se s bliskim rođacima svakodnevno (27.8%) ili tijekom tjedna (31.2%), a 20.8% jednom ili više puta mjesečno. Manji broj obitelji kontaktira s bližom rodbinom rjeđe od jedanput mjesečno (12.9%), a 6.2% uopće se ne viđa s bliskim rođacima ili se viđa rjeđe od jednom godišnje.

Budući da je za mlade ljude obitelj najvažniji izvor potpore, zanimalo nas je koliko su učenici zadovoljni odnosima sa svojim najbližima (tablica 16).

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	440	39.8
2. Prilično zadovoljan(na)	467	42.2
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	117	10.6
4. Prilično nezadovoljan(na)	60	5.4
5. Jako nezadovoljan(na)	22	2.0
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 1.9

Tablica 16.

Koliko si općenito zadovoljan(na) odnosima u svojoj obitelji?

Premda je 82% učenika zadovoljno odnosima u svojoj obitelji, gotovo petina (18%) procjenjuje odnose u svojoj obitelji manje zadovoljavajućima. Na temelju procjena učenika, može se pretpostaviti da su obiteljski problemi veći u 7.4% obitelji; no i neutralan stav u 10.6% učenika ukazuje na moguće poremećaje u obiteljskom funkcioniranju.

Kakvoća stambenih uvjeta. Tri četvrtine obitelji imaju sređene stambene prilike, tj. vlastitu kuću (59.8%), vlastiti stan (5.9%) ili stan sa stanarskim pravom (8.5%). Za ostale se može reći da uglavnom imaju privremeno rješenje, tj. stan ili kuću ustupljenu na korištenje (22.3%), pak, 3.6% obitelji nema sređene stambene prilike (tablica 17).

	N	%
Vlastita obiteljska kuća	661	59.8
Vlastiti stan	65	5.9
Stan ili kuća ustupljeni na korištenje	247	22.3
Stan sa stanarskim pravom	94	8.5
Iznajmljeni stan	13	1.2
Nešto drugo	26	2.4
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 17.

Sadašnji oblik stanovanja

Usporedbom tipova stambenih objekata u kojima su ispitanici živjeli prije rata i onih u kojima sada žive, može se vidjeti da je sada približno 20% obitelji u nepovoljnijem položaju. Naime, te su obitelji prije rata imale vlastitu kuću ili stan, a sada se nalaze u stanu ili kući ustupljenoj na korištenje. To su upravo doseljeničke obitelji, što se može vidjeti i na temelju analize odgovora na pitanje o tipovima stambenih objekata po županijama.

Tablica 18.
Oblik stanovanja prije rata

	N	%
Vlastita obiteljska kuća	842	76.1
Vlastiti stan	90	8.1
Stan ili kuća ustupljeni na korištenje	119	10.8
Stan sa stanarskim pravom	30	2.7
Iznajmljeni stan	25	2.3
Ukupno	1.106	100.0

U županijama s najviše doseljeničkih obitelji (uglavnom hrvatskih obitelji prognanih iz BiH-a) ujedno je i najviše učenika koji stanuju u kućama ustupljenim na korištenje. Tako je, npr., omjer učenika koji imaju vlastitu kuću i "stambeni objekt" ustupljen na korištenje u Ličko-senjskoj županiji 15% : 73%, u Sisačko-moslavačkoj 45% : 40%, u Zadarskoj 60% : 33% i Šibensko-kninskoj 30% : 35%. U odnosu na ostale županije, u Šibensko-kninskoj županiji znatno je više obitelji koje žive u stanu sa stanarskim pravom (22%). U ostalim je županijama omjer obitelji koje stanuju u vlastitoj kući prema onima kojima su stan ili kuća ustupljeni na korištenje sljedeći: Vukovarsko-srijemska - 69% : 14%, Osječko-baranjska - 80% : 6%, Požeško-slavonska - 75% : 2% i Karlovačka - 81% : 5%.

Tablica 19.
U kakvom je stanju stan ili kuća u kojoj živiš?

	N	%
Neoštećen	567	51.3
Manje oštećen	391	35.4
Znatno oštećen	87	7.9
Ostalo	61	5.5
Ukupno	1.106	100.0

Stupanj oštećenosti stambenih objekata (tablica 19) je ovakav: 7.9% obitelji stanuje u znatno oštećenom objektu; 35.4% u manje oštećenom, a približno polovica (51.3%) u neoštećenome stambenom objektu.

Uvjeti su života u sadašnjim kućama zadovoljavajući. Tako 67.7% učenika navodi da ima svoju sobu, a ostali

pretežno dijele sobu (samo) s još jednom osobom. Učenici procjenjuju da njihova kuća u prosjeku ima šest prostorija te da je prosječna površina (stana ili kuće) 98 m². Po tim procjenama, svega 18% obitelji stanuje u "objektu" površine manje od 65 m². Skoro svi ispitanici (96.2%) navode da kuća u kojoj stanuju ima kupaonicu.

Nešto više od dvije trećine učenika (71.1%) navodi i da je, barem po obnovljenosti objekata, njihovo bliže susjedstvo zadovoljavajuće, a 18.4% ispitanika ocjenjuje da su kuće u njihovome najbližem susjedstvu u slabom stanju (tablica 20).

	N	%
Jako dobrom	148	13.4
Prilično dobrom	638	57.7
Prilično lošem	168	15.2
Jako lošem	35	3.2
Ne znam, ne mogu ocijeniti	117	10.5
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 20.

Jesu li kuće u tvom susjedstvu u dobrom ili lošem stanju?

Zadovoljstvo uvjetima stanovanja. Učenici su uglavnom zadovoljni uvjetima stanovanja (tablica 21). Prosječna procjena na ljestvici zadovoljstva stanom ili kućom u kojoj žive iznosi 2.2 i najbliža je opisu "prilično zadovoljan". Podatak vrijedi kako za cijeli uzorak tako i za procjene zadovoljstva uvjetima stanovanja u svakoj pojedinoj županiji. U ukupnom uzorku zadovoljno je 69.3% ispitanika, a među njima jako je zadovoljno 27.7%. Svega je 10.3% nezadovoljno, od kojih je jako nezadovoljno 2.7%.

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	306	27.7
2. Prilično zadovoljan(na)	460	41.6
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	226	20.4
4. Prilično nezadovoljan(na)	84	7.6
5. Jako nezadovoljan(na)	30	2.7
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 21.

Uzimajući sve u obzir, koliko si zadovoljan(na) stanom ili kućom u kojoj živiš?

Prosječna procjena = 2.2

Iako su ispitanici uglavnom zadovoljni stambenim objektom u kojem živi njihova obitelj, svega bi 45.1% učenika ostalo u sadašnjem stanu ili kući; 31.9% preselilo bi se u koji drugi stan (kuću), a preostalih je 23% neodlučno (tablica 22).

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 22.
Želiš li ubuduće živjeti u stanu
ili kući u kojoj si sada ili bi se
radije preselio(la)?

	N	%
Ostao(la) bih u istom stanu (kući)	499	45.1
Preselio(la) bih se	353	31.9
Ne znam	254	23.0
Ukupno	1.106	100.0

Udio ispitanika koji su izjavili da bi se preselili približno odgovara postotku učenika čije obitelji nisu vlasnici stambenog objekta. Razložno je pretpostaviti da je iskazano zadovoljstvo ograničeno na opis smještaja u ratnim i prognaničkim okolnostima. Izvan okvira tih okolnosti djeluju konvencionalne želje za vlastitim stanom ili kućom.

4. POGLAVLJE

MJESTO STANOVANJA: ZAVIČAJ ILI AZIL?

Vršnjaci u naselju. U mladenačkom razdoblju odnosi s vršnjacima jedan su od najvažnijih čimbenika socio-emocionalnog razvoja. Većina učenika navodi da ima nekoliko bliskih prijatelja na koje se mogu osloniti kada im nešto zatreba (tablica 23). Kod određenog broja učenika zamjećuje se socijalna izolacija i osamljenost: 12.7% učenika odgovorilo je da ima samo jednog prijatelja, a 4.2% nema ni jednog prijatelja.

	N	%
Četiri ili više	427	38.6
Dva ili tri	493	44.6
Jednog	140	12.7
Niti jednog	46	4.2
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 23.

Koliko imaš stvarno dobrih prijatelja (ne računajući članove obitelji ili rođake) na koje se možeš osloniti kad ti nešto treba?

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	401	36.3
2. Prilično zadovoljan(na)	544	49.2
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	120	10.8
4. Prilično nezadovoljan(na)	31	2.8
5. Jako nezadovoljan(na)	10	0.9
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 24.

Koliko si općenito zadovoljan(na) odnosima sa svojim prijateljima?

Prosječna procjena = 1.8

Mladi su, uglavnom, zadovoljni odnosima sa svojim prijateljima (85.5%), ali jedan manji broj njih (14.5%) izražava neutralne stavove ili nezadovoljstvo odnosima s prijateljima. Uzimajući u obzir činjenicu da je u razdoblju mladenaštva potpora prijatelja osobito važna, nije zanemariv podatak da približno 15% učenika ima slabe prijateljske veze i da se osjeća socijalno izoliranim (tablica 24).

Susjedstvo. Za grubu procjenu mreže socijalnih odnosa u najbližem susjedstvu poslužili su nam odgovori na pitanja koliko dobro učenici poznaju svoje susjede i posjećuju li se obitelji međusobno. Samo 2.1% učenika ne zna kako im se zovu susjedi, a ostali procjenjuju da po imenu poznaju u prosjeku desetak obitelji koje žive u neposrednoj blizini. Najbliže susjede ne posjećuje samo 5.9% obitelji učenika, a ostali tvrde da njihove obitelji posjećuju u prosjeku 5 do 6 najbližih susjeda.

Tablica 25.
Kako ocjenjuješ svoje najbliže susjede?

	N	%
Jako su dobri ljudi	275	24.9
Prilično su dobri	486	43.9
Ni dobri, ni loši	260	23.5
Prilično loši	32	2.9
Jako loši	11	1.0
Ne znam, ne mogu ocijeniti	42	3.8
Ukupno	1.106	100.0

Svega 3.9% učenika navodi da imaju loše susjede, a 68.8% drži da su im susjedi prilično dobri ili jako dobri ljudi.

U 68.3% slučajeva najbliži susjedi pretežito su iste narodnosti kao i učenici (32.1% - svi; 36.2% - većina); 15.3% učenika ima podjednak broj susjeda iste i različite narodnosti, a u 10.7% slučajeva susjedi su većinom (8.3%) ili svi (2.4%) druge narodnosti.

Osjećaj (ne)sigurnosti u naselju. Na područjima s najvećim ratnim stradanjima, posljedica kojih je i znatno promijenjen sastav stanovništva, osjećaj (ne)sigurnosti ključni je aspekt kvalitete življenja. Stoga je ispitanicima postavljeno pitanje je li u njihovom naselju sigurno noću šetati. Približno trećina učenika (29.9%) drži da u mjestu gdje žive nije sigurno šetati noću, dok je za preostalih 70.1% njihovo mjesto sigurno.

Na pitanje zbog čega se ne osjećaju sigurnima odgovorilo je 312 učenika (28% cijelog uzorka). Na ovo, kao i na ostala pitanja otvorenog tipa, učenici su ponudili različiti broj odgovora. U sličnim analizama koristan je i podatak o ukupnu broju odgovora, odnosno prosječnu broju odgovora po ispitaniku, jer pruža uvid u to koliko je predmet analize relevantan ispitanicima. Jasno je da će učenici dati veći broj odgovora vezanih uz temu koja im je bliža, važnija i s kojom su bolje upoznati. U ovom su slučaju učenici (N = 312) naveli ukupno 427 razloga svoje nesigurnosti ili 1.37 po ispitaniku.

Odgovori na ovo i slična pitanja otvorenog tipa analizirani su tako da su se najprije odredile kategorije odgovora sličnog sadržaja. Razlozi nesigurnosti svrstani su u 9 skupina odgovora (tablica 26).

Tablica 26.
Razlozi nesigurnosti

1. Strah od ljudi druge nacionalnosti

U ovu kategoriju klasificirani su odgovori u kojima se izričito spominje nacionalnost.

Npr., zbog ljudi druge nacionalnosti, zbog Srba koji se vraćaju u pogranično područje, zbog povratnika, zbog osjećaja nacionalne ugroženosti...

2. Strah od nepoznatih ljudi

Npr., nisam sigurna u sve ljude, mnogo novih i nepoznatih ljudi, ljudi koji su se doselili...

3. Strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi

Npr., alkoholičari, narkomani, manijaci, ljudi željni osvete i mržnje, ljudi koji pate od psihičkih poremećaja kao posljedice rata; ulicama šetaju pijane i naoružane osobe, propalice, buligani...

4. Strah zbog porasta kriminala i opće nesigurnosti u području življenja

Npr., opća nesigurnost zbog rata, ima puno nasilja, kriminal, sa svih strana prijete opasnost - čak i od "milicije", život na granici opasan je zbog krijumčarenja, ima dosta napada na djevojke, prisutno je oružje i droga, tuče i krađe, nasilje i nesigurnost...

5. Strah od životinja koje lutaju

Npr., zbog lisica u parku, psi lutilice i ostale opasne životinje, psi bez vlasnika

6. Strah zbog neobnovljena/razorena naselja

Npr., nema osvijetljenja, mračne ulice, ima puno porušenih kuća, rijetka naseljenost, pustoš...

7. Strah zbog prijetnji i provokacija

Ako su izričito navedene riječi "prijetnja" i "provokacija", npr., *zbog telefonskih provokacija i prijetnji, različite provokacije...*

8. Strah zbog iskustva pretrpljena tjelesnog napada (na učenike ili nekog iz njihove bliže okoline)

Npr., stavljali su mi pištolj na glavu, već su me pokušali napasti, napadnut je netko iz moje bliže okoline...

9. Ostalo (sadržajno specifični odgovori)

Nakon što se ustvrdilo s kojom se čestoćom javljaju odgovori određenog sadržaja, izračunate su relativne frekvencije. U tablici 27 prikazana su dva tipa relativnih frekvencija: "postotak razloga", tj. čestoća odgovora određenog tipa u odnosu na ukupan broj odgovora i "postotak učenika", tj. udio učenika u ukupnom uzorku koji su naveli specifične razloge. U ovom slučaju izračunate su relativne frekvencije na temelju ukupnog broja od 312 učenika koji su odgovorili da se ne osjećaju sigurnima u mjestu svog boravka. Naravno, rang-liste odgovora uvijek su jednake,

bez obzira radi li se o frekvencijama ili relativnim frekvencijama.

Porast kriminala i opće nesigurnosti na području življenja najvažniji je razlog zbog kojeg učenici drže da nije sigurno noću šetati njihovim mjestom (tablica 27). Osjećaju nesigurnosti u ovom slučaju pridonosi strah da je područje gdje ispitanici žive zbog posljedica rata izloženo većem nasilju i anarhiji koja pogoduje pojavi raznih oblika kriminalnih djelatnosti. Ovakve razloge navodi, približno, trećina učenika koja se ne osjeća sigurnima. Njima treba pridodati i strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi koje spominje približno svaki peti učenik u uzorku. Iako se u ovom slučaju radi o sličnom izvoru nesigurnosti, ovi su odgovori svrstani u zasebnu kategoriju jer odražavaju iskustva učenika s osobama koje oni susreću u svojem mjestu, a ne strah od porasta socijalno-patoloških pojava općenito. Slično tome, nesigurnost zbog mogućih nacionalnih sukoba javlja se onda kada se susreću pripadnici u ratu sukobljenih skupina koji sada žive u istom naselju. Budući da su prijeratne socijalne mreže narušene, ispitanici nerijetko osjećaju nesigurnost i strah od nepoznatih ljudi koji se doseljavaju i dolaze na njihova područja.

Tablica 27.
 Rang-lista razloga osjećaja
 nesigurnosti u mjestu boravka

Rang	Razlozi nesigurnosti	Broj razloga	% razloga	% učenika
1	Porast kriminala i opća nesigurnost na području življenja	100	23.4	32.1
2	Strah od ljudi druge nacionalnosti	73	17.1	23.4
3	Strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi	68	15.9	21.8
4	Strah zbog neobnovljena/razorena naselja	62	14.5	19.9
5	Strah od nepoznatih ljudi	45	10.5	14.4
6	Prijetnje i provokacije	24	5.6	7.7
7	Strah od životinja lualica	16	3.7	5.1
8	Strah zbog pretrpljena tjelesnog napada (na učenike ili bliske osobe)	8	1.9	2.6
/	Ostalo	31	7.3	9.9
/	Ukupni broj razloga	427	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	312

Svaki peti učenik navodi kao problem neobnovljeno naselje, mračne ulice, rijetko naseljena i zapuštena po-

dručja gdje je nesigurno kretati se noću. Kakvo je ozračje u nekim naseljima govori i podatak da 5.1% ispitanika u uzorku spominje kao izvor nesigurnosti strah od životinja koje su ostale bez vlasnika i lutaju bez nadzora. U manjem broju slučajeva učenici ili njihovi bližnji bili su žrtve napada i provokacija. Najčešći razlog koji učenici spominju, strah od porasta kriminala i opće nesigurnosti u društvu, ne mora biti specifičan samo za područja posebne državne skrbi nego je, vjerojatno, nazočan i među stanovnicima drugih mjesta u Hrvatskoj. Ostali pak razlozi više se odnose na područja gdje učenici žive.

Nasilničko ponašanje. Približno 30% učenika na područjima posebne državne skrbi ne osjeća se toliko sigurnima u svojem mjestu da bi mogli bez nelagode i straha šetati noću. Velik broj boji se porasta različitih oblika nasilna i kriminalna ponašanja. No korisno je znati koliko su blaži ili teži oblici nasilna ponašanja stvarno nazočni među stanovnicima na tim područjima. Naravno, interpretacija podataka moguća je jedino na deskriptivnoj razini jer istraživanje slična tipa nije provedeno i u drugim dijelovima Republike Hrvatske pa nemamo referentnu skupinu na temelju koje bi mogli bolje ocijeniti stvarno stanje na područjima posebne državne skrbi.

	Da		Ne		Bez odg.	
	N	%	N	%	N	%
Krada	137	12.4	892	80.6	77	7.0
Razbijanje ili oštećivanje imovine	100	9.0	913	82.6	93	8.4
Prijetnje oružjem	76	6.9	933	84.3	97	8.8
Fizička agresija s ozljedama	74	6.7	933	84.3	99	9.0
Fizička agresija bez većih ozljeda	122	11.0	890	80.5	94	8.5
Izrugivanje, verbalne prijetnje	366	33.0	679	61.5	61	5.5

Tablica 28.

Jesi li ti ili netko od članova tvoje obitelji u posljednjih godinu dana bio(la) žrtva bilo kakva oblika nasilja?

Učenici su odgovarali na pitanje koliko su često bili žrtve nasilnička i agresivna ponašanja zaokruživanjem jednog od predloženih odgovora (“nikada”, “jedanput”, “dva-tri puta” ili “više od tri puta”). Kako se razni oblici nasilna ponašanja ne pojavljuju često, odgovori ispitanika sažeti su tako da je prikazan broj i postotak učenika koji su izjavili da su, jednom ili više puta, bili žrtve određenih oblika ponašanja (tablica 28). Najčešći su oblici zlostavljanja izrugivanja i verbalne prijetnje, kojima je izvrgnuta trećina (33%) mladih i njima bliskih osoba. To bi, ujedno, mogao biti i najjači izvor anksioznosti i osjećaja nesigurnosti. Međutim, premda znatno manja, čestoća pojavi-

vanja nešto težih oblika nasilna ponašanja ukazuje na to da život na ovim područjima doista nije jako siguran. Približno svaki osmi učenik (ili njemu bliske osobe) bili su u posljednjih godinu dana okradeni (12.4%); svaki deveti učenik ili njemu bliske osobe bili su žrtve fizičke agresije bez većih ozljeda (11%); a u 9% slučajeva došlo je do razbijanja ili oštećivanja imovine. U 7% slučajeva pojavljuju se i najteži oblici nasilja kao što su prijetnje oružjem (6.9%) i fizička agresija s ozljedama (6.7%).

Nasilničko ponašanje u školi. U adolescenata koji su doživjeli ratne traume stručnjaci često u poratnom razdoblju zamjećuju porast agresivna i nasilnička ponašanja. Porast nasilja javlja se ne samo kao psihosocijalna posljedica ratnih trauma i poremećenih obiteljskih odnosa, nego i zbog težih materijalnih i sigurnosnih uvjeta života. U takvim uvjetima uloga škole posebice dolazi do izražaja jer se kroz nju prelamaju sve nedaće svakodnevnog života mladih ljudi. Stoga je korisno znati u kolikoj su mjeri učenici bili izloženi različitim oblicima nasilničkoga ponašanja u školi.

Tablica 29.
 Nasilničko ponašanje u školi

Je li ti se u proteklih godinu dana dogodilo sljedeće:	Da		Ne		Bez odg.	
	N	%	N	%	N	%
Netko ti je prijetio da će te napasti ili ozlijediti	193	17.5	886	80.1	27	2.4
Izbjegavaš neka mjesta u školi ili na putu do škole jer misliš da nisu sigurna	189	17.1	894	80.8	23	2.1
Nosio(la) si u školu barem jedan dan neko hladno oružje (nož ili drugi oštri metalni predmet)	97	8.8	978	88.4	31	2.8
Nosio(la) si u školu neko eksplozivno sredstvo	20	1.8	1.049	94.8	37	3.3
Grupa učenika te ismijavala i vrijeđala	154	13.9	921	83.3	31	2.8
Netko od učenika te namjerno ozlijedio	49	4.4	1.023	92.5	34	3.1
Netko od učenika namjerno je razbio ili oštetiio tvoje stvari	51	4.6	1.023	92.5	32	2.9
Unutar škole nešto su ti ukrali	141	12.7	933	84.4	32	2.9

U tablici 29 navodi se postotni udio učenika koji su izjavili da su tijekom godine dana (prije provođenja ispitivanja) doživjeli određena neugodna iskustva u školi. Približno svaki šesti učenik doživio je prijetnje da će biti napadnut (17.5%), a isto ih toliko izbjegava određena mjesta u školi ili na putu do škole jer drže da nisu sigurna

(17.1%). Ismijavanje i vrijeđanje (13.9%) i krađe (12.7%) također su nešto češći oblici neprimjerna ponašanja. Zabrinjava i činjenica da je 8.8% učenika nosilo barem jednom u školu neko hladno oružje.

Na pitanje ima li u školi učeničkih bandi koje zlostavljaju ostale učenike, 19.7% učenika odgovorilo je potvrdno. Koliko je stvarno nasilje rašireno u školama na području posebne državne skrbi ne možemo sa sigurnošću ustvrditi samo na temelju odgovora na ova pitanja; a nemamo ni podatke o dimenzijama takva ponašanja u školama na ostalim područjima Hrvatske. Međutim, podaci indiciraju da bi valjalo što prije planirati aktivnosti za suzbijanje neprimjerna i problematična ponašanja među učenicima.

Pristupačnost najvažnijih usluga. Za kvalitetan život na određenu području važna je pristupačnost osnovnih usluga i službi naobrazbe, zdravstva, brige za djecu, opskrbe, kulture i komunikacija.

Postoji li u mjestu u kojem živiš:	Da (%)	Ne (%)	Bez odg. (%)
Osnovna škola	89.9	9.6	0.5
Srednja škola	53.5	41.3	5.2
Dječji vrtić	71.6	24.7	3.7
Ljekarna	63.7	32.1	4.2
Zdravstvena ambulanta	80.7	17.5	1.8
Poštanski ured	81.6	16.8	1.6
Javna knjižnica	52.7	40.5	6.8
Autobusno ili željezničko stajalište	90.3	7.8	1.9
Telefonska govornica	93.9	4.5	1.6
Tržnica ili dućan mješovitom robom	93.6	5.6	0.8

Tablica 30.

Pristupačnost osnovnih usluga i službi u mjestu stanovanja

Budući da, približno, polovica ispitanika ne stanuje u gradskim naseljima, a uz to se radi i o naseljima koja su pretrpjela velike ratne štete, logično je za očekivati da neće svima biti pristupačne određene službe nužne za normalno funkcioniranje života u nekoj zajednici, kao što su srednje škole, javne knjižnice, ljekarne i dječji vrtići. Približno svaki šesti učenik stanuje u naselju gdje nema zdravstvene ambulante, a svaki deseti u mjestu gdje nema osnovne škole, što ukazuje i na nižu razinu kvalitete života. Budući da se, vjerojatno, radi o slabije naseljenim mjestima, moguće je da u dogledno vrijeme uvođenje takvih usluga neće biti razvojni prioritet. Međutim, određen broj mladih ljudi živi u naseljima koja su izložena pravoj soci-

jalnoj izolaciji jer im nisu dostupne osnovne usluge opskrbe i komunikacija. Tako svaki šesti učenik (16.8%) stanuje u naselju gdje nema poštanskog ureda, a 5–8% učenika živi u mjestima koja nisu prometno ili telefonski povezana s ostalim naseljima ili pak nemaju ni osnovnu trgovinu mješovitom robom.

Glavne teškoće. Da bi ustvrdili koji su najvažniji problemi s kojima se mladi ljudi i njihove obitelji suočavaju tijekom svakodnevnog života u njihovome mjestu, ispitanicima je ponuđen iscrpan popis mogućih problema uz uputu da označe samo one koje drže najvažnijima. Među ponuđenim je problemima i skupina onih koji se spominju u istraživanjima prognanika i povratnika, kao i oni svojstveni populaciji mladih ljudi.

Tablica 31.
Koliko ste ti osobno ili članovi
tvoje obitelji suočeni s
pojednim od ovih problema
na području na kojem živite?
Označi najvažnije probleme.

Rang	Problemi	N	% učenika
1	Pomanjkanje radnih mjesta, posla	908	82.1
2	Nedostatak zabavnih sadržaja	899	81.3
3	Slabe mogućnosti zapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta	870	78.7
4	Neodgovarajući životni uvjeti za mlade	823	74.4
5	Nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja	731	66.1
6	Nedovoljno uvažavanje problema mladih	688	62.2
7	Nedostatak kulturnih sadržaja	613	55.4
8	Neuređen okoliš u kojem živim	526	47.6
9	Nedostatak odgovarajućih obrazovnih ustanova	471	42.6
10	Nedostatak novca, siromaštvo	455	41.1
11	Nedovoljna obnova stambenih objekata	454	41.0
12	Nedovoljno razumijevanje lokalnih potreba i problema od strane republičkih vlasti	442	40.0
13	Nedovoljna obnova gospodarskih objekata	435	39.3
14	Slaba organizacija lokalnih vlasti	431	39.0
15	Nedovoljna zastupljenost problema mladih u sredstvima informiranja	408	36.9
16	Ugrožena osobna sigurnost (opasnost od mina, oružja)	403	36.4
17	Problemi s mještanima druge narodnosti	402	36.3
18	Loše trgovinske usluge (opremljenost i raznovrsnost trgovina)	280	25.3
19	Nepristupačnost područja, slaba prometna povezanost	278	25.1
20	Slaba informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima	210	19.0
21	Zdravstveni problemi	199	18.0
22	Nepovoljne stambene prilike	194	17.5
23	Slabe poštanske usluge	123	11.1
24	Poremećeni odnosi u obitelji	121	10.9
25	Slab školski uspjeh	115	10.4
26	Loši odnosi sa susjedima	114	10.3
27	Loši odnosi s vršnjacima u školi	68	6.1
/	Bez odgovora	12	1.1

Premda je anketiranim dana uputa da na popisu problema označe samo one najvažnije, velik broj učenika navodi cijele liste. Postotni udio učenika koji navode pojedine teškoće toliko je velik da ukazuje, između ostalog, i na opće nezadovoljstvo životnim uvjetima (tablica 31). Pokraj nezaposlenosti i pomanjkanja perspektive, tj. slabih mogućnosti otvaranja novih radnih mjesta (koje navodi približno 80% učenika), najviše se spominju problemi koji nisu nužno svezani sa slabom gospodarskom situacijom nego s interesima svojstvenim mladim ljudima. Problemi su rangirani s obzirom na udio učenika koji ih navode: nedostatak zabavnih sadržaja (81.3%); neodgovarajući životni uvjeti za mlade (74.4%); nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja (66.1%); nedovoljno uvažavanje problema mladih (62.2%) i nedostatak kulturnih sadržaja (55.4%). Važno je zamijetiti da se mladi ljudi osjećaju zapostavljenima ne samo zbog slabe ponude sadržaja za mlade, već i zbog toga što ne mogu utjecati na rješavanje svojih problema jer se njihovo mišljenje dovoljno ne uvažava. Ovi problemi najviše brinu mlade ljude; ostali su problemi specifični za prognaničke i povratničke skupine stanovništva općenito. Probleme takvog tipa navodi 36–48% učenika, a odnose se na siromaštvo, nedovoljnu obnovu stambenih i gospodarskih objekata, nedostatak razumijevanja za lokalne potrebe, ugroženu osobnu sigurnost i probleme s mještanima druge narodnosti. Četvrtina ispitanih navodi da se svakodnevno suočavaju s problemima slabe opskrbe i slabe prometne povezanosti. (I u razdiobi ovih odgovora može se vidjeti da su ispitanici relativno zadovoljni uvjetima stanovanja. Nepovoljne stambene prilike navodi svega 17.5% učenika.) Problemi vezani uz obnovu više se odnose na razinu kvalitete života u samom naselju i kvalitetu infrastrukturnih sadržaja. Problemi koji upućuju na uobičajene brige mladih ljudi kao što su zdravstveni problemi, poremećeni odnosi u obitelji i s vršnjacima te slab školski uspjeh pri dnu su hijerarhije. To ne znači da su oni nazočni u malom broju nego im se, u kontekstu niza egzistencijalnih problema, pridaje manja važnost. I ovaj podatak posredno ukazuje na to koliko je kvaliteta života ove generacije mladih ljudi niža u usporedbi s mladima koji nisu doživjeli ratna stradanja.

Opća privlačnost naselja. Više od polovice učenika (57.7%) ocjenjuje da njihovo naselje nije privlačno za život mladih (tablica 32).

Pri tome, četvrtina ispitanih ocjenjuje svoje mjesto potpuno neprivlačnim. Za usporedbu, nešto manje od četvrtine ispitanih (23.8%) pozitivno ocjenjuje svoje mjesto,

Tablica 32.
 Koliko je mjesto u kojem živiš mladima privlačno za život?

	N	%
Vrlo privlačno	42	3.8
Uglavnom privlačno	221	20.0
Uglavnom neprivlačno	360	32.5
Sasvim neprivlačno	279	25.2
Ne mogu ocijeniti	204	18.5
Ukupno	1.106	100.0

a među njima je svega 3.8% ispitanika koji smatraju svoje mjesto vrlo privlačnim za mlade.

Tablica 33.
 Prijedlozi za poboljšanje kvalitete života mladih u mjestu stanovanja

Na pitanje što bi trebalo učiniti da njihovo mjesto bude mladima privlačnije za život, odgovorila su 1.024 učenika ili 93% cijelog uzorka. Oni, pritom, nude više prijedloga, tj. ukupno 1.744 ili 1.7 po ispitaniku (tablica 33). Velik broj prijedloga poboljšanja kvalitete života u njihovome mjestu pokazuje da je mladima ova tema jako važna.

Rang	Prijedlozi	Broj	% mladih
1	Napraviti više okupljališta gdje bi se mladi mogli susretati i zabavljati (<i>centar za mlade, općenito više sadržaja, mjesta za druženje, izlaske...</i>)	367	33.2
2	Otvoriti diskoteku	243	22.0
3	Obogatiti ponudu kulturnih sadržaja i društvenih aktivnosti za mlade (<i>kina, kazališta, koncerti, savjetovališta, razni tečajevi, radne akcije...</i>)	231	20.9
4	Otvoriti više kafića	190	17.2
5	Više sportskih objekata i događaja (<i>bazeni, fitness klub, sportske aktivnosti...</i>)	180	16.3
6	Urediti mjesto i povećati opću opremljenost naselja (<i>čišćenje i uređenje mjesta, parkovi, škole, knjižnice, ambulante, prijevoz, trgovine...</i>)	175	15.8
7	Podići materijalni standard (<i>bolja ekonomska situacija, omogućiti zaposlenost, veći standard...</i>)	116	10.5
8	Poboljšati nematerijalnu kvalitetu života, društvene odnose (<i>smanjiti mržnju, poticati ljubav, povećati efikasnost policije, osjećaj sigurnosti...</i>)	97	8.8
9	Demografska obnova mjesta (<i>zadržati, vratiti ili naseliti mlade, dovesti više ljudi u mjesto...</i>)	36	3.2
/	Ostalo (nekategorizirani odgovori)	109	9.9
	Ukupno prijedloga	1.744	/
	Bez odgovora		7.4
	Broj učenika		1.106

Prijedlozi mladih čime poboljšati kvalitetu života u skladu su s prije iznesenom razdiobom najvažnijih problema s kojima se suočavaju u mjestu stanovanja. Najviše se prijedloga odnosi na poboljšanje uređaja i opreme za slo-

bodno vrijeme. Trećina ispitanika predlaže da se u njihovome mjestu otvore adekvatni prostori gdje bi se mladi mogli družiti i okupljati. Uz potrebu za bilo kakvim okupljalištem, ističu se i specifični prijedlozi kakvi su otvaranje diskoteke (22% mladih) ili kafića (17.2%). Na nekim područjima kafići se preferiraju jer ih ima jako malo ili ih uopće nema, a oni su često jedini zatvoreni prostori gdje se mladi okupljaju. Iako je na nekim područjima otvoreno više kafića, oni, naravno, ne mogu zadovoljiti potrebe mladih za kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena. Zato 20.9% ispitanika predlaže razne načine kojima bi se obogatila ponuda kulturnih sadržaja i društvenih aktivnosti za mlade, a 16.3% traži bolje uvjete za bavljenje sportom i rekreacijom. Iz tablice 33 vidljivo je da se među devet kategorija odgovora pet najčešćih odnosi na poboljšanje kvalitete provođenja slobodnog vremena.

Prijedlozi većih ulaganja u materijalne uvjete života u naselju i u poboljšanje općeg standarda življenja javljaju se nešto rjeđe; to ukazuje da mladi ljudi ne prihvaćaju najčešće spominjane stereotipe kao jedini način rješavanja njihovih problema. Misli se na rašireno shvaćanje da se ništa ne može učiniti jer “nema novca”, a koje često odražava slabu motiviranost i nedovoljan angažman u uklanjanju teškoća mladih.

Jedan dio mladih ljudi ističe da bi njihovo mjesto bilo privlačnije kad bi se poboljšali odnosi među ljudima i osjećaj sigurnosti, dakle uvjeti koji se odnose na nematerijalnu kvalitetu života. Manji dio mladih živi na slabo naseljenim područjima ili na područjima gdje je pretežito starije stanovništvo, pa se među njihovim prijedlozima nazire i želja da se potakne demografska obnova mjesta.

Ocjena zadovoljstva životom u mjestu stanovanja i namjere odlaska. Premda samo 23.8% učenika ocjenjuje svoje mjesto stanovanja privlačnim za život mladih, polovica (48.9%) navodi da je zadovoljna što živi u svome mjestu, a 22.2 % ih je nezadovoljno. Ostalih 28.9% imaju uglavnom neutralan stav (tablica 34).

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	175	15.7
2. Prilično zadovoljan(na)	367	33.2
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	319	28.9
4. Prilično nezadovoljan(na)	180	16.3
5. Jako nezadovoljan(na)	65	5.9
Ukupno	1106	100.0

Prosječna procjena = 2.6

Tablica 34.
 Koliko si zadovoljan(na) što živiš u svome mjestu?

Udio mladih koji su zadovoljni životom u svome mjestu nije velik, ali relativno mali broj krajnje nezadovoljnih pokazuje da emocionalan odnos tj. stav mladih prema svome mjestu nije krajnje negativistički te da oni, vjerojatno, realno ocjenjuju nedostatke života u svom kraju.

Svega nešto više od polovice ispitanika sigurno je da bi željelo ostati u mjestu sadašnjeg boravka. Više od trećine mladih (37.5%) željelo bi se preseliti u koje drugo mjesto u Republici Hrvatskoj, i to 25.7% u drugu regiju, a 11.8% u veće središte u istoj regiji (tablica 35).

Tablica 35.
Želiš li i ubuduće živjeti u sadašnjemu mjestu ili bi se radije preselio(la) u neko drugo mjesto u Hrvatskoj?

	N	%
Ostao(la) bih u svome mjestu	644	58.2
Preselio(la) bih se u neko drugo mjesto u istoj regiji	130	11.8
Preselio(la) bih se u neku drugu regiju u Hrvatskoj	284	25.7
Bez odgovora	48	4.3
Ukupno	1.106	100.0

U odgovoru na ovo pitanje učenici su spominjali u koje bi se mjesto željeli preseliti. Od 130 učenika koji bi se preselili u neko drugo mjesto u istoj regiji većina (82%) navodi grad koji je središte njihove županije ili drugi obližnji grad, npr., Osijek (28 učenika), Zadar (19 učenika), Split (10 učenika), Sisak (8 učenika), Beli Manastir (7 učenika), Šibenik (5 učenika) itd.

Učenici koji bi se preselili u drugu regiju u Hrvatskoj (N = 284) najčešće preferiraju Zagreb (34%), zatim južnu Hrvatsku (19% - "Dalmacija, Split, Zadar, Dubrovnik" i sl.), Istru i Kvarner (19% - "Istra, Primorje, Rijeka" i sl.) i Slavoniju (7% - "Slavonija, Osječko-baranjska županija" i sl.). Mlade najčešće privlači život u Zagrebu koji, po njihovoj ocjeni, nudi najviše mogućnosti za bolji život. Mnogima je privlačan i život na moru (ne treba zaboraviti da je dio učenika tijekom ratnih godina boravio u progonstvu u gradovima uz more). Dio mladih (12%) koji bi preselio u drugu regiju želio bi preseliti bilo gdje ("ne znam, bilo gdje"), samo da napusti svoje mjesto. Analizom odgovora po pojedinim županijama, zamjećuje se da je udio mladih koji bi željeli preseliti u drugu regiju u Hrvatskoj najveći u Ličko-senjskoj županiji (60.6%); ona obuhvaća najmanje razvijena i najslabije naseljena područja posebne državne skrbi.

Učenici koji ne bi željeli ostati u svome mjestu odgovarali su i na pitanje koji je glavni razlog njihovog odlaska u drugo mjesto u Republici Hrvatskoj. U odgovorima iz-

nijeli su 704 razloga (1.7 po ispitaniku), razvrstana u osam sadržajnih kategorija (tablica 36). Čak polovica učenika (49.3%) koja bi željela napustiti svoje mjesto, otišla bi zbog toga što ih druga mjesta privlače svojom nematerijalnom kvalitetom života, tj. ugodnijim životnim okolišem i bogatijim sadržajima. Približno isto toliko učenika kao važne razloge mogućeg odlaska spominje bolje mogućnosti zapošljavanja (30.2%) i veći materijalni standard općenito (19.3%). Motivacija za odlazak često je uvjetovana i određenim nezadovoljstvom životnim uvjetima u svome mjestu, što navodi približno četvrtina učenika. Odlazak u veće mjesto važan je i u slučaju kada se učenici odlučuju za kvalitetnije školovanje, a dio ispitanih želio bi se vratiti u zavičajno mjesto kamo još nije moguć povratak.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 36.

Razlozi mogućeg odlaska u drugo mjesto u Hrvatskoj

Rang	Razlozi odlaska	Broj	% razl.	% uć.
1	Zbog nematerijalne kvalitete života (<i>više kulturnih sadržaja, civilizacije, privlačnost urbane sredine, sviđa im se mjesto, more, priroda, mentalitet ljudi...</i>)	204	29.0	49.3
2	Zbog zaposlenja (<i>lakše zaposlenje, bolje plaće ...</i>)	125	17.8	30.2
3	Zbog nedostataka mjesta u kojem živi (<i>nesigurnost, siromaštvo, razrušenost, dosada...</i>)	107	15.2	25.8
4	Zbog boljeg materijalnog standarda (<i>razvijenije područje</i>)	80	11.4	19.3
5	Zbog školovanja (<i>bolji uvjeti školovanja</i>)	72	10.2	17.4
6	Zbog povratka u rodno mjesto ili mjesto u kojem je prije živio (<i>tamo sam rođen, tamo sam bliže rodbini...</i>)	50	7.1	12.1
7	Zbog osjećaja nacionalne ugroženosti (<i>ako se izričito spominje nacionalnost, kao "zbog nacionalnosti"...</i>)	18	2.6	4.3
8	Osobni razlozi (<i>zbog djevojke/mladića, zdravlja...</i>)	15	2.1	3.6
/	Ostalo (<i>nekategorizirani odgovori</i>)	33	4.7	8.0
/	Ukupno razloga	704	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	414

Razlozi zbog kojih bi se mladi ljudi mogli odlučiti na odlazak ukazuju na to kako bi trebalo djelovati da im život u sadašnjemu mjestu boravka bude kvalitetniji. Oživljavanje gospodarstva, povećanje broja radnih mjesta i životnog standarda općenito, nužni su preduvjeti da se područja posebne državne skrbi revitaliziraju i postanu privlačna mladim ljudima. Međutim, valja imati na umu da je njima jako važna i nematerijalna kakvoća života. To je razina gdje je moguće hitno djelovati, bez većih materijalnih ulaganja, ne čekajući na ozbiljenje mogućnosti bržega gospodarskog razvoja područja.

Život u različitim gradovima. U ovom istraživanju, podsjećamo, učenici su anketirani u svojim školama u četrnaest gradskih naselja na područjima posebne državne skrbi. Od tih naselja, dvanaest su sjedišta lokalnih jedinica – gradova, jedno je sjedište lokalne jedinice – općine (Topusko), a jedno je sjedište županije (Vukovar). Budući da je u anketi registrirano mjesto stalnog boravka ispitanika, izdvojili smo iz ukupnog uzorka samo one učenike koji pohađaju školu i stanuju u istom naselju. To nam je omogućilo grubu usporedbu zadovoljstva životom u pojedinim naseljima.

U tablici 37 navedene su prosječne procjene zadovoljstva životom u mjestu boravka na skali od pet stupnjeva. Stupnjevi znače sljedeće: *1 - jako zadovoljan, 2 - zadovoljan, 3 - ni zadovoljan ni nezadovoljan, 4 - prilično nezadovoljan, 5 - jako nezadovoljan.*

Mladi su Slunjani najzadovoljniji što žive u svome mjestu, a njihove su procjene najbliže opisnoj ocjeni “zadovoljan”. Slunj je, za razliku od ostalih naselja, zbog dobrog položaja i prometne povezanosti “priklučen” na razvijenija središta (Karlovac, Zagreb). I opisi učenika iz Slunja (dobiveni u kvalitativnom dijelu istraživanja) pokazuju da oni svoje mjesto uglavnom smatraju lijepim i ugodnim za život.

Najmanje su zadovoljni životom u svome mjestu mladi iz Korenice, Knina i Obrovca. Njihove su prosječne procjene uglavnom u zoni rezigniranosti (ni zadovoljan, ni nezadovoljan) i naginju nezadovoljstvu. Istraživanjem je

Tablica 37.
Ocjene zadovoljstva životom u različitim naseljima

Naselje	Broj ispitanika	Prosječna procjena
Slunj	12	1.92
Hrvatska Kostajnica	8	2.50
Drniš	22	2.55
Pakrac	55	2.56
Ilok	25	2.72
Petrinja	61	2.74
Glina	39	2.79
Topusko	6	2.83
Benkovac	23	2.83
Beli Manastir	53	2.85
Vukovar	132	2.89
Obrovac	11	3.09
Knin	102	3.13
Korenica	15	3.33

obuhvaćen mali broj učenika iz Ličko-senjske županije jer je u tom području i inače malo učenika završnih razreda srednje škole. Ali, već same procjene zadovoljstva učenika koji pohađaju školu i žive u Korenici (N = 15) ukazuju na to da bi bilo potrebno provesti detaljnije istraživanje veće skupine mladih na području županije. I prosječna procjena cijelog uzorka učenika koji pohađaju školu u Korenici ukazuje također na nezadovoljstvo (N = 33, prosječna procjena = 3.24). Učenici u Obrovcu manje su zadovoljni životom u svome mjestu jer imaju, općenito, malo sadržaja potrebnih za kvalitetan život. Knin je najveće središte na području posebne državne skrbi u južnoj Hrvatskoj i grad s puno mladog stanovništva. Stoga njihovo nezadovoljstvo zaslužuje posebnu pozornost.

Među ostalim naseljima može se izdvojiti skupina s prosječnim procjenama između “zadovoljan” i “ni zadovoljan, ni nezadovoljan” (Hrvatska Kostajnica, Drniš, Pakrac), te skupina s pretežnom neutralnom ocjenom (Ilok, Petrinja, Glina, Topusko, Benkovac, Beli Manastir i Vukovar).

Kvaliteta života u pet gradova. Gradovi gdje je ispitan nešto veći broj učenika koji tamo stanuju, uspoređeni su i s obzirom na neka druga obilježja. U tablici 38 prikazan je postotni udio ispitanika koji svoj grad drže privlačnim ili vrlo privlačnim za život mladih te postotni udio ispitanika koji navode da je noću sigurno šetati njihovim gradom. U pretposljednem stupcu prikazan je postotak ispitanika koji su naveli da bi radije preselili u drugo mjesto u Republici Hrvatskoj a u posljednjem postotak onih koji bi preselili u inozemstvo.

Naselje	Mjesto privlačno za mlade (% odg.)	Mjesto sigurno noću (% odg.)	Preselili bi u drugo mjesto u RH (% odg.)	Preselili bi zbog posla/škole u inozemstvo (% odg.)
Pakrac (N = 55)	29.4	80.0	49.1	52.7
Petrinja (N = 61)	27.9	52.5	47.5	47.5
Beli Manastir (N = 53)	15.1	34.0	45.3	50.9
Vukovar (N = 132)	17.5	38.6	10.6	67.4
Knin (N = 102)	12.7	59.2	64.1	45.6

Tablica 38.
 Obilježja kvalitete života u Pakracu, Petrinji, Belom Manastiru, Vukovaru i Kninu

Život je, općenito rečeno, nešto lakši mladima u Požeško-slavonskoj županiji (Pakrac) i Sisačko-moslavačkoj županiji (Petrinja), dok učenici iz Knina, Belog Manastira i Vukovara svoje mjesto smatraju najmanje privlačnim za

život mladih. Njihovi odgovori u skladu su i s navedenim procjenama zadovoljstva. Specifično je za mlade iz Vukovara i Belog Manastira da svoje mjesto procjenjuju manje sigurnim, što je velikim dijelom uvjetovano izjavama učenika srpske narodnosti da se osjećaju nesigurnijima nakon reintegracije područja. Unatoč tome, velika većina učenika iz Vukovara radije bi ostala u gradu i ne želi živjeti u drugome mjestu u Republici Hrvatskoj. Odgovori ostalih učenika iz Osječko-baranjske županije na ovo pitanje više su u skladu s odgovorima učenika u drugim gradovima. Učenici iz Vukovara manje su izbivali iz grada tijekom ratnih godina te je razložno vjerovati i da su više vezani za svoj grad. Međutim, njihovi odgovori pokazuju i da bi znatan dio učenika, kad bi imao prilike, potražio bolju budućnost izvan Republike Hrvatske. U Vukovaru su, podsjećamo, učenici srpske narodnosti većina. Navedeni podaci ukazuju na to da se oni na tom području osjećaju zaštićenijima i ne vide svoju perspektivu drugdje u Hrvatskoj.

Svi učenici opredjeljuju se na temelju procjena gdje bi imali više izgleda u budućnosti, uzimajući u obzir tešku socijalnu situaciju na područjima posebne državne skrbi. Njihova želja za odlaskom u drugu zemlju temelji se više na maštanju o boljoj budućnosti nego li na poznavanju stvarnog stanja stvari i uvjeta života u drugim državama. Stoga nam se, kada se radi o područjima od posebne državne skrbi, puno indikativnijim čine odgovori na pitanje bi li željeli preseliti u drugo mjesto ili regiju u Hrvatskoj. Kao poseban slučaj pojavljuje se u ovom okviru grad Knin.

I procjene zadovoljstva životom u svome mjestu i ostali indikatori kvalitete življenja pokazuju da su od svih učenika koji žive u većim gradovima na području posebne državne skrbi najnezadovoljniji upravo učenici iz Knina. Premda je to po veličini srednji grad i, što je jako važno, grad s puno mladih ljudi za razliku od mnogih naselja na područjima posebne državne skrbi, gotovo dvije trećine mladih Kninjana radije bi živjelo drugdje u Republici Hrvatskoj.

Kvaliteta života mladih u Vukovaru i Kninu. Vukovar i Knin najveća su središta u različitim regijama, imaju najveći broj učenika i najbolje su reprezentirani u ovom uzorku. Uz to, oba grada imaju posebnu važnost za građane Hrvatske, a trenutačni je narodnosni sastav u njima takav da su u jednom gradu većina učenici srpske (Vukovar), a u drugom učenici hrvatske narodnosti (Knin). Oba su grada slična po tome što im se struktura stanovništva znatno razlikuje od one kakva je bila prije rata.

Da bi mogli bolje usporediti kvalitetu života mladih u Kninu i Vukovaru, pobliže smo analizirali neka socio-demografska obilježja dva uzorka učenika.

a) *Knin*. Iz uzorka učenika anketiranih u srednjim školama u Kninu izdvojen je poduzorak od 102 učenika kojima je Knin ujedno i mjesto stalnog boravka. Po narodnosnom sastavu učenika, Hrvata je 91.3%, a Srba 7.8%. Iz odgovora na druga pitanja u anketi može se donekle steći uvid u to što se s učenicima zbivalo posljednjih godina. Teškoće življenja u mjestu najbolje opisuju učenici u svojim esejima (što je vidljivo u drugom dijelu knjige).

Na pitanje u kojoj su državi proveli najveći dio svog života učenici su odgovorili kako slijedi: u Hrvatskoj 58.3%, Bosni i Hercegovini 35.9%, Jugoslaviji, tj. Srbiji 2.9% i drugdje 2.9%. Dakle, u Kninu je znatan broj učenika Hrvata iz Bosne i Hercegovine koji su na posebno teškom položaju jer im je zapriječen povratak u zavičaj. I odgovori na pitanje o tipu naselja u kojem su učenici najduže živjeli ukazuju na povećanu imigraciju u grad: 34% ih je živjelo u većem gradu, 40.8% u manjem gradu i 24.3% na selu. Dakle, jedan broj učenika mogao bi imati poteškoća i zbog prilagodbe na život u manjem ili većem naselju od onoga gdje je prije boravio.

Odgovori na pitanja o ratnim iskustvima najbolje ukazuju na svu zamršenost položaja mladih u Kninu: 24.3% učenika koji sada žive u Kninu navode da nisu bili nikada prognani; 20.4% ih se vratilo u svoje mjesto, a 54.4% doselilo je u Knin. Učenici koji su bili u progonoštvu ili izbjeglištvu (N = 77) u prosjeku su 4 godine boravili negdje drugdje. U različitim mjestima u Hrvatskoj bilo ih je 66.2%. Iako su bili u istoj državi, oni su duže vrijeme boravili u različitim tipovima naselja i na zemljopisnim područjima i tako stekli brojna iskustva na temelju kojih procjenjuju svoj sadašnji život. Približno svaki deseti učenik bio je u inozemstvu. Među njima, najviše ih je bilo u Njemačkoj (11.7%) ili u Bosni i Hercegovini (11.7%). U Srbiji je boravilo 3.9% učenika. U Kninu je tijekom rata boravilo 5.2% učenika koji su se doselili na tada okupirano područje. Svi su oni sada zajedno, u jednome manjem gradu i u istim školskim klupama. Koliko njihova dugogodišnja prognanička i prijeratna iskustva djeluju na njihove sadašnje odnose i zadovoljstvo životom u Kninu možemo samo nagađati.

b) *Vukovar*. U Vukovaru poduzorak sačinjavaju 132 učenika završnih razreda srednjih škola koji tu i stanuju. Kao i u Kninu, u gradu žive pretežito učenici jedne narodnosti (87.9% Srba, 3% Hrvata, 7.6% ostalih narodnosti, među kojima je najviše Mađara, a 1.5% nije odgovorilo na

ovo pitanje). Najveći dio života učenici su proveli u Republici Hrvatskoj (90.2%), 3% u Srbiji, 1.5% u Bosni i Hercegovini i 5.3% negdje drugdje. Tijekom rata 13.6% učenika nije bilo u izbjeglištvu, 65.9% navodi da su se vratili u svoj grad, a 19.7% nije se vratilo u mjesto u kojem su boravili prije rata, nego su doselili u Vukovar. Najveći dio života učenici su proveli u manjem (83.3%) ili većem gradu (12.9%), a 2.3% na selu. Učenici koji su boravili u izbjeglištvu (N = 113) izbjivali su iz svog mjesta u prosjeku godinu i pol; 72% ih je bilo izbjeglo u Jugoslaviju (70.2% u Srbiju i 1.8% u Crnu Goru), 7% u dijelove Bosne i Hercegovine koji su bili pod srpskom okupacijom, 14.4% u dijelove Hrvatske koje su okupirali odmetnuti Srbi, a 0.9% drugdje u inozemstvo. Ukratko, struktura je ovog uzorka kompaktnija. Najvećim dijelom u Vukovaru su učenici srpske narodnosti koji su velik dio života proveli u tom gradu i koji su samo na kraće vrijeme napustili grad u koji su se, nakon što je okupiran, vratili.

Odgovori na pitanje o problemima s kojima se suočavaju učenici iz Knina (N = 102) i Vukovara (N = 132) te njihove obitelji, statistički se značajno razlikuju. Mladi Kninjani češće se žale na loše odnose s vršnjacima ($\chi^2 = 5.57$, $p < .05$), nedovoljno uvažavanje problema mladih ($\chi^2 = 4.81$, $p < .05$), loše trgovinske usluge ($\chi^2 = 14.81$, $p < .01$), slabu informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima ($\chi^2 = 17.53$, $p < .01$), nedostatak radnih mjesta ($\chi^2 = 4.18$, $p < .05$), slabu organizaciju lokalnih vlasti ($\chi^2 = 4.33$, $p < .05$) i nedovoljnu obnovu gospodarskih objekata ($\chi^2 = 4.91$, $p < .05$). Mladi Vukovarci češće navode kao problem ugroženu osobnu sigurnost ($\chi^2 = 21.47$, $p < .01$), nepovoljne stambene prilike ($\chi^2 = 9.12$, $p < .01$) i nedovoljnu obnovu stambenih objekata ($\chi^2 = 8.63$, $p < .01$) te nedostatak rekreacijskih sadržaja ($\chi^2 = 6.95$, $p < .01$).

Kratak prikaz socio-demografskih obilježja pokazuje dijametralno suprotne razlike u narodnosnoj strukturi učenika. Međutim, razlike u dosadašnjim iskustvima učenika čine nam se važnijima za objašnjenje rezultata. Za razliku od njihovih vršnjaka iz Vukovara koji je tijekom rata potpuno razoren, znatan broj kninskih učenika ističe probleme vezane uz neadekvatne uvjete u naselju. Podatak ukazuje na to koliko je važno, u kontekstu ostalih činjenica, uzeti u obzir i iskustvo učenika. Dok je struktura uzorka vukovarskih učenika kompaktnija, u kninskom uzorku nalazimo znatno više učenika doseljenih iz raznih krajeva, učenika koji su duže bili u progonstvu, i često na područjima izloženim ratnim opasnostima. Mnogi od njih vjerojatno se ni u godini anketiranja (1999.) nisu mogli

vratiti u zavičaj (Hrvati iz BiH). U odnosu na druge građane Hrvatske, oni su puno više propatili u ratu te su, vjerojatno, imali i veća očekivanja nadajući se da će im njihova država to nadoknaditi kada se vrate na svoja područja. Pokraj velikih gospodarskih i socijalnih problema u državi, nisu mogla biti ispunjena sva njihova očekivanja, iako se neprestano ulagalo u materijalnu obnovu ratom opustošenih krajeva. Zato se u mladim Kninjana primjećuje (opće) nezadovoljstvo koje se proteže na različita područja života. Njihovo razočaranje velikim dijelom proizlazi iz osjećaja napuštenosti, osjećaja da su zaboravljeni i da njihovi problemi više nisu u žarištu pozornosti hrvatske javnosti. Oni imaju osjećaj da je pravi život negdje drugdje u Hrvatskoj; a kako nisu imali ni sretno djetinjstvo ni sretnu mladost, njihovo je strpljenje pri kraju. U takvim uvjetima, koji pogoduju različitim frustracijama, među mladima različitih kulturnih navika i iskustava (npr., starosjeditelji i doseljenici) predvidljivo opada i snošljivost.

Učenicima u Vukovaru ugrožena osobna sigurnost važniji je problem nego li učenicima u Kninu, štoviše, važniji je od svih ostalih životnih teškoća u razrušenom gradu. Mladi su Vukovarci samo kratko vrijeme boravili u izbjeglištvu, i to u Jugoslaviji ili na područjima koje je ona okupirala, a ratne su godine najvećim dijelom proveli u Vukovaru. Budući da su veći dio svog života bili izloženi propagandi paradržave koja je protiv Hrvatske vodila rat, može se pretpostaviti da dio učenika dolazi iz obitelji koje nisu prihvatile reintegraciju područja u Republiku Hrvatsku, nego su je doživjeli kao vlastiti poraz. Mogućnost da se Hrvati počnu vraćati u svoj grad oni su shvatili kao opasnost za vlastitu egzistenciju. Uz to, velik dio planova u vezi s vlastitom budućnošću i kakvoćom rodbinskih i prijateljskih veza bio je tijesno povezan sa susjednom državom, Jugoslavijom. U vrijeme provođenja ovog ispitivanja (1999.), NATO je bio započeo napad na Jugoslaviju što je, kako su i sami navodili, učenike srpske narodnosti jako zabrinjavalo. Bivša država koja je za njih bila utočište sada više ne pruža nikakvu perspektivu, a sadašnju državu Hrvatsku prihvaćaju velikim dijelom na deklarativnoj razini, ali ne i stvarno. Zbog toga ne žele otići radi boljih uvjeta života u druge dijelove Hrvatske; ali bi najveći dio njih najradije otišao u drugu državu. Ovakav položaj mladih Srba u Vukovaru doista je rizičan. On pogoduje manipulacijama nacionalnom nesnošljivošću, a povećavaju se i mogućnosti sukoba kada se u Vukovar vrati veći broj Hrvata (u kojem su prije rata bili u većini). U interesu je Republike Hrvatske da mlađe stanovništvo što više sudjeluje u oblikovanju društva i države. Podaci pokazuju da bi s

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

učenicima na reintegriranim područjima valjalo što više raditi na uspostavi povjerenja, jačanju tolerancije i nenasilnu rješavanju sukoba. U tome im najviše u početku mogu pomoći predstavnici njihove zajednice u koje imaju veće povjerenje.

5. POGLAVLJE

TUZEMNA KOMA, INOZEMNI SJAJ

Predodžbe o glavnim nacionalnim teškoćama i stavovi prema vlasti. Da bismo dobili uvid u popis problema u državi koje učenici smatraju najvažnijima, od njih se zahtijevalo da spomenu pet najvažnijih (tablica 39). Na pitanje nije odgovorilo 7.6% učenika, a broj je navedenih problema 3.981. U prosjeku je svaki učenik u uzorku naveo 3.6 problema. Odgovori su analizirani i problemi kategorizirani u 27 različitih kategorija. Najprije je napravljena rang-lista problema tako da se izračunalo koji se problemi navode s najvećom učestalošću, bez obzira navode li se kao prvi, drugi, treći, četvrti ili peti. Napravljeno je i pet rang-lista za probleme koji se navode kao prvi, drugi, treći, četvrti ili peti i izračunat prosječan rang. Oba postupka dala su slične rezultate.

Prvih osam problema javlja se s većom učestalošću i obuhvaća tri četvrtine svih odgovora. Nezaposlenost kao trenutačno najveći problem u državi navodi 62.8% mladih ljudi. Više od polovice ispitanika (57.6%) navodi razne gospodarske probleme, a tome se može pribrojiti i nizak životni standard (37.1%) i financijska kriza (31.3%).

Često se navode i problemi kakvi su kriminal, bezakonje i razni oblici socijalne patologije (30.2%). Po rangu učestalosti slijede razni politički problemi (21%) i materijalne ratne štete (18%). Socijalne probleme, među prvih pet najvažnijih, spominje svega 10.7% mladih. Ostale skupine problema ističe manje od 10% ispitanika.

Rang	PROBLEMI	Broj	% učenika
1	Nezaposlenost	695	62.8
2	Gospodarski problemi (<i>propast poduzeća, velika dugovanja, ekonomska kriza, PDV i sl.</i>)	637	57.6
3	Nizak životni standard građana (<i>male plaće i mirovine, visoke cijene, siromaštvo i sl.</i>)	410	37.1
4	Financijska kriza (<i>kriza bankarstva, inflacija, krediti...</i>)	346	31.3

Tablica 39.

Koji su najveći problemi s kojima se Hrvatska suočava u današnje vrijeme? Navedi pet najvažnijih.

Tablica 39.
 (nastavak)

5	Kriminal i bezakonje, socijalna patologija (<i>krađa, kriminal, narkomanija, alkoholizam i sl.</i>)	334	30.2
6	Politički problemi (<i>pogrešna politika, sudstvo, vanjska politika, odnosi sa susjedima...</i>)	232	21.0
7	Materijalne posljedice rata (<i>razrušenost, obnova i sl.</i>)	199	18.0
8	Socijalni problemi (<i>umirovljenici, invalidi, socijalno raslojavanje, socijalna skrb i sl.</i>)	118	10.7
9	Poljoprivreda	92	8.3
10	Turizam	78	7.1
11	Nesigurnost, mržnja, nesloga	74	6.7
12	Nacionalizam, nacionalna netrpeljivost	69	6.2
13	Manjak morala (<i>korupcija, nepoštenje, rastrošnost, poltronizam, neodgovornost i sl.</i>)	67	6.1
14	Demografski problemi, odljev stanovništva (<i>nizak natalitet, odljev mozгова, napuštanje sela i sl.</i>)	58	5.2
15	Mladi	55	5.0
16.5	Privatizacija	52	4.7
16.5	Manjak demokracije (<i>sloboda medija, ljudska prava, policijska samovolja, pravna država i sl.</i>)	52	4.7
18	Školstvo	51	4.6
19	Zdravstvo	46	4.2
20	Promet	27	2.4
21.5	Stambeni problemi	23	2.0
21.5	Ekološki problemi	23	2.0
23.5	Kultura	21	1.9
23.5	Prognanici i izbjeglice	21	1.9
25	Srbi	20	1.8
26	Vojska i policija	15	1.4
/	Ostalo (<i>nekategorizirani odgovori</i>)	166	15.0
	Bez odgovora	/	7.6
	Ukupni broj problema	3.981	/
	Ukupni broj ispitanika	/	1.106

Mladi su podijeljeni u ocjeni koliko Vlada Republike Hrvatske čini za povratnike (tablica 40). Nešto više od trećine ispitanika (37.6%) drži da bi Vlada trebala izdvajati više novaca za pomoć povratnicima, a ostali o tome najčešće ne razmišljaju ili misle da Vlada čini dovoljno. Približno svaki osmi učenik navodi da povratnicima ne treba ju nikakve posebne povlastice.

Odgovori	N	%
Vlada u okviru svojih materijalnih mogućnosti čini dovoljno	189	17.1
Vlada bi trebala izdvajati veća sredstva za pomoć povratnicima	416	37.6
Povratnike treba tretirati jednako kao i sve ostale građane i ne trebaju im posebne povlastice	143	12.9
Ne znam, nisam siguran(na)	256	23.1
Ostalo, bez odgovora	102	9.3
Ukupno	1.106	100.0

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 40.

Koliko Vlada Republike Hrvatske čini za povratnike?

Tablica 41.

Dolje su navedena neka od važnih područja društvenog djelovanja od kojih se ni jedno ne može riješiti lako ili bez troška. Uza svako od njih navedi misliš li da Vlada za to područje troši previše, premalo ili dovoljno, onoliko koliko treba.

Mišljenje mladih o tome ulaže li Vlada dovoljno u određena područja ili ne (tablica 41) također ukazuje na njihove stavove prema ključnim društvenim pitanjima.

PODRUČJE ULAGANJA	Previše (1) %	Mnogo (2) %	Koliko treba (3) %	Malo (4) %	Premalo (5) %	Ne znam, bez odg. %	Prosjek
Poboljšanje cesta i putova	7.1	6.8	26.4	31.0	18.6	10.1	3.5
Vojska, naoružanje i obrana	26.4	20.4	25.9	5.0	3.4	18.9	2.2
Poboljšanje i unapređivanje školskog sustava	3.0	3.7	21.7	33.5	26.2	11.9	3.9
Unapređivanje zaštite okoliša	2.7	3.3	12.8	35.5	35.4	10.2	4.1
Znanstvena istraživanja i nove tehnologije	3.6	3.6	14.0	24.6	28.1	26.0	3.9
Mirovine i rješavanje problema umirovljenika	3.2	3.2	12.4	25.7	42.0	13.6	4.2
Kultura i umjetnost	4.2	5.3	28.5	25.1	16.1	20.8	3.6
Pružanje pomoći nezaposlenima	2.6	1.9	4.7	21.4	59.9	9.4	4.5
Bolnice i druge zdravstvene usluge	3.1	4.1	32.6	24.4	19.7	16.1	3.6
Suzbijanje zloporabe droga	4.1	7.2	17.5	21.4	30.8	19.0	3.8
Suzbijanje kriminala	4.9	6.7	17.5	21.2	32.8	16.8	3.8

Uza skoro sva predložena područja veže se dominantno mišljenje da se ulaže malo. Steče se dojam da odgovore na ovo pitanje mladi ne temelje na procjenama koliko su određena ulaganja moguća i koja su područja prioriteta, premda je u uputi izričito rečeno da se svi problemi ne mogu riješiti lako ili bez troška. Njihovi odgovori više se temelje na percepciji najvažnijih društvenih problema. Tako, npr., u skladu s percipiranjem nezaposlenosti kao najvažnije teškoće u državi, ispitanici tvrde da se najmanje

ulaže u pružanje pomoći nezaposlenima. Prosječna je procjena uz ovo pitanje 4.5, što je između opisne ocjene “malo” i “premallo”. Po mišljenju mladih, malo se ulaže u mirovine i rješavanje problema umirovljenika, unapređivanje zaštite okoliša, znanstvena istraživanja i nove tehnologije te u poboljšanje i unapređivanje školskog sustava. Sljedeća prioritetna područja u koja bi valjalo više ulagati odnose se na suzbijanje kriminala i zlorabe droge. Uz ostala područja društvenog djelovanja, prosječne su ocjene također pomaknute prema kraju skale koji ukazuje na nedovoljna ulaganja, tj. kreću se između opisne ocjene “koliko treba” i “malo” (3.5 i 3.6). Jedini izuzetak, tj. jedino područje za koje mladi drže da se u njega mnogo ulaže jest vojska, naoružanje i obrana.

Na sljedeće pitanje ispitanici su odgovarali usporedbom prilika u Hrvatskoj s onima u ostalim zemljama.

Tablica 42.

Usporedi sada Hrvatsku s drugim zemljama u svijetu. U usporedbi s drugim zemljama, ocijeni je li Hrvatska na navedenim područjima

1. Najbolja od svih
2. Bolja od većine zemalja
3. Prosječna, kao i ostale zemlje
4. Ne tako dobra kao i ostale zemlje
5. Puno lošija od ostalih zemalja

Područja	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Bez odg. (%)	Prosje. ocjena
Mogućnosti za obrazovanje	2.6	12.0	43.8	29.3	11.0	1.3	3.35
Ljubaznost ljudi	3.2	14.8	41.8	22.6	16.2	1.4	3.34
Sport	10.6	28.1	40.3	14.3	5.8	0.9	2.76
Ljepota gradova	12.7	29.4	33.6	15.6	7.8	0.9	2.76
Razvijenost demokracije	3.1	6.8	35.9	26.6	25.4	2.3	3.66
Književnost i umjetnost	3.7	15.6	50.6	21.4	7.7	1.0	3.14
Popularna glazba	5.7	15.7	41.0	21.4	14.4	1.7	3.23
Životni standard	1.7	3.9	20.1	36.6	36.4	1.3	4.03
Znanost i tehnologija	1.8	4.8	30.6	41.4	19.9	1.5	3.74
Nenasilje u društvu	3.5	16.3	45.9	17.6	15.4	1.3	3.25

Kao što se vidi iz tablice 42, bliže pozitivnom kraju, tj. između opisnih ocjena “prosječna” i “bolja od većine zemalja”, nalaze se procjene za dva područja: sport i ljepota gradova. Bliže negativnijem kraju, tj. između opisne ocjene “prosječna” i “ne tako dobra kao i ostale zemlje”, naginju procjene za sljedeća područja: razvijenost demokracije, znanost i tehnologija i životni standard. Za ostala područja ispitanici, uglavnom, navode da su jednako dobra kao i u ostalim državama.

I odgovori na pitanje: kako percipiraju predstavnike lokalnih vlasti, ukazuju na pretežito negativne stavove ispitanika. Na pitanje jesu li se oni osobno ili tko iz njihove obitelji obraćali na općinske službenike zbog bilo kakvih problema potvrdno je odgovorilo 19.2% ispitanika; 50% navodi da je imalo kontakata s mjesnim vlastima, a 30.4%

ne zna odgovoriti na ovo pitanje. Unatoč tome što su imali ograničeno ili nikakvo iskustvo s mjesnim vlastima, većina ispitanika drži da im službenici ne bi pomogli, te da ne obavljaju svoj posao kako treba (tablica 43); ocjena ukazuje na jasan negativni stav prema birokratskim strukturama i vlasti općenito.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

	N	%
Mislim da bi me odmah saslušali i pokušali mi izići u susret	92	8.3
Mislim da bi me saslušali, ali ne bi ništa napravili	637	57.6
Mislim da me najvjerojatnije ne bi ni primili	331	29.9
Bez odgovora	46	4.2
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 43.

Što misliš, koliko bi ti općinska služba bila spremna pomoći kad bi im se obratio(la) zbog određenih problema?

Interes za politička zbivanja i društveno djelovanje.

Ispitani učenici uglavnom ne pokazuju velik interes za političke i društvene događaje: 45.8% navodi da ih donekle zanima što se događa u politici i društvu; 24.5% pokazuje mali interes; 15.4% nije uopće zainteresirano, a svega 13.7% mladih navodi da ih jako zanima što se događa u društvu i politici.

O političkim i društvenim događajima mladi se najviše informiraju gledajući vijesti na televiziji ili slušajući ih na radiju, te razgovarajući s roditeljima i prijateljima. No takve aktivnosti nisu jako česte. Prosječne procjene na ljestvici učestalosti najbliže su opisnoj ocjeni "ponekad" (1 - često, 2 - ponekad, 3 - rijetko, 4 - nikad). Još rjeđe mladi prate novinske članke o politici.

Na pitanje razumiju li važna politička pitanja u sadašnjem trenutku u Hrvatskoj, 65.5% mladih odgovara kako ih uglavnom razumije (50.5% prilično dobro i 15% jako dobro); 33.6% mladih slabije je upoznato s tim pitanjima (26.5% ne razumije baš dobro, a 7.1% uopće ne razumije).

Sposobnost za inicijativu lokalnog stanovništva najvažniji je resurs za obnovu u ratu stradalih područja. Da bi se u razrušenim zajednicama obnovio život, nije dovoljna samo potpora izvana, nego inicijative moraju poteći i od stanovnika u lokalnim zajednicama. U hrvatskom društvu još nije dovoljno razvijena kultura dragovoljna društvenog angažmana radi poboljšanja uvjeta u zajednici ili pomoći društvenim skupinama na nepovoljnom položaju. Stoga nas je zanimalo imaju li učenici sličnih iskustava i pokazuju li volju i interes angažirati se na poslovima za opće dobro (tablice 44 i 45).

Tablica 44.

Jesi li ikada u svome mjestu surađivao(la) ili radio(la) na rješavanju problema koji postoje u tvojoj zajednici te jesi li sudjelovao(la) u nekoj dobrovoljnoj aktivnosti?

	N	%
1. Nikada	612	55.3
2. Jednom	248	22.4
3. Dva do tri puta	124	11.2
4. Četiri ili više puta	117	10.6
Bez odgovora	5	0.5
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 1.9

Tablica 45.

Kada bi znao(la) "kako" i "gdje" i imao(la) za to priliku, bi li se angažirao(la) da svojim radom ili znanjem učiniš nešto za dobro svih koji tu žive?

	N	%
1. Sigurno bih se angažirao(la)	493	44.6
2. Najvjerojatnije bih se angažirao(la)	395	35.7
3. Nisam siguran(na)	179	16.2
4. Vjerojatno se ne bih angažirao(la)	17	1.5
5. Sigurno se ne bih angažirao(la)	17	1.5
Bez odgovora	5	0.5
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 1.8

Ispitani učenici nisu do sada imali puno prilika za društveno koristan angažman: 55.3% nikada nisu sudjelovali ni u kojoj dragovoljnoj aktivnosti, a ostali su takvo iskustvo najčešće imali samo jednom.

Na temelju njihovih dosadašnjih iskustava moglo bi se zaključiti da mladi ljudi nemaju potrebu za društvenim angažmanom; no odgovori na pitanje žele li se angažirati u sličnim aktivnostima, pokazuju suprotno. Čak 80.3% mladih željelo bi se angažirati u društveno korisnim aktivnostima, a među njima je velik postotak onih koji bi se sigurno angažirali. Svega ih se 3% ne bi angažiralo.

Nagoviješteni potencijal i želju mladih ljudi u svakom slučaju valjalo bi usmjeriti u aktivnosti za opće dobro. S jedne strane, mladi ljudi doista svojim radom i kreativnošću mogu pripomoći razvoju svojih zajednica, a s druge strane, takav angažman jako je važan za njihov osobni razvoj. U nekim državama, dobrovoljne aktivnosti dio su obvezna školskog programa. Iako takav način organizacije može djelovati kao prisila, iskustva pokazuju da ga mladi ne doživljavaju tako. U početku, na njihovu motivaciju ponekad treba djelovati tako da im se dobrovoljne aktivnosti, u razumnim okvirima, propišu; kasnije, dio njih odlučuje se i za dugoročniji angažman. Takva im iskustva, naime, pružaju osjećaj zadovoljstva što su učinili nešto ko-

risno i čine ih osjetljivijima za potrebe drugih ljudi; a kad se više ljudi u istoj zajednici angažira na poslovima za opće dobro, kroz međusobna druženja obnavljaju se izgubljene prisne veze i razumijevanje među članovima zajednice. Odgovori na ova pitanja ukazuju da i u ovom sektoru nedostaje dobrih organizatora. Kad se radi o mladima, važno je ponuditi im više alternativnih oblika mogućeg angažmana, kako bi mogli izraziti svoje sposobnosti i interese. Konačno, njegovanje takvih odnosa dovodi tijekom dužeg razdoblja i do određenih promjena u standardima ponašanja u određenoj zajednici, gdje sebični interes samo za vlastito dobro više ne zauzima zapaženo mjesto u hijerarhiji društvenih vrednota.

Položaj mladih u društvu. U tablici 46 navedene su tvrdnje koje opisuju društvena očekivanja u odnosu na mladi naraštaj. Ona, ustvari, predstavljaju neformalna pravila ponašanja koja se uče tijekom procesa socijalizacije u obitelji, školi, među vršnjacima, u društvu općenito. Kao i iz odgovora na prethodno pitanje, može se zaključiti da mladi ljudi koji su sudjelovali u ovom istraživanju pokazuju zrelost i odgovornost s obzirom na svoju društvenu ulogu. Raspon prosječnih procjena predloženih tvrdnja omeđen je opisnim ocjenama “slažem se” i “djelomično se slažem”. Najbliže su potpunom slaganju ocjene očekivanja da mladi trebaju razviti osobne kvalitete, postati dobri građani, pomoći razvoju društva, postići visoku naobrazbu i suprotstaviti se zlu i nepravdi u društvu.

Tablica 46.

Svako društvo smatra važnim da njegovi mladi članovi usvoje određena pravila ponašanja i uvjerenja. Dolje je navedeno što društvo obično očekuje od mladih. U kojoj se mjeri slažeš s dolje navedenim tvrdnjama?

Uloga mladih u društvu trebala bi biti da:	Slazem se (1) %	Djelomično se slažem (2) %	Ne slažem se (3) %	Bez odg. %	Prosj. ocjena
Pomognu izgradnju novog društva i dovedu ga na stazu napretka	74.0	21.8	3.5	0.7	1.29
Žrtvuju se za sigurnost i zaštitu svoje domovine	33.5	40.3	25.0	1.1	1.91
Suprotstave se i bore protiv društvenog zla i nepravde	66.3	25.9	6.1	1.7	1.39
Održe tradiciju u društvu	57.1	32.0	9.0	2.0	1.51
Služe društvu, daju svoj doprinos za dobrobit svih	54.6	35.4	7.3	2.6	1.51
Postignu visoku naobrazbu i profesionalno se osposobe za napredak društva	68.3	26.5	3.9	1.4	1.35
Postanu odgovorni i disciplinirani građani	78.8	16.4	3.3	1.4	1.23
Razviju osobne kvalitete: iskrenost, poštenje, dobro ponašanje, sposobnost za naporan rad	81.7	13.4	3.8	1.1	1.21

Tablica 47.

Koliko se slažeš s dolje navedenim tvrdnjama o tome što pridonosi neodgovarajućem položaju mladih?

Tvrdnje	Slažem se (1) %	Djelomično se slažem (2) %	Ne slažem se (3) %	Bez odg. %	Prosje. ocjena
Slabe mogućnosti da mladi izraze svoje potrebe i mišljenja	71.6	22.0	4.2	2.3	1.31
Nejednake mogućnosti za bogate i siromašne	67.2	22.5	8.0	2.4	1.39
Nedostatak razumijevanja u društvu za mlade	61.0	30.8	6.1	2.1	1.44
Prijevale i podmićivanje u društvu, napredovanje uz pomoć veza	60.3	27.0	9.9	2.8	1.48
Preveliki zahtjevi prema mladima kojih se odrasli ne pridržavaju	51.6	37.3	7.9	3.3	1.55
Nedostatak savjetovanja u emocionalnim krizama	49.1	39.4	9.0	2.5	1.59
Nedovoljna motivacija i slaba angažiranost mladih	47.8	38.2	11.4	2.6	1.63
Tradicionalan stav onih koji odlučuju prema mladima	47.3	43.0	7.1	2.5	1.59
Strah mladih od javne kritike i društvenog neodobravanja	45.9	39.3	11.9	2.8	1.65
Male mogućnosti za umjetničko i kreativno izražavanje	43.0	42.1	12.3	2.5	1.68
Nedostatak uzora, učenja moralnih vrednota	34.8	46.1	16.1	3.0	1.81
Tradicionalni stavovi u društvu prema ženama	33.5	39.2	24.7	2.6	1.91
Neodgovarajući sustav obrazovanja	31.7	45.4	19.8	3.1	1.88
Nedostatak spolnog odgoja i odgoja za obitelj	30.8	45.7	20.9	2.6	1.90
Utjecaj loših uzora u jeftinim filmovima i literaturi	28.7	36.5	30.1	4.7	2.01
Pretjerani roditeljski autoritet	28.1	46.4	23.0	2.5	1.95

Ispitanici se, vidljivo je, uglavnom slažu sa svim tvrdnjama kojima se opisuje što pridonosi neodgovarajućem položaju mladih u društvu (tablica 47). Kao najvažniji razlozi neodgovarajućeg položaja mladih u društvu ističu se: slabe mogućnosti da mladi izraze svoje potrebe i mišljenja, nedostatak razumijevanja za mlade i nejednake mogućnosti za bogate i siromašne.

Zadovoljstvo životom u Republici Hrvatskoj. Ocjene zadovoljstva životom u Hrvatskoj ukazuju na prilično veliko nezadovoljstvo mladih ljudi, znatno veće nego li nezadovoljstvo životom u svome mjestu (tablica 48). Svega je 12.8% mladih zadovoljno današnjim životom u Hrvatskoj. Približno trećina učenika izražava relativno neutralne stavove (31.6%), a čak 55.6% mladih nezadovoljno je sadašnjim životom. Na negativne stavove ukazuje i podatak da je svaki peti ispitanik jako nezadovoljan.

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	11	1.0
2. Prilično zadovoljan(na)	131	11.8
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	349	31.6
4. Prilično nezadovoljan(na)	401	36.3
5. Jako nezadovoljan(na)	214	19.3
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 3.6

Tablica 48.

Koliko si općenito zadovoljan(na) današnjim životom u Hrvatskoj?

Za pretpostaviti je da je u mladih ljudi koji žive na područjima posebne državne skrbi osjećaj nezadovoljstva životom u Hrvatskoj pretežno uvjetovan razočaranjem što dugo očekivani povratak nije ispunio njihova očekivanja. Nakon strpljivog podnošenja godina progonstva i entuzijazma zbog povratka, povratnici su se suočili s potpuno izmijenjenim okolnostima i nizom teškoća u mjestu gdje žive, kao i s dugotrajnim i bolnim procesom obnove života u njihovim zajednicama. Oni koji su najviše propatili u ratu i dalje se suočavaju s najvećim poteškoćama, a njihovom nezadovoljstvu pridonosi i osjećaj kako su ih napustili ostali dijelovi Hrvatske, u kojima se život ocjenjuje perspektivnijim. Uz to, razni primjeri nezakonita bogaćenja i korupcije povećavaju nevjericu da će u skoroj budućnosti gospodarska situacija na tim područjima biti znatno bolja. Jasno je da je u ovakvoj situaciji teško objektivno uvažavati činjenicu da država, unatoč općenito teškoj materijalnoj situaciji, ulaže velike napore i sredstva u obnovu područja posebne državne skrbi.

Namjera odlaska. Na opće nezadovoljstvo sadašnjim životnim uvjetima ukazuje i činjenica da velik broj mladih ljudi smatra da bi bolje uvjete života imao u drugoj državi (tablica 49).

Čak 50.2% (N = 555) učenika preselilo bi se zbog studija ili posla u drugu državu, ako bi im se za to ukazala prilika. Na pitanje u koju bi se državu najradije preselili,

Tablica 49.

Ako bi ti se ukazala prilika za preseljenje u neku drugu državu zbog studija ili posla, bi li se preselio(la)?

	N	%
Ne bih se preselio(la)	104	9.4
Nisam siguran(na), ovisi, ne znam	447	40.4
Da, preselio(la) bih se	555	50.2
Ukupno	1.106	100.0

najčešći su sljedeći odgovori: Njemačka (20%), Amerika (13%), Australija (12%), Jugoslavija (11%), Kanada (5%), Italija (5%), Švicarska (4%). Premda velik broj mladih tvrdi da bi se, u potrazi za boljim uvjetima školovanja i zapošljavanja, preselio u drugu državu, to ne znači da bi oni svoje želje doista i realizirali. Uz ostvarenje takvih namjera vezuje se i niz poteškoća, a odgovori učenika ukazuju na svojevrsnu stereotipnu sliku idealnih životnih uvjeta u najrazvijenijim zemljama. Želja za odlaskom dijelom je uvjetovana teškim životnim uvjetima, a dijelom i sklonošću mladih ljudi da traže izazove, upoznaju nova mjesta i kulture. U mnogo razvijenijim državama mladi ljudi često odlaze privremeno se školovati u drugu državu kako bi što bolje upoznali razne kulture i stekli bogatija iskustva.

Analiza odgovora po pojedinim županijama pokazuje da je najveći udio mladih koji bi željeli otići u drugu državu zbog posla ili školovanja u Vukovarsko-srijemskoj županiji (61.0%). Uza sve prije navedene razloge, dodatni razlog njihove želje za odlaskom može biti i negativniji stav prema hrvatskoj državi. Učenici ispitani u toj županiji najvećim su dijelom srpske narodnosti, a iz navedenih odgovora vidljivo je da bi dio učenika radije živio u Jugoslaviji kad bi za to imao uvjeta.

Na pitanje koji bi bio razlog mogućeg preseljenja u drugu državu odgovorila su 744 učenika, dakle, i dio onih koji nisu sigurni bi li se preselili, ali znaju koji bi bio glavni razlog tome. Oni navode 1.123 moguća razloga preseljenja (u prosjeku 1.5); razlozi su klasificirani po sadržaju u deset kategorija (tablica 50).

Razlozi mogućeg odlaska u drugu državu slični su razlozima odlaska u drugo mjesto u Republici Hrvatskoj. Međutim, u ovom slučaju uvjerljivo najvažniji razlozi zbog kojih bi učenici napustili zemlju su nada da će u inozemstvu steći bolji životni standard (45.4% učenika) i bolje mogućnosti zapošljavanja (35.2%); bolja nematerijalna kakvoća života razlog je koji ističe svega 18.5% učenika.

Tablica 50.
Razlozi mogućeg odlaska iz Hrvatske

Rang	Razlozi odlaska	Broj	% razl.	% učen.
1	Zbog boljšeg materijalnog standarda (<i>bolji uvjeti za rad, bolji standard...</i>)	338	30.1	45.4
2	Zbog zaposlenja (<i>nezaposlenosti u RH...</i>)	262	23.3	35.2
3	Zbog nematerijalne kvalitete života (<i>bolja zabava, kvalitetniji život, neke specifičnosti zemlje, način života...</i>)	138	12.3	18.5
4	Zbog školovanja, studija (<i>bolji uvjeti za školovanje</i>)	115	10.2	15.5
5	Zbog političkih razloga (<i>provociranje, ako bi me protjerali, da ne idem u vojsku, zbog ljudskih prava...</i>)	71	6.3	9.5
6	Općenito boljša budućnost i perspektiva (<i>karijera, uspjeh, ostvarenje ciljeva u budućnosti...</i>)	62	5.5	8.3
7	Zbog nezadovoljstva životom u Hrvatskoj (<i>nezadovoljstvo u državi, gradu, nema perspektive...</i>)	41	3.7	5.5
8	Zbog osjećaja pripadnosti drugoj državi (<i>da budem među svojim, tamo su mi rodbina i prijatelji...</i>)	22	2.0	3.0
9	Zbog osjećaja nacionalne ugroženosti (<i>ako se izričito navodi nacionalnost</i>)	18	1.6	2.1
/	Ostalo (<i>nekategorizirani odgovori</i>)	56	5.0	7.5
/	Ukupno razloga	1.123	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	744

6. POGLAVLJE

LIKOVNI PROFESIONALNE BUDUĆNOSTI

Zadovoljstvo naobrazbom. Budući da većina škola na područjima posebne državne skrbi radi u dosta teškim uvjetima, korisno je analizirati ocjenjuju li učenici da je u takvim okolnostima pala kvaliteta nastave. Kao grubi pokazatelj kvalitete naobrazbe poslužila nam je subjektivna procjena zadovoljstva stečenim znanjem u školi. Učenici su uglavnom zadovoljni time koliko su do sada naučili i kakvu su naobrazbu stekli. To navode gotovo tri četvrtine ispitanika (72.2%); svega 7% učenika nije zadovoljno svojom naobrazbom (tablica 51).

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	203	18.4
2. Prilično zadovoljan(na)	595	53.8
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	230	20.8
4. Prilično nezadovoljan(na)	61	5.5
5. Jako nezadovoljan(na)	17	1.5
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.2

Tablica 51.

Jesi li zadovoljan(na) time koliko si do sada naučio(la) i kakvu si naobrazbu stekao(la) u svojoj školi?

Na pitanje koji su školski predmeti najvažniji za njihovu naobrazbu učenici najčešće na prvome mjestu po važnosti navode stručni predmet (u vezi s odabranim usmjerenjem), a zatim slijede strani jezici i hrvatski jezik.

Većina mladih smatra da je dobra naobrazba općenito važna za uspjeh u životu (tablica 52). Ocjenjuju da je naobrazba jako važna za sreću, materijalno bogatstvo, društveni ugled, osobni razvoj i budući razvoj države, pri čemu osobnom razvoju daju najveću važnost. Suprotno općem stereotipnom shvaćanju da dobra zarada nije nužno povezana s naobrazbom, mladi su u manje razvijenijim krajevima svjesni da je naobrazba za njih najsigurniji način da, uz vlastit osobni razvoj, poboljšaju svoj životni položaj.

Tablica 52.
 Što misliš, u koliko je mjeri
 obrazovanje važno za:

	Jako važno (1) %	Donekle važno (2) %	Nevažno (3) %	Bez odg. %	Prosječna procjena
Sretan život	55.0	37.4	7.4	0.2	1.52
Zaraditi mnogo novca	58.0	35.6	9.3	0.7	1.47
Imati ugled u društvu	54.0	36.0	9.3	0.7	1.55
Osobni razvoj	75.0	20.1	4.2	0.6	1.29
Budući razvoj države	60.2	27.1	11.6	1.1	1.51

Obrazovne aspiracije. Svaki drugi učenik (49.5%) u ovom uzorku namjerava studirati po završetku srednje škole, a 36.1% želio bi se odmah zaposliti (tablica 53).

Tablica 53.
 Što namjeravaš raditi po
 završetku srednje škole?

	N	%
Studirati	547	49.5
Zaposliti se	399	36.1
Ne znam, nisam o tome razmišljao(la)	154	13.9
Bez odgovora	6	0.5
Ukupno	1.106	100.0

Na pitanje što namjeravaju studirati, odgovorila su 433 učenika. Sve navedene studije kategorizirali smo u sedam područja (tablica 54).

Tablica 54.
 Što namjeravaš studirati?

Studijska grupa	N	%
Društveno područje	210	48.6
Humanističko područje	82	18.9
Biomedicinsko područje	52	12.0
Tehničko područje	40	9.2
Prirodoslovno područje	27	6.2
Biotehničko područje	19	4.4
Umjetničko područje	3	0.7
Ukupno	433	100.0

Među učenicima koji bi nastavili školovanje, čak se polovica opredjeljuje za neki od studija u okviru društvenog područja (48.6%), a 18.9% za humanističko područje. Iako žive u teškim životnim uvjetima, učenici na području posebne državne skrbi, kao i njihovi vršnjaci u ostalim dijelovima Hrvatske, najmanji interes pokazuju za struke koje su puno perspektivnije s obzirom na sadašnje ili buduće mogućnosti zapošljavanja. Tako bi se svega 15.4% učenika

opredijelilo za neki od studija u okviru tehničkog i prirodoslovnog područja.

Uz pitanje zbog čega su izabrali struku za koju se školuju, odnosno zbog čega bi upisali određeni studij (ako pohađaju gimnaziju), učenici su zaokruživali jedan ili više od ponuđenih motiva za izbor zvanja. Odgovori pokazuju da mogućnost zarade i veće mogućnosti zapošljavanja nisu najvažniji motivi izbora budućeg zvanja (tablica 55). Kao što je to obično slučaj u mladim ljudima, za izbor budućeg zvanja najvažnija je intrinzična motivacija, tj. interes za određenu struku i želja da u budućem zvanju vlastite sposobnosti dođu do izražaja.

	Broj učenika	% ukupnog broja
To me zanima	574	51.9
Mislim da za to imam sposobnosti i odgovarajućih vještina	464	42.0
U toj struci može se dobro zaraditi	329	29.7
U toj struci lakše se dobiva posao	314	28.4
Lako je za učiti (studirati), mogu se dobiti dobre ocjene	78	7.1
Tako žele (su željeli) moji roditelji	57	5.2
Neću se moći drugdje upisati	56	5.1

Tablica 55.
 Motivi za izbor zvanja

Prijeporno je, dakako, koliko su mladi zbilja upoznati s najvažnijim obilježjima pojedinih studija i zvanja, kao i s mogućnostima rada u takvim strukama. Oni se najčešće samostalno, bez savjeta odraslih, odlučuju za određeno zvanje (72.4%); znatno manji broj najviše se savjetuje s roditeljima o izboru zvanja (22.8%), a jedan manji dio o tome se savjetovao s prijateljima i poznanicima (4.3%) ili s nastavnicima (1.5%). Svega 1.7% učenika navodi da su se o izboru zvanja savjetovali sa stručnjacima koji rade na profesionalnoj orijentaciji učenika. Timovi stručnjaka koji rade pri obližnjim zavodima za zapošljavanje morali bi stoga više pozornosti posvetiti profesionalnomu informiranju i profesionalnoj orijentaciji učenika na područjima posebne državne skrbi. Isto tako, planiranje bilo kakva oblika gospodarskog razvoja tih krajeva valjalo bi povezati sa sličnim akcijama profesionalna informiranja učenika i organiziranja povremene učeničke prakse.

Premda mladi imaju dosta jasne profesionalne aspiracije, čak 40.2% učenika očekuje da će imati problema u njihovom ostvarenju. Koliko su njihove želje u raskoraku s percipiranim mogućnostima pokazuje i podatak da 63.1% učenika

koji očekuju probleme u ostvarivanju svojih planova, kao najvažniji razlog za to navode siromaštvo; poteškoće pri upisu ističe manjinskih 21.5% učenika (tablica 56).

Tablica 56.
 Što misliš, hoćeš li imati problema u ostvarivanju svojih planova za daljnje školovanje? Kojih?

Percipirani problemi u ostvarenju profesionalnih aspiracija	Broj problema	% učenika
Financijska situacija	279	63.1
Problemi oko upisa (konkurencija, loše ocjene, "nema vezu" i sl.)	95	21.5
Problemi oko smještaja	23	5.2
Teškoće oko vlastitog zapošljavanja	18	4.1
Problemi "zbog nacionalnosti" (politički problemi, nacionalnost)	16	3.6
Rat u SRJ i posljedice krize na Kosovu	13	2.9
Prilagodba na novu sredinu (veći grad, preseljenje)	7	1.6
Ostalo (specifični odgovori)	33	7.5
Ukupni broj problema	484	/
Broj učenika	/	442

Tablica 57.
 U kojoj bi djelatnosti najradije radio(la), odnosno za koju bi se djelatnost najradije školovao(la)?

Djelatnosti	% učenika
Poljoprivreda	4.3
Građevinarstvo	3.1
Industrija	2.8
Trgovina	12.8
Ugostiteljstvo i turizam	14.4
Zanatstvo, uslužne djelatnosti	4.5
Kultura i školstvo	14.2
Zdravstvo	10.9
Vojska i policija	14.1
Željeznički i cestovni promet	1.3
Državne službe (mjesne, općinske, republičke)	11.2
Nisam o tome razmišljao(la)	6.4
Ukupno	100.0

Pri izboru djelatnosti u kojima bi se najradije zaposlili ili za koje bi se najradije školovali, učenici nemaju jako izražene preferencije određene djelatnosti (tablica 57). Ipak, među ponuđenim djelatnostima izdvaja se skupina nešto popularnijih, kao što su ugostiteljstvo i turizam, kultura i školstvo, vojska i policija, trgovina, državne službe i zdrav-

stvo, dok su manje privlačne poljoprivreda, građevinarstvo, industrija, te željeznički i cestovni promet.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Ocjena mogućnosti zapošljavanja. Podaci u tablici 58 pokazuju da ispitanici svoje šanse za zapošljavanje procjenjuju dosta suzdržano. Prosječna procjena kreće se između opisnih ocjena “vjerojatno hoću” i “vjerojatno neću”. Nešto više od trećine učenika (37.4%) smatra da se neće moći zaposliti po završetku školovanja.

	N	%
1. Sigurno ili gotovo sigurno hoću	71	6.4
2. Vjerojatno hoću	609	55.1
3. Vjerojatno neću	341	30.8
4. Sigurno neću	73	6.6
Bez odgovora	12	1.1
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.4

Odgovori ispitanika na pitanje što bi učinili kad ne bi odmah mogli dobiti posao navedeni su u tablici 59. (Pri odgovaranju na ovo pitanje, ispitanici su najčešće zaokruživali jedan odgovor, ali su neki zaokružili dva odgovora, pa ukupan zbroj prelazi 100%.) Kad bi se našli u takvoj situaciji, ispitanici bi najvjerojatnije potražili posao u inozemstvu ili bi tražili bilo kakav posao na području gdje žive. Mogućnost da ostanu bez posla mladi uzimaju ozbiljno; na to ukazuje i podatak da samo 14% učenika ne zna što bi radili kada se ne bi odmah zaposlili.

	Broj učenika	% od ukupnog broja učenika
Čekao(la) bih neko vrijeme dok se u mom mjestu ili regiji ne otvori radno mjesto u mojoj struci	57	5.2
Tražio(la) bih bilo kakav posao u svome mjestu ili regiji dok se ne otvori negdje radno mjesto u mojoj struci	307	27.8
Tražio(la) bih posao bilo gdje u Hrvatskoj	181	16.4
Tražio(la) bih posao u inozemstvu	324	29.3
Nastavio(la) bih školovanje (studij, poslijediplomski studij) ili upisao(la) neki drugi studij	133	12.0
Ne znam, zasad uopće ne mislim o tome	155	14.0

Tablica 58.

U današnje vrijeme mnoge ljude zabrinjava da će ostati bez posla ili da neće moći naći posao. Što misliš, hoćeš li se moći zaposliti kada završiš školovanje?

Tablica 59.

Što bi učinio(la) ako nakon završetka škole ne bi mogao(la) odmah dobiti posao?

U tablici 60 vidljivi su razlozi moguće nezaposlenosti i postotni udio ispitanika koji razloge uvažava.

Tablica 60.
Koji razlozi povećavaju mogućnost da ostaneš nezaposlen(na)?

	Broj učenika	% od ukupnog broja učenika
Ekonomska situacija u cijeloj zemlji	660	59.7
Zanima me struka u kojoj se teško zaposliti	41	3.7
Prevelika konkurencija, puno kvalificiranih mladih ljudi	267	24.1
Ekonomska situacija u području gdje živim	254	23.0
To što nemam dovoljno znanja i vještina za posao koji se traži	26	2.4
To što nemam dobre veze	286	25.9
Ne znam, ne mogu ocijeniti	104	9.4

Slaba ekonomska situacija u cijeloj zemlji glavni je razlog, po ocjeni mladih, njihove eventualne nezaposlenosti (59.7%). Pri tome je opće stanje u državi važniji kriterij procjene nego li ekonomska situacija na područjima gdje žive (23%). Približno se četvrtina mladih ljudi (24.1%) slaže s mišljenjem da je konkurencija na tržištu radne snage prevelika, ali isto ih toliko (25.9%) izražava nepovjerenje u pravedno funkcioniranje organa vlasti jer drže da su njihove šanse za zapošljavanje manje zbog toga što nemaju dobre veze.

Tablica 61.
Što misliš, jesu li prilike za zapošljavanje u tvojoj regiji općenito bolje, jednake ili lošije nego u drugim mjestima u Hrvatskoj?

	N	%
Bolje su	21	1.9
Podjednake	272	24.6
Lošije	651	58.9
Ne znam, nisam siguran(na)	154	13.9
Bez odgovora	8	0.7
Ukupno	1.106	100.0

Ispitani, također, ocjenjuju da su u njihovoj regiji prilike za zapošljavanje gore nego u ostalim dijelovima Hrvatske (58.9%), a ne očekuju bolju situaciju ni u budućnosti (tablice 61 i 62). Vlada Republike Hrvatske nastoji raznim olakšicama i kreditima poticati razvoj gospodarstva i rast životnog standarda tamošnjih građana. U početku povratka na ta područja prevladavalo je shvaćanje da će doseljenici i mladi ljudi koji žele privređivati i zasnovati obitelj imati i veće šanse za brži razvoj. Očito je da je eventualno početno povjerenje u međuvremenu oslabilo jer se planirani programi ili nisu dovoljno brzo ili dovoljno dobro primjenjivali.

	N	%
Bolji nego u drugim područjima Hrvatske	42	3.8
Podjednaki	377	34.1
Lošiji	293	26.5
Ne znam, nisam siguran(na)	365	33.0
Bez odgovora	29	2.7
Ukupno	1.106	100.0

Na ovaj zaključak upućuju i odgovori mladih na pitanje jesu li im promjene koje su se dogodile u Hrvatskoj omogućile nove prilike za razvoj (tablica 63). Svega 16.9% mladih slaže se da su promjene za njih bile u određenom smislu pozitivne; no čak 47.9% ispitanika navodi da su im donijele više problema nego li prilika za razvoj.

	N	%
Novih prilika	187	16.9
Problema	530	47.9
Ne znam	389	35.2
Ukupno	1.106	100.0

Radne aspiracije. Pri ispitivanju radnih aspiracija okosno pitanje bilo je ima li ova generacija mladih ljudi poduzetničkog duha, tj. jesu li počeli razmišljati o svojoj budućnosti u skladu s promjenama koje donosi prijelaz u demokratsko društveno uređenje i uvođenje zakonitosti tržišnoga gospodarstva. Iz odgovora u tablici 64 vidljivo je da bi se nešto više od trećine mladih (36.3%) željelo baviti privatnim poduzetništvom.

	N	%
Želio(željela) bih se baviti privatnim poduzetništvom, tj. vodio(la) bih vlastiti ili obiteljski posao	401	36.3
Želio(željela) bih naći posao u nekom državnom poduzeću	327	29.6
Želio(željela) bih naći posao kod nekog privatnika ili u poduzeću koje je privatizirano	89	8.0
Želio(željela) bih naći posao u nekoj stranoj tvrtki koja ima predstavništvo u Hrvatskoj	259	23.4
Ostalo	30	2.7
Ukupno	1.106	100.0

Mladi ljudi inače su skloniji iskušavanju novih aktivnosti, inicijativi i riziku, te ovu opciju nešto više preferira-

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 62.

Procijeni kakvi će biti izgledi za zapošljavanje u tvojoj regiji u budućnosti.

Tablica 63.

Promjene koje su se dogodile u Hrvatskoj donijele su nove prilike za razvoj, ali i probleme. Misliš li da je za ljude poput tebe više:

Tablica 64.

U današnje vrijeme ljudi sve više razmišljaju o tome da započnu vlastiti posao, tj. osnuju sami ili zajedno s drugim privatnicima vlastito poduzeće. Kakvi su u tom smislu tvoji planovi?

ju od stalnog zaposlenja u državnom poduzeću ili posla u stranoj tvrtki koja ima predstavništvo u Hrvatskoj. Stoga valja na vrijeme, još dok su u srednjoj školi, poticati u njih inicijativu i pripremati ih na zahtjeve koji će se pred njih ubuduće postavljati na tržištu radne snage. Zanimljivo je uočiti da su zbog raznih nepravilnosti u privatizaciji i poslovanju privatnici potpuno izgubili ugled kao mogući poslodavci. U početku je velik dio mladih ljudi bio sklon tražiti posao u privatnim poduzećima nadajući se boljoj zaradi, ali su tijekom vremena uvidjeli da su često izloženi samovolji poslodavaca bez mogućnosti zaštite svojih radnih prava. Sudeći po odgovorima ispitanika u ovom istraživanju, posao kod privatnika sada je najmanje poželjna solucija (8% ispitanika).

Poticanje poduzetništva i kreditiranje programa malih obiteljskih poduzeća jedno je od strategijskih uporišta razvitka područja posebne državne skrbi. Stoga je korisno znati kojom bi se djelatnošću mladi željeli baviti, ako bi po završetku školovanja mogli dobiti od države potporu za osnivanje vlastita posla. No to je tema o kojoj učenici za sada još puno ne razmišljaju, što izričito navodi njih 28.8%. Ali, svega 9.9% mladih navodi da se ne namjerava baviti poduzetništvom. Među onima koji bi se željeli baviti poduzetništvom najpopularnija su područja djelatnosti trgovina (22.1%) te ugostiteljstvo i turizam (18.4%). Manji je interes za zanatstvo/obrt (7.1%), a najmanje su privlačne sljedeće djelatnosti: poljoprivreda (3%); stočarstvo – vlastita farma (3.3%); manji proizvodni pogoni (1.8%). Slične su preferencije vidljive i u prethodno opisanim odgovorima na pitanje za koje bi se djelatnosti mladi željeli školovati i u kojim djelatnostima bi se željeli zaposliti. Procjene i interesi mladih ljudi najvjerojatnije se temelje na iskustvu stečenom u njihovoj okolini. Na područjima gdje žive, otvaranje trgovina i ugostiteljskih objekata gotovo je sinonim za privatno poduzetništvo.

Čini nam se da mladi ljudi svoje profesionalne planove više donose na temelju stereotipa da se u trgovini i ugostiteljstvu lako zarađuje, da je to uglednije zanimanje i sl., a ne na temelju činjenica i poznavanja stvarnih tržišnih potreba. U jednim turističkim novinama koje služe kao vodič kroz Kaliforniju i Silicijsku dolinu, uz opis bogatstva i raskoši kraja, može se pročitati i podatak da učenici u srednjim školama dobivaju za zadaću razraditi projekt o tome kako bi investirali prvih milijun dolara. Premda anegdotski, opis pokazuje da u zemljama u kojima je jako izražen duh kapitalizma ni najbogatiji ljudi ne dopuštaju sebi luksuz samo uživati u bogatstvu. Mladi se ljudi uspješnije socijaliziraju koliko ranije počnu stjecati radna isku-

stva i radnu etiku (radeći tijekom ljeta, prihvaćajući se dobrovoljna rada, te vježbajući kako steći profit, imajući pritom na umu da je častan svaki posao koji donosi zaradu). Premda se ne moramo potpuno složiti sa sustavom vrednota koji se uz ovakve ciljeve promiče, neprijeporno je da bi u mladima trebalo poticati poduzetnički duh i učiti ih kako ostvariti određene (važne) ciljeve u životu. Zato ono što ih se uči u školi mora biti povezano s njihovim svakodnevnim životom i prilikama u njihovu kraju. Tako bi, npr., učenici u srednjoj ekonomskoj školi, uz pomoć poduzetnika iz svoga kraja, gostujućih predavača, sudionništva u životu na malim obiteljskim farmama i imanjima u drugim zemljama i nizu sličnih aktivnosti, uz znanje stjecali i iskustvo koje će utjecati na njihovu sposobnost da “vlastitu sudbinu uzmu u svoje ruke”. Sama novčana potpora nije dovoljna, ne postoje li i planovi i znanja kako tu potporu iskoristiti. Da bi ovakve aktivnosti primjerno utjecale, mladi ljudi moraju i u svom kraju imati modele uspješnih poduzetnika i u drugim djelatnostima (izvan “mitske” trgovine i ugostiteljskih usluga).

7. POGLAVLJE

KOLIKO JE
SLOBODE U
SLOBODNOM
VREMENU?

Količina slobodnog vremena. Pitanja u anketi o slobodnom vremenu mladih odnose se na njegovu strukturu, količinu i sadržaj. Aktivnosti tijekom slobodnog vremena uglavnom su nestrukturirane i odvijaju se spontano. Četvrtina ispitanika (25.4%) odgovara da uvijek organizira svoje slobodno vrijeme, dok ostali rade ono što im određenog trenutka padne na pamet.

Podaci u tablici 65 pokazuju da mladi, zbog niza školskih obveza, nemaju previše slobodnog vremena. Malo slobodnog vremena ima 41.4% ispitanika, dovoljno 47.7%, a samo 10.3% ispitanika ima više nego dovoljno slobodnog vremena.

	N	%
Imam malo slobodnog vremena i gotovo sam uvijek u žurbi	171	15.5
Imam malo slobodnog vremena, ali samo ponekad osjećam da sam u žurbi	287	25.9
Imam sasvim dovoljno slobodnog vremena	528	47.7
Imam i više nego dovoljno slobodnog vremena tako da se ponekad dosađujem	92	8.3
Imam i više nego dovoljno slobodnog vremena i gotovo se uvijek dosađujem	22	2.0
Bez odgovora	6	0.5
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 65.
Koliko imaš slobodnog vremena?

Omiljene aktivnosti. Na pitanje otvorenog tipa što vole raditi tijekom slobodnog vremena odgovorila su 1.072 ispitanika (97% uzorka); naveli su 1.939 aktivnosti ili, u prosjeku, 1.8 svaki. Aktivnosti u slobodnom vremenu grupirane su prema svom sadržaju u osamnaest kategorija odgovora (tablica 66). Najveći broj mladih (43.4%) voli svoje slobodno vrijeme provoditi u izlascima i druženju s prijateljima. Pri tome se misli na izlaske općenito, dok su specifični odgovori, kao što su odlazak u diskoklub, kino, na

koncerte, u kafiće i kavane, posebno izdvojeni, onako kako su ih učenici navodili. Takve aktivnosti nisu svima jednako raspoložive, ali iz maloga postotnog udjela učenika koji ih spominju može se zaključiti da je primarna svrha izlaska zajedničko druženje, a ne želja da se vrijeme provede baš na određenome mjestu. Četvrtini ispitanih najveće zadovoljstvo u slobodnom vremenu pričinjava bavljenje sportom, a ostali više navode pasivne i opuštajuće aktivnosti, kao što su slušanje glazbe, šetnje i izleti, gledanje televizije i sl.

Tablica 66.
 Od svih stvari koje činiš u slobodno vrijeme, što ti pričinjava najveće zadovoljstvo?

Rang	AKTIVNOSTI	Broj aktivnosti	% aktivnosti	% učenika
1	Izlasci i druženje s prijateljima	483	24.9	43.4
2	Bavljenje sportom	272	14.0	24.6
3	Slušanje glazbe	233	12.0	21.1
4	Šetnje po mjestu, izleti	173	8.9	15.6
5	Gledanje televizije, videa	151	7.8	13.6
6	Čitanje novina, čitanje knjiga	136	7.0	12.3
7	Spavanje, ljenčarenje, opuštanje	96	5.0	8.7
8	Rekreacija (vožnja biciklom, fitness...)	77	4.0	7.0
9	Kreativan rad, umjetničko izražavanje (slikanje, pisanje, pjevanje...)	64	3.3	5.8
10	Posjete i druženje s obitelji, rodbinom	32	1.7	2.9
11	Odlazak u diskoklub, na ples	25	1.3	2.3
12	Aktivnosti "uradi sam" (izrada i popravci predmeta, šivanje, vezenje...)	17	0.9	1.5
13	Tečajevi za usavršavanje, dopunsko školovanje	16	0.8	1.4
14	Rad u vrtu, voćnjaku	11	0.6	1.0
15	Plaćeni povremeni posao	10	0.5	0.9
16.5	Odlazak u kafiće, kavane	8	0.4	0.7
16.5	Odlazak u kino, kazalište, na koncerte	8	0.4	0.7
18	Putovanje (na more, na odmor...)	5	0.3	0.4
/	Ostalo (nekategorizirani odgovori)	122	6.3	11.0
/	Bez odgovora	/	/	3.1
/	Ukupno odgovora	1.939	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	1.106

Izložena rang-lista jednim je dijelom određena preferencijama učenika, ali i njihovim mogućnostima i ponuđenim izborom slobodnih aktivnosti. Zbog toga je ispitanicima postavljeno pitanje čime bi se željeli baviti, a što

im trenutačno nije omogućeno (tablica 67). Više od polovice, odnosno 646 učenika (58.4%), ne može se zbog određenih razloga sada baviti nekim aktivnostima koje im se sviđaju. Podaci u tablici 67 pokazuju koje su to aktivnosti te postotni udio učenika u ovom poduzorku (N = 646) koji bi se njima željeli baviti. Kao i većina njihovih vršnjaka, učenici bi željeli putovati, odlaziti na odmor, upoznavati nove ljude i nove krajeve. Iz prethodne tablice može se vidjeti da takav luksuz sebi mogu dopustiti samo rijetki. Premda dosta učenika spominje da im bavljenje sportom i rekreacijom pridonosi zadovoljstvu, iz njihovih je odgovora vidljivo da je interes za ove aktivnosti još veći, ali mnogima nisu dostupne. Dosta mladih željelo bi također povremeno raditi i zarađivati za džeparac. Među ostalim odgovorima, spominju se organizirane aktivnosti u cilju vlastita usavršavanja (razni tečajevi, kreativne aktivnosti i sl.), a dio mladih ljudi navodi da im nedostaje više odmora i opuštanja.

Zora Rabotež-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Rang	ŽELJENE AKTIVNOSTI U SLOBODNO VRIJEME	Broj aktivnosti	% aktivnosti	% učenika
1	Putovati	210	29.5	32.5
2	Baviti se sportom	107	15.0	16.6
3	Povremeni plaćeni rad	58	8.2	9.0
4	Rekreacija (plivanje, fitness...)	54	7.6	8.4
5	Zabavljati se	37	5.2	5.7
6	Izlasci i druženje s prijateljima	42	5.9	6.5
7	Baviti se nečim kreativnim (slikati, glumiti, svirati, istraživati...)	35	4.9	5.4
8.5	Odlaziti u kino, kazalište, na koncerte	22	3.1	3.4
8.5	Spavanje, ljenčarenje, opuštanje	22	3.1	3.4
10	Tečajevi, usavršavanje (strani jezici, informatika...)	18	2.5	2.8
11.5	Šetnje po mjestu ili u prirodi, izleti	14	2.0	2.2
11.5	Više čitati	14	2.0	2.2
13	Druženje s obitelji, rodbinom	7	1.0	1.1
14	Aktivnosti "uradi sam"	5	0.7	0.8
/	Ostalo (nekategorizirani odgovori)	66	9.3	10.2
/	Ukupno odgovora	711	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	646

Tablica 67.

Ima li nešto što bi želio(željela) raditi u svoje slobodno vrijeme ili za vrijeme praznika, što sada zbog određenih razloga ne možeš raditi?

Tablica 68.
 Razlozi zbog kojih se učenici
 ne mogu baviti željenim
 aktivnostima

Rang	Razlozi	Broj razloga	% razloga	% učenika
1	Financijski problemi	183	25.2	28.5
2	“Nemam mogućnosti”	120	16.5	18.7
3	Školske obveze	113	15.6	17.6
4	Nedostatak slobodna vremena	111	15.3	17.3
5	Neorganiziranost mjesta u kojem žive	53	7.3	8.3
6	Zbog udaljenosti, problema prijevoza	31	4.3	4.8
7	Zbog sigurnosti (mine, blizina granice, nacionalni sukobi...)	19	2.6	3.0
8	Zbog roditeljske strogosti	14	1.9	2.2
9	Zbog rata na Kosovu/u SRJ	12	1.7	1.9
/	Ostalo (nekategorizirani odgovori)	70	9.6	10.9
/	Ukupno odgovora	726	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	641

U tablici 68 navedeni su razlozi zbog kojih učenici ne mogu provoditi svoje slobodno vrijeme onako kako bi željeli. Financijski problemi i odgovor “nemam mogućnosti” navode se u 47.2% svih odgovora, a to je ujedno i važan razlog zbog čega učenici ne mogu odlaziti na odmor i putovati (što bi, dakako, velik broj njih želio). Daljnjih 34.9% razloga odnosi se na prevelike obveze i nedostatak slobodnog vremena. Odatle i želja za što više odmora i aktivnosti koje smiruju i opuštaju (spomenutih u prethodnom pitanju). Ostali razlozi uključuju objektivne okolnosti, tj. slabe uvjete na području u kojem žive i neke specifične osobne probleme.

Organizacija. Iduća pitanja u vezi su s brojem i vrstom ponuđenih sadržaja za organizirano provođenje slobodnog vremena. Okosno je pitanje postoji li u školi, mjestu ili crkvi kakav klub učenika, učenička grupa ili program za mlade u okviru kojeg se organiziraju slobodne aktivnosti (npr. sportske aktivnosti, tečajevi stranih jezika, tehničke kulture, zbor, likovne radionice i sl.). Uz ovo pitanje ispitanici su odgovarali jesu li učlanjeni u slične aktivnosti, a zatim nabrajali koje su to aktivnosti. Čak 71% učenika navodi da u njihovom mjestu ili školi ne postoje organizirane slobodne aktivnosti. Sigurno je da je barem u školama organizirano više izvannastavnih aktivnosti, ali izgleda da učenici nisu toliko za njih zainteresirani ili se pak slične aktivnosti ne zbivaju redovito. U svakom slu-

čaju, može se pretpostaviti da su učenici koji ističu specifične aktivnosti i klubove u koje su učlanjeni, upravo oni koji se organiziranim aktivnostima bave redovito, a ne povremeno.

Samo su 222 učenika, ili 20% od cijelog uzorka, navela da se bave nekim organiziranim aktivnostima za mlade. Kako su neki od njih uključeni u više slobodnih aktivnosti, naveli su ih ukupno 311 ili 1.4 po ispitaniku. Može se pretpostaviti da je broj aktivno uključenih učenika veći nego što je ovdje zabilježeno, jer svaka aktivnost, ako se redovito održava, uključuje skupinu učenika. Neki članovi organiziranih aktivnosti jednostavno nisu odgovorili na pitanja, ali i to ukazuje na njihovu motivaciju i zainteresiranost za takav rad. Kako je već navedeno, na pitanje u anketi koliko je njihovo slobodno vrijeme strukturirano, približno četvrtina učenika navela je da uvijek organizirano provode svoje slobodno vrijeme. Može se, dakle pretpostaviti, da je svaki peti ili svaki četvrti učenik uključen u neki oblik izvanškolskih aktivnosti. Vjerojatno interes za slične aktivnosti nije puno veći jer se one uglavnom odvijaju u školi, nakon nastave. Budući da su učenici već dosta opterećeni školskim obvezama, takve aktivnosti mogu biti manje opuštajuće i djelovati kao dodatna obveza.

Iako se na temelju odgovora na prethodna pitanja ne može odrediti koliki je općenito angažman učenika u izvanškolskim aktivnostima, iz aktivnosti u koje su uključeni može se dobiti uvid kakvi im se sadržaji najčešće nude, odnosno kakvi sadržaji izazivaju nešto veći interes (tablica 69).

Rang	Organizirane slobodne aktivnosti	Broj odgovora	% aktivnosti
1	Sportske aktivnosti	146	47.1
2	Folklor, kulturno-umjetničko društvo	41	13.2
3	Pjevanje u zboru	35	11.3
4	Tečaj stranih jezika	13	4.2
5	Dramska grupa	9	2.9
6.5	Aktivnosti u crkvi (vjeronauk, susreti...)	6	1.9
6.5	Političke stranke	6	1.9
8.5	Dobrovoljno vatrogasno društvo	5	1.6
8.5	Informatička grupa	5	1.6
10	Novinarska grupa	4	1.3
11.5	Diskusijska grupa	2	0.6
11.5	Ribolovno društvo	2	0.6
/	Ostale aktivnosti	36	11.6
/	Ukupno odgovora	310	100.0

Tablica 69.
 Članstvo u organiziranim slobodnim aktivnostima

Članstvo u sportskim klubovima najčešća je redovito organizirana aktivnost. Time se bavi 13.2% učenika u cijelom uzorku od 1.106 učenika. Sudjelovanje u folklornim i kulturno-umjetničkim društvima te pjevanje u zboru jedine su još nešto češće aktivnosti, ali je u njih uključen mali broj učenika iz ukupnog uzorka (3.7%, odnosno 3.2%). Već je prije spomenuto da je broj ponuđenih aktivnosti, kao i broj povremenih korisnika takvih aktivnosti, sigurno veći. Međutim, podaci ukazuju na to da je ponuda, vjerojatno, pretežno "papirnata", te da nisu ostvareni dobri uvjeti za dugoročniji i ozbiljniji rad raznih učeničkih sekcija i klubova.

Zadovoljstvo. Odgovori na ljestvici zadovoljstva načinom provođenja slobodnog vremena (tablica 70) pokazuju da je 46.4% ispitanika prilično zadovoljno, a 13.9% jako zadovoljno. Na sličnim skalama ispitanici su uglavnom skloniji davati pozitivnije odgovore jer i u objektivno slabijim uvjetima oni svoje procjene donose uzimajući u obzir kontekst u kojem žive i činjenicu da je tako većini njihovih vršnjaka. Njihovo stvarno nezadovoljstvo zacijelo je veće, (što se može zaključiti i iz odgovora na prethodna pitanja gdje više od polovice učenika navodi da im nedostaju razne aktivnosti kojima bi se željeli baviti). Stoga podatak da 28% učenika izražava neutralne stavove valja uzeti u obzir kao mjerodavni pokazatelj određene rezigniranosti i nezadovoljstva.

Tablica 70.
Koliko si općenito zadovoljan(na) time kako provodiš slobodno vrijeme?

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	154	13.9
2. Prilično zadovoljan(na)	513	46.4
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	310	28.0
4. Prilično nezadovoljan(na)	101	9.1
5. Jako nezadovoljan(na)	22	2.0
Bez odgovora	6	0.5
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.4

8. POGLAVLJE

SAMOPOUZDANJE I DRUGO

Poredak osnovnih vrednota. U istraživanju mladi su rangirali i određena životna područja po stupnju važnosti za njihov život. U tablici 71 navedeni su prosječni rangovi za svako područje.

PODRUČJE	Rang	Prosječan rang
Zdravlje	1	1.91
Prijateljstvo	2	3.62
Stalno zaposlenje	3	3.68
Uspjeh u karijeri	4	4.15
Novac	5	4.24
Oženiti se (udati) i imati svoju djecu	6	4.64
Dobra razonoda	7	5.74

Tablica 71.

Kad bi morao(la) birati između sljedećeg, što bi stavio(la) na prvo mjesto po važnosti u tvom životu, što na drugo, itd. do posljednjeg mjesta? Upiši rang (brojeve od 1 do 7) uz ono što je predloženo.

Najviše mjesto u hijerarhiji vrednota zauzima zdravlje, a odmah je zatim prijateljstvo. Zanimljivo je da mladi ljudi skoro jednako važnim procjenjuju i stalno zaposlenje. Pri tome, novac sam po sebi nije izrazito važan. Mladima je važniji posao i uspjeh u karijeri gdje će njihove sposobnosti i znanja doći do izražaja (samoostvarenje, ponos). Dobra zabava na posljednjem je mjestu u hijerarhiji vrednota. Zanimljivo je da ispitanici, premda imaju pozitivne stavove prema ženidbi i mogućnosti da imaju djecu, brak i obitelj smještaju relativno nisko u sustavu vrednota. U njihovom sustavu vrednota trenutačno više mjesto zauzimaju životna područja važna za individualnu egzistenciju.

U spomenutom istraživanju Sakomana i suradnika 1998. godine bilo je postavljeno isto pitanje. (Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 2.823 učenika svih razreda srednjih škola koji žive u županijskim središtima diljem Hrvatske. U uzorak nisu bili uključeni učenici koji žive na područjima posebne državne skrbi, pa se može pretpostaviti da je slika o kvaliteti života nešto bolja.) Dobiivena hijerarhija vrednota bila je sljedeća: zdravlje (2.21); pri-

jateljstvo (3.39); oženiti se/udati i imati djecu (3.81); uspjeh u karijeri (4.08); stalno zaposlenje (4.37); novac (4.51) i razonoda (5.63). Obje rang-liste u osnovi su jako slične, ali se zamjećuje i jedna važna razlika. Kao što se vidi iz prosječnih rangova, učenici koji žive u ostalim dijelovima Hrvatske na više mjesto u hijerarhiji vrednota stavili su brak i obitelj, a na niže mjesto stalno zaposlenje. Razlika je djelomično odredljiva činjenicom da nisu isti uzorci, te da je istraživanje provedeno godinu dana ranije. Međutim, hijerarhija osnovnih vrednota prilično je stabilna. Stoga smo manje skloni interpretaciji da su eventualne promjene u društvenim uvjetima tijekom samo godine dana mogle utjecati na promjenu sustava vrednota mladih. Vjerojatnije je da je razlika izazvana razlikama u životnom položaju učenika; kod učenika na područjima posebne državne skrbi egzistencijalne potrebe više dolaze do izražaja te je i stalno zaposlenje na višem mjestu u sustavu vrednota.

Premda su važnost braka i obitelji slabije ocijenili, ispitanici nemaju negativne stavove prema zasnivanju vlastite obitelji. Gotovo svi (95%) naveli su kako očekuju da će se udati ili oženiti. Na pitanje koliko bi djece željeli imati, 1.2% navodi da neće imati djece, a ostali bi najčešće željeli imati dvoje (54.4%) ili troje (22.3%) djece. Više od troje djece željelo bi imati 15.3% učenika, a jedno dijete 5.9% ispitanika.

Zadovoljstvo zdravljem, općenito. Većina ispitanika nema zdravstvenih problema, manje zdravstvene probleme ima 11.9% učenika, a 5.5% ispitanih učenika ima takve zdravstvene probleme koji im smetaju u obavljanju nekih aktivnosti. U skladu su s objektivnim zdravstvenim statusom i procjene zadovoljstva vlastitim zdravljem (tablica 72). Tako 12.9% učenika možemo smatrati relativno nezadovoljnima, tj. nisu niti zadovoljni niti nezadovoljni svojim zdravljem, a 5% učenika, vjerojatno onih koji imaju nešto veće zdravstvene probleme, nezadovoljnima svojim zdravljem.

Tablica 72.
Koliko si zadovoljan(na)
svojim zdravljem?

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	309	27.9
2. Prilično zadovoljan(na)	589	53.3
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	143	12.9
4. Prilično nezadovoljan(na)	43	3.9
5. Jako nezadovoljan(na)	12	1.1
Bez odgovora	10	0.9
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.0

Ritam tjeskobe i vedrine. Prevladavajuća raspoloženja, strahovi i brige određeni su obilježjima osobnosti ispitanika, ali i kvalitetom života. Razdioba odgovora vidljiva u tablici 73 pokazuje da prevladavaju sretna raspoloženja. No podatak da se svaki četvrti ispitanik često osjeća potišteno ili tužno (23.1%) navodi na analitički oprez.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

	Često (1) %	Ponekad (2) %	Rijetko (3) %	Nikad (4) %	Bez odg. %
Koliko se često osjećaš potišteno ili tužno?	23.1	49.7	23.2	3.3	0.5
Koliko se često osjećaš sretno i zadovoljno?	46.6	41.1	10.5	1.1	0.7

Tablica 73.
Učestalost tužnih i sretnih raspoloženja

Prosječna procjena za depresivno raspoloženje = 2.1
Prosječna procjena za dobro raspoloženje = 1.7

Notorno je da su depresivna raspoloženja ovisna o iskustvu nesigurnosti i o brigama u vezi s vlastitom budućnošću. Čak 515 ili 46.6% učenika odgovorilo je da su se, onih dana kada se provodilo ispitivanje, zbog nečega osjećali zabrinuto i uplašeno. Na pitanje što ih plaši ili brine odgovorio je 501 učenik, a ukupno su navedena 562 događaja (tablica 74).

Rang	UČENIČKE BRIGE I STRAHOMI	Broj	% odgovora	% učenika
1	Završetak škole i upis na fakultet (ocjene, matura i sl.)	220	39.1	43.9
2	Osobna budućnost i budućnost Hrvatske	90	16.0	18.0
3	Rat u Srbiji, Kosovska kriza	76	13.5	15.2
4	Odnosi u obitelji (svađe, sukobi, obiteljski problemi)	26	4.6	5.2
5.5	Zaposlenje, financijska situacija	25	4.4	5.0
5.5	Politička situacija u svijetu	25	4.4	5.0
7	Zdravstveni problemi (vlastiti, bliskih osoba)	20	3.6	4.0
8	Međunacionalni odnosi (mržnja i osveta, budućnost nacionalnih manjina)	14	2.5	2.8
/	Ostalo (specifični odgovori)	66	11.7	13.2
/	Ukupno odgovora	562	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	501

Tablica 74.
Trenutačni događaji koji najviše zabrinjavaju mlade

Iz dobivenih odgovora uočljivo je da su najizraženije brige i strahovi velikim dijelom uvjetovani događajima u vrijeme ispitivanja. U to vrijeme trajao je rat na Kosovu i započeo je napad NATO snaga na Jugoslaviju. To je, naravno, osobito zabrinjavalo učenike koji su za to područje vezani obiteljskim i rodbinskim vezama, a kod dijela učenika moglo je pojačati opću nesigurnost i brige za vlastitu budućnost. Istraživanje je, isto tako, provedeno koncem školske godine te je logično da je u to vrijeme velik dio učenika najviše brinuo kakve će ocjene dobiti i hoće li se moći upisati na fakultet. No, ne treba isključiti ni djelovanje sklonosti teatralizaciji inače banalnih okolnosti i činjenica.

Nadzor budućnosti i samopouzdanost. Za zdrav osobni razvoj i uspješno sučeljavanje sa životnim nedaćama važan je osjećaj da možemo sami utjecati na svoju budućnost ili tzv. unutarnje mjesto kontrole. Za razliku od toga, ovisnost ponašanja o vanjskim silama dovodi do osjećaja bespomoćnosti, neadekvatnih načina sučeljavanja sa stresom i pasivna odnosa prema budućnosti. Ovakav stil ponašanja određen je, dakako, svojstvima osobnosti, ali na njega djeluju i stečena iskustva ili stanovita povijest uspjeha u životu.

U ovom uzorku 37.5% učenika smatra da njihova budućnost uglavnom ovisi o izvanjskim okolnostima na koje ne mogu puno utjecati; za 59.4% ispitanika njihova budućnost ovisi o njima samima; 3.1% učenika nije odgovorilo na ovo pitanje.

Dobivena slika (ne)samopouzdanosti donekle je u skladu s osjećajem kontrole vlastite budućnosti. Više od polovice učenika (55.1%) ima aktivan odnos prema svojoj budućnosti, tj. planira budućnost i postavlja sebi jasne ciljeve, dok kod ostalih prevladavaju odgovori "ovisi, kako kada" (30.5%), "ne razmišljam o budućnosti" (8.3%) i "ne znam, teško mi je odrediti" (6.1%). Pasivniji odnos prema vlastitoj budućnosti ne mora u ovom slučaju značiti i trajnije obilježje ličnosti ispitanika, nego može biti i izrazom prilagodbe promjenljivim i nesigurnim životnim uvjetima. Na to ukazuje i podatak o zadovoljstvu vlastitim zdravljem i općenito visoko zadovoljstvo sobom kao osobom (tablica 75). Uzimajući sve u obzir, 81.8% učenika zadovoljno je sobom kao osobom, a među jako zadovoljnima svaki je četvrti ispitanik u uzorku (25%). Drukčije rečeno, fatalistička pasivnost ne određuje većinsko ponašanje ispitanika.

Zadovoljstvo sobom	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	276	25.0
2. Prilično zadovoljan(na)	628	56.8
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	168	15.2
4. Prilično nezadovoljan(na)	21	1.9
5. Jako nezadovoljan(na)	7	0.6
Bez odgovora	6	0.5
Ukupno	1.106	100.0

Prosječna procjena = 2.0

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 75.

Uzimajući sve u obzir, koliko si općenito zadovoljan(na) sobom kao osobom?

Ocjena obilnosti ponude životnih prilika. Odgovori na nekoliko pitanja pokazuju da mladi ljudi doista mogu biti zadovoljni sobom, premda tijekom života nisu imali puno prilika za razvoj. Unatoč tome, u njihovim odgovorima ne prevladava gorčina i bunt. Naime, na pitanje: Jesi li u svom dosadašnjem životu imao(la) dovoljno dobrih prilika da napraviš najbolje što možeš?, dvije trećine (65.8%) ispitanika odgovorilo je da su imali dovoljno dobrih prilika. Ispitanici koji smatraju da nisu do sada imali dovoljno dobrih prilika u životu (33.2%), kao najčešći razlog navode rat i slabu financijsku situaciju.

Međutim, tek odgovori na dodatno (projektivno) pitanje ukazuju na to kakva su bila dosadašnja životna iskustva ove generacije mladih ljudi. U upitniku se od njih tražilo da nabroje tri stvari koje oni nisu mogli imati u životu, a željeli bi da ih ima njihovo dijete. Na ovo pitanje odgovorilo je 93.5% ispitanika. Prema onome što bi željeli svojoj djeci, može se zaključiti što im je najviše i nedostajalo. Ispitanici su naveli ukupno 2.678 želja, a dobiveni odgovori klasificirani su u osamnaest kategorija sadržaja. Najčešće se među željama pojavljuju neka materijalna dobra kao što su stan, auto, računalo, luksuzniji predmeti i, općenito, veći životni standard (41.3%). Odgovor "više novca" navodi 37.3% ispitanika, a preostali su najčešći odgovori želja za mirom, tj. životom bez rata i, općenito, želja za sretnijim djetinjstvom. Primjeri ostalih odgovora u tablici 76 zorno pokazuju kakva su iskustva mladi stekli u svom životu tijekom posljednjih godina. Takva iskustva uvjetovana su ponajviše teškim ratnim okolnostima i nisu svojstvena mladim ljudima koji su živjeli u drukčijem okruženju. Upozoriti je, npr., da svaki deseti učenik navodi kako bi svome djetetu poželio stalan dom tj. stalno mjesto boravka.

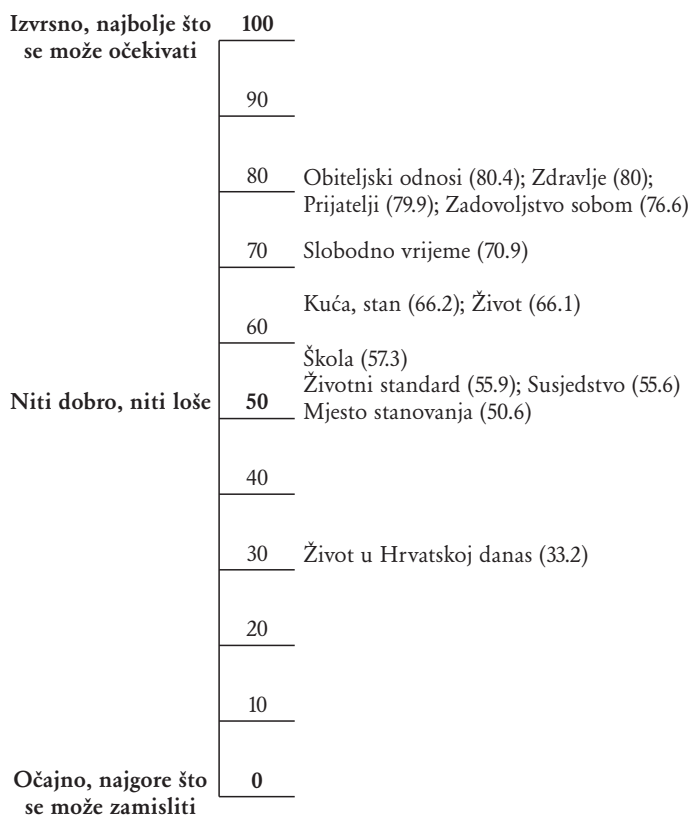
Tablica 76.

Navedi tri stvari koje bi želio(željela) da tvoje dijete ima, a koje ti nisi mogao(la) imati.

Rang	Što bi učenici željeli svojoj djeci a što sami nisu (dovoljno) imali	Broj želja	% učenika
1	Materijalna dobra, veći standard (stan ili kuću, bolje uvjete stanovanja, auto, računalo, više luksuza i sl.)	457	41.3
2	Više novca	413	37.3
3	Mir - život bez rata	321	29.0
4	Sreću i općenito bolje djetinjstvo	317	28.7
5	Bolju situaciju u obitelji (život s ocem, s oba roditelja, razumijevanje i pomoć roditelja)	162	14.6
6	Lagodniji život (život u boljoj zemlji, putovanja, život u gradu, bolji život i sl.)	150	13.6
7	Bolju perspektivu (bolju budućnost, zaposlenje i sl.)	126	11.4
8	Stalno mjesto boravka (stalan dom, da ne mora seliti, stalno prebivalište i sl.)	102	9.2
9	Bolje školovanje (mogućnost studija, glazbena škola, strani jezici, privatna škola)	100	9.0
10	Slobodu i demokraciju	79	7.1
11	Obilježja osobnosti i karaktera (pošten, pametan, optimističan, uporan, hrabar, jak)	66	6.0
12	“Sve što sam ja imao”	59	5.3
13.5	Prijateljstvo (bolje prijatelje, bez obzira na nacionalnost, više prijateljstva i sl.)	54	4.9
13.5	Zdravlje	54	4.9
15	Sigurnost	51	4.6
16	Zabavu	49	4.4
17	Više ljubavi	40	3.6
/	Ostalo (specifični odgovori)	78	7.1
/	Ukupan broj želja	2.678	/
/	Bez odgovora	/	6.5
/	Broj učenika	/	1.106

Opća ocjena zadovoljstva osnovnim životnim područjima. Na kraju upitnika primijenjena je ljestvica zadovoljstva na kojoj su ispitanici ocjenjivali sva važnija životna područja o kojima su odgovarali u upitniku. Učenicima je dana uputa da brojevima od 0 do 100 označe gdje se oni, s obzirom na zadovoljstvo u određenom području, nalaze na “ljestvici života”. Prosječne procjene i ljestvica zadovoljstva prikazani su na slici 1.

U skupini iskustava koja su dobila najveće ocjene zadovoljstva (od 76.6 do 80.4) osobna su područja života:

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Slika 1.
 Prosječne procjene zadovoljstva različitim životnim područjima na ljestvici zadovoljstva životom

odnosi u obitelji, zdravlje, odnosi s prijateljima i zadovoljstvo sobom. Učenici su zadovoljni i svojim životom, kućom ili stanom u kojem žive te načinom kako provode slobodno vrijeme (prosječne procjene od 66.1 do 70.9). Odgovori pokazuju da mlade ljude najviše brine slaba gospodarska situacija u državi i niz problema uzokovanih ratnim i poslijeratnim okolnostima. Stoga oni jedino “život u Hrvatskoj danas” upisuju u zonu nezadovoljstva (33.2). Područja koja su ocijenjena više neutralno (prosječne procjene od 50.6 do 57.3) jesu: mjesto stalnog boravka, susjedstvo, životni standard te škola i naobrazba.

Dobivenu razdiobu korisno je “čitati” na dvije osnovne razine. Na prvoj razini razdioba je otisak javnog opažaja tekućih prilika u Hrvatskoj. Otisak poučava da je skup uvjeta života ovisan o državi i političkim sudionicima u Hrvatskoj, blago rečeno, problematičan. No, skup uvjeta koji izravno ovise o obiteljskim sudionicima zaslužuje bolje ocjene. Sukladno tomu, na čistinu izbija zaključak da anketirani, posredno, vjeruju kako je njihova osobna budućnost i budućnost njihove obitelji bolja (“svjetlija”) negoli budućnost općih prilika u hrvatskoj

državi. Potonja, implicitno poučava dobivena razdioba, jednostavno nije uspješna u svojoj ulozi glavnoga sistemskog jamca uspješna razvitka društva i pravedne razdiobe dobara.

Na drugoj pak razini istu razdiobu korisno je pročitati kao stabilni otisak jednog modela tumačenja zbilje korijen kojega je u kolektivnom iskustvu oblikovanom prije aktualnih prilika.

Podsjećamo, dobivena razdioba implicitno nudi pravilo: koliko je predmet ocjenjivanja udaljeniji od osobne (privatne i obiteljske) zone, toliko mu je i ocjena kakvoće niža. To znači da najniže ocjene ne/zadovoljstva tipično “inkasiraju” javni sektori koji izravno određuju razvojnu i životnu kakvoću “Hrvatske danas”. Nije teško uočiti da u podlozi dobivene razdiobe važnu ulogu igra epistemologijski tlak kolektivne sheme inače svojstvene društvima sa živim pamćenjem totalitarnih oblika društvene regulacije ili društvima pogođenim tijekom dužeg razdoblja djelovanju jakih strukturnih zapreka. Po spomenutoj shemi, za sve dobro u životu pojedinca zaslužan je sam pojedinac ili pojedinac i njegova obitelj (u koju se, po pravilu, uvršćuje i šira rodbinska mreža). Za sve je pak zlo kriva državna vlast i njezine ustanove. Na toj se podlozi oblikuje jedna vrst **predracionalne uskrate** svake razvojne legitimacije djelovanju sudionika podrijetlom iz javne sfere. Uskrata **nije ovisna** o njihovim aktualnim uspjesima/neuspjesima. Ovisna je, naprotiv, o unutrašnjoj jasnoći i praktičnoj jednostavnosti same sheme. Dakako da se u takvu životnom okviru uspješnije oblikuju stavovi s nepovjerenjem u razvojne namjere i sposobnosti sudionika podrijetlom s razina iznad individualne i obiteljske. Višekratni uvidi, stečeni raznorodnim istraživanjima, pokazuju da skicirani tip odnošajne mreže leži u samoj jezgri ponašanja “tipičnih” periferijskih aktera.

9. POGLAVLJE

PODACI U
POREDBENOJ
PERSPEKTIVI

Dvije usporedbe. Premda je u analizi moguće ponuditi nekoliko korisnih poredbenih shema, autori su odabrali dvije osnovne. Odabir se temelji na uvidu da odabrane poredbene sheme sabiru najvažnije uvide. Sukladno tomu, uspoređeni su rezultati dobiveni od dvije teritorijalne skupine: seoske i gradske, te rezultati dobiveni od dvije osnovne skupine različita nacionalnog podrijetla: hrvatske i srpske.

I. ODNOS: “SELJANI” – “GRADANI”

Privlačnost mjesta za život mladih. Moglo bi se očekivati da je mladima daleko privlačniji život u gradu nego u ostalim naseljima. Međutim, u odnosu na gradsku mladež, među mladima sa sela značajno je više onih koji svoje mjesto ocjenjuju privlačnim ($\chi^2 = 30.76$, $p < .01$). Ocjene privlačnosti mjesta stanovanja pokazuju (tablica 77) da svega 19.3% mladih iz grada svoje mjesto ocjenjuju privlačnim ili jako privlačnim, a za njih 65.3% grad u kojem žive nije privlačan za život mladih. Polovica ispitanika sa sela (50.5%) drži da njihovo naselje nije privlačno za život mladih, a privlačnim ga smatra 28.1%.

	Selo (N = 561) %	Grad (N = 545) %
Vrlo privlačno	5.3	2.2
Uglavnom privlačno	22.8	17.1
Uglavnom neprivlačno	26.4	38.9
Sasvim neprivlačno	24.1	26.4
Ne mogu ocijeniti	21.2	15.4
Ukupno	100.0	100.0

Tablica 77.
Privlačnost gradskih i seoskih naselja za život mladih

Zadovoljstvo stanom/kućom i mjestom. Prosječne procjene zadovoljstva životom u svome mjestu, te procjene

zadovoljstva stanom ili kućom značajno se razlikuju. I u ovom slučaju, mladi sa sela zadovoljniji su kućom ili stanom u kojem žive ($t = 4.46$, $p < .01$) i mjestom svoga stalnog boravka ($t = 5.68$, $p < .01$).

Moglo bi se očekivati da se veći broj mladih sa sela želi preseliti u neko drugo mjesto u istoj regiji ili u neku drugu regiju u Hrvatskoj. Premda i u jednom i u drugom slučaju znatan broj mladih izjavljuje da bi se željeli preseliti, takvih je manje među mladima sa sela ($\chi^2=20.62$, $p < .01$). Njih 61.9% izjavljuje da bi ostali u mjestu svog stanovanja, a 34% otišli bi u drugo mjesto u Hrvatskoj (u istu regiju 13.9%, u drugu regiju 20.1%). Nešto više od polovice mladih iz grada ostali bi u svome mjestu (54.5%), a preselili bi se 40.9% (u istu regiju 9.5%, u drugu regiju 31.4%). Podatak da više mladih iz grada želi preseliti u neko drugo mjesto najvjerojatnije bi se mogao objasniti njihovim većim aspiracijama, npr., željom za nastavkom školovanja u većem gradu.

Analize razlika prosječnih procjena mladih sa sela i mladih iz grada na ljestvici zadovoljstva različitim životnim područjima dale su slične rezultate. Mladi sa sela zadovoljniji su svojim mjestom ($F = 21.07$, $p < .01$), susjedstvom ($F = 22.57$, $p < .01$), kućom ili stanom ($F = 22.14$, $p < .01$) te školom i naobrazbom ($F = 8.23$, $p < .01$).

Predodžbe o glavnim problemima u gradske i seoske mladeži. Analiza problema s kojima su mladi iz grada i mladi sa sela suočeni u mjestu gdje žive djelomično pruža odgovor i na pitanje zbog čega su mladi sa sela zadovoljniji životom u svome mjestu (tablica 78). Iako su rang-liste problema u obje skupine ispitanika podjednake, značajno više mladih iz grada suočava se s problemima u osam navedenih područja, dok mladi sa sela imaju više problema u samo dva područja.

Najveće su razlike u zastupljenosti sljedećih problema: neuređen okoliš u mjestu stanovanja, nedovoljna obnova stambenih objekata i ugrožena osobna sigurnost (mladi iz grada) te slaba prometna povezanost i slabe poštanske usluge (mladi sa sela). Zanimljivo je da mladi i sa sela i iz grada u podjednakoj mjeri navode nedostatak zabavnih sadržaja kao jedan od najvažnijih problema. Iako je zabavnih sadržaja sigurno više u gradu nego li na selu, razlike u njihovim procjenama temelje se ne toliko na stvarnom stanju stvari koliko na njihovom osobnom iskustvu. Naime, mladi iz grada sigurno su prije rata imali više zabavnih sadržaja, a po povratku naišli su na razrušena naselja, nove socijalne odnose, puno nepoznatih ljudi te znatno manje dinamičan društveni život. Aspiracije mladih iz gra-

da u tom i drugim područjima veće su te je stoga i jače njihovo sadašnje nezadovoljstvo.

Mladi iz grada, također, u nešto većoj mjeri ističu problem pomanjkanja radnih mjesta i slabe izgleda za zapošljavanje u budućnosti nego li mladi sa sela. I ova se razlika može objasniti time što su njihove obitelji u većoj mjeri osjetile posljedice nezaposlenosti. Nedostatak kulturnih sadržaja, nedovoljna obnova gospodarskih objekata, nedovoljna zastupljenost problema mladih u sredstvima javnog informiranja i nesuglasice s mještanima druge narodnosti problemi su koje, također, u većoj mjeri nabrajaju mladi iz grada.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

	Mjesto stanovanja		χ^2	P
	Grad (N = 545) % učenika	Selo (N = 561) % učenika		
Pomanjkanje radnih mjesta, posla	*86.5	79.6	9.00	.003
Nedostatak zabavnih sadržaja	83.1	81.3	0.64	n.z.
Slabe mogućnosti zapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta	*82.5	76.8	5.60	.018
Neodgovarajući uvjeti života za mlade	75.3	75.1	0.01	n.z.
Nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja	67.5	66.1	0.24	n.z.
Nedovoljno uvažavanje problema mladih	63.0	62.9	0.00	n.z.
Nedostatak kulturnih sadržaja	*59.6	52.7	5.20	.023
Neuređen okoliš u kojem živim	*58.3	38.2	44.07	.000
Nedovoljna obnova gospodarskih objekata	*44.8	35.0	11.04	.001
Nedovoljna obnova stambenih objekata	*48.4	34.8	20.98	.000
Nedostatak odgovarajućih obrazovnih ustanova	42.2	44.0	0.35	n.z.
Slaba organizacija lokalnih vlasti	39.7	39.1	0.04	n.z.
Nedovoljna zastupljenost problema mladih u sredstvima informiranja	*41.2	33.5	6.89	.009
Nedovoljno razumijevanje republičkih vlasti za lokalne potrebe i probleme	40.6	40.2	0.02	n.z.
Nedostatak novca, siromaštvo	42.5	40.7	0.35	n.z.
Loše trgovinske usluge (opremljenost i raznovrsnost trgovina)	25.5	25.7	0.01	n.z.

Tablica 78.

Razlike u zastupljenosti problema u mjestu stanovanja između gradske i seoske mladeži

Tablica 78.
 (nastavak)

Problemi s mještanima druge narodnosti	*40.8	32.8	7.57	.006
Nepristupačnost područja, slaba prometna povezanost	20.3	*30.5	14.96	.000
Ugrožena osobna sigurnost (opasnost od mina, oružja)	*43.2	30.6	18.65	.000
Slaba informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima	19.5	18.9	0.06	n.z.
Zdravstveni problemi	17.1	19.3	0.90	n.z.
Nepovoljne stambene prilike	19.7	15.9	2.68	n.z.
Slabe poštanske usluge	7.1	*15.3	18.72	.000
Poremećeni odnosi u obitelji	10.4	11.7	0.50	n.z.
Slab školski uspjeh	10.0	11.0	0.28	n.z.
Loši odnosi sa susjedima	11.3	9.6	0.94	n.z.
Loši odnosi s vršnjacima u školi	7.4	5.1	2.65	n.z.

Sigurnost u mjestu stanovanja. Mladi iz grada češće kao problem u mjestu stanovanja spominju ugroženu osobnu sigurnost. Odgovori na pitanje **je li sigurno šetati navečer mjestom u kojem žive** ukazuju na to da je gradska mladež, vjerojatno, izložena većim opasnostima od seoske mladeži. Svega 58.7% mladih iz grada osjeća se sigurnim u svome mjestu u usporedbi s 81.1% mladih sa sela ($\chi^2 = 64.48$, $p < .01$). Osjećaju sigurnosti života na selu pridonose i jače socijalne mreže i potpora bliskih osoba. U ovom ispitivanju mladi sa sela odgovorili su i da se češće viđaju s bliskim rođacima nego li mladi iz grada.

Kao **razloge osjećaja nesigurnosti** u svome mjestu mladi iz grada najčešće spominju porast kriminala i opće nesigurnosti na području gdje žive (12.7%). Koliko su nasilje i kriminal stvarno snažni na tim područjima, a koliko je policija učinkovita i sposobna pružiti građanima osjećaj sigurnosti, pitanje je za ozbiljniju analizu, koja prelazi okvire ovog izvješća. Može se pretpostaviti da su ta područja, posebice pogranična, kako i sami učenici navode, u većoj mjeri izložena životu na rubu zakona. Međutim, moguće je da se i kod ovog pitanja velikim dijelom radi o načinu kako učenici percipiraju život na svom području, koji, dakako, ne mora biti točan odraz stvarnog stanja. Općoj anksioznosti, pesimizmu i strahu velikim dijelom pridonose i razgovori roditelja i odraslih, kao i mediji u kojima negativni događaji i "Crna kronika" zauzimaju znatan dio vijesti. Psiholozi i sociolozi već duže vremena u raznim prigodama upozoravaju na činjenicu da su u društvu, u svakidašnjem govoru, u medijima, puno više nazočni agresivni i nasilni oblici društvenog ponašanja, dok se pozitivni

oblici društvenog ponašanja i solidarnost među ljudima sve manje uočavaju i promoviraju. Mora se imati u vidu da slični stavovi i poruke nailaze na plodno tlo upravo na područjima gdje su ljudi već traumatizirani ratom i svakidašnjim problemima pa imaju i slabije mehanizme obrane od negativnih utjecaja iz svoje okoline. Ne čudi stoga da se strah i anksioznost, depresivno raspoloženje i pesimizam u odnosu na vlastitu budućnost lako mogu uvući među stanovnike tih krajeva. Zato je i suočavanje s realnim teškoćama i opasnostima kojima su izloženi teže. U gradovima, gdje je inače veća naseljenost, više je novih, nepoznatih i doseljenih ljudi, a izraženiji su i razni oblici trgovine i zabave na granici zakona. Mladi iz gradskih sredina na to češće upozoravaju jer oni ne samo što kriminal i nesigurnost u društvu drže načelnom činjenicom nego su, vjerojatno, imali i više iskustva s problematičnim ljudima. To se može vidjeti i po tome što mladi iz grada na drugome mjestu navode konkretne primjere problema inače svrstane u kategoriju "psihički poremećeni i socijalno problematični ljudi" (10.6%); zatim spominju strah od mogućih ili stvarnih provokacija ljudi druge nacionalnosti (8.3%) te strah zbog okolnosti življenja u mračnim, razrušenim ili opustjelim područjima (8.3%). Budući da su mogućnosti za večernje izlaske mladih u gradu veće, logično je da oni ozbiljno uzimaju u obzir i mogućnost da su na određenim mjestima manje zaštićeni od eventualnih napada i neugodnosti. Za razliku od toga, život na selu i u manjim mjestima sigurniji je, socijalne su mreže čvršće, manja je koncentracija socijalno problematičnih ljudi. Mladi sa sela, isto tako, kao razlog osjećaja nesigurnosti najčešće navode porast kriminala i opće nesigurnosti u društvu (5.3%), iako u znatno manjoj mjeri. Ostali razlozi uključuju strah od provokacija na nacionalnoj osnovi (4.8%) i anksioznost zbog toga što se na njihova područja naseljavaju nepoznati ljudi, od kojih ne znaju što mogu očekivati (3.6%). Strah zbog psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi navodi se samo u 1.6% slučajeva.

Profesionalne aspiracije. Na pitanje što namjeravaju raditi po završetku srednje škole 59.6% učenika iz grada odgovorilo je da namjerava studirati, a 27.9% da bi se željelo odmah zaposliti. Na selu bi nešto veći broj učenika želio odmah raditi po završetku škole (44%); dok bi 39.6% učenika željelo nastaviti školovanje i studirati. Uzme li se u obzir da su za sada perspektive zapošljavanja slabe, te da su učenici sa sela nižega socio-ekonomskog statusa, razložno je pretpostaviti da će nemali broj imati poteškoća u ostvarivanju svojih profesionalnih planova.

Na pitanje čime bi se najradije bavili kad bi dobili potporu za pokretanje vlastita posla, mladi i iz grada i sa sela odgovaraju podjednako. I jedni i drugi još o tome ne razmišljaju dovoljno, a ako bi se bavili poduzetništvom, daleko bi im bile privlačnije djelatnosti u uslužnom sektoru nego li proizvodne djelatnosti. Tako bi se, npr., 4.5% mladih na selu bavilo ratarstvom; stočarstvom 3%; 1.1% osnovalo bi mali proizvodni pogon; obrtom bi se bavilo 7.7%; ugostiteljstvom i turizmom 16.2%, a trgovinom 25.7%.

2. LIKOVI NACIONALNIH RAZLIKA

Predodžba o glavnim problemima u učenika hrvatske i srpske narodnosti. Rang-lista glavnih problema u uzorku učenika hrvatske i srpske narodnosti podjednaka je, barem kad se radi o najizraženijim problemima, a to su oni koje navodi više od 50% učenika (tablica 79). Od toga se dva problema, pomanjkanje radnih mjesta i slabi izgledi na tržištu rada, odnose na najvažnije socijalne probleme u cijeloj državi. Preostala četiri područja problema specifična su za mlade ljude: nedostatak zabavnih sadržaja, neodgovarajući životni uvjeti za mlade, nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja i nedovoljno uvažavanje problema mladih. Najuočljivija je razlika između ove dvije skupine učenika u tome što učenici hrvatske narodnosti općenito tvrde da imaju znatno više problema.

Tablica 79.
 Usporedba zastupljenosti percipiranih problema u mjestu stanovanja u učenika hrvatske i srpske narodnosti

Najvažniji problemi mladih i njihovih obitelji u mjestu u kojem žive	Narodnost		χ^2	p
	Hrvati (N = 667) % učenika	Srbi (N = 370) % učenika		
Pomanjkanje radnih mjesta, posla	83.6	79.5	3.35	n.z.
Nedostatak zabavnih sadržaja	82.3	79.7	1.16	n.z.
Slabe mogućnosti zapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta	78.0	80.8	2.14	n.z.
Neodgovarajući životni uvjeti za mlade	72.0	78.6	5.62	n.z.
Nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja	65.8	66.8	0.12	n.z.
Nedovoljno uvažavanje problema mladih	63.9	60.0	2.08	n.z.
Nedostatak kulturnih sadržaja	*58.2	50.0	6.62	.036
Neuređen okoliš u kojem živim	47.2	46.5	2.42	n.z.
Nedovoljna obnova gospodarskih objekata	*46.9	26.2	43.07	.000

Nedovoljna obnova stambenih objekata	*45.9	33.5	16.23	.000
Nedostatak odgovarajućih obrazovnih ustanova	*45.0	37.0	7.50	.024
Slaba organizacija lokalnih vlasti	*44.1	29.5	21.46	.000
Nedovoljna zastupljenost problema mladih u sredstvima informiranja	*41.5	28.6	16.97	.000
Nedovoljno razumijevanje republičkih vlasti za lokalne potrebe i probleme	40.8	37.3	2.46	n.z.
Nedostatak novca, siromaštvo	39.3	43.0	3.35	n.z.
Loše trgovinske usluge (opremljenost i raznovrsnost trgovina)	*33.0	11.9	56.17	.000
Problemi s mještanima druge narodnosti	32.8	*44.1	14.67	.001
Nepristupačnost područja, slaba prometna povezanost	*31.8	13.0	44.79	.000
Ugrožena osobna sigurnost (opasnost od mina, oružja)	31.6	*45.1	18.73	.000
Slaba informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima	*27.7	4.3	86.49	.000
Zdravstveni problemi	*20.5	13.5	7.98	.018
Nepovoljne stambene prilike	16.8	17.8	1.80	n.z.
Slabe poštanske usluge	*13.0	6.8	11.25	.004
Poremećeni odnosi u obitelji	*12.3	6.8	14.09	.001
Slab školski uspjeh	12.1	7.6	5.58	n.z.
Loši odnosi sa susjedima	10.0	11.6	2.26	n.z.
Loši odnosi s vršnjacima u školi	7.2	3.8	5.63	n.z.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 79.
(nastavak)

Problemi učenika hrvatske narodnosti. U dvanaest od dvadeset i sedam ponuđenih područja učenici hrvatske narodnosti navode značajno više problema. Najizraženije razlike odnose se upravo na probleme u mjestu stanovanja i u uslugama na području na kojem žive (nepristupačnost područja, slaba prometna povezanost, slaba informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima, loše trgovinske usluge, nedovoljna obnova gospodarskih i stambenih objekata, nedovoljna zastupljenost problema mladih u sredstvima informiranja i slaba organizacija lokalnih vlasti). Nešto su manje razlike, ali još uvijek značajne, u sljedećim područjima: slabe poštanske usluge, nedostatak odgovarajućih obrazovnih ustanova i kulturnih sadržaja. S

obzirom na strukturu uzorka, može se pretpostaviti da je učenicima hrvatske narodnosti nešto teži problem nedostatak obrazovnih ustanova zbog toga što oni predstavljaju izrazitu većinu u školama u Slunju, Korenici, Obrovcu i Benkovcu gdje uopće nema gimnazijskih razreda. Uz to, u Slunju i Korenici učenici pohađaju samo trogodišnje stručne škole.

Podaci općenito ukazuju na to da su obitelji hrvatske narodnosti imale znatno više poteškoća u prilagodbi na uvjete života u mjestu gdje stanuju. Jedan dio njihovog nezadovoljstva može se pripisati razlici između prevelikih očekivanja i ogromne želje za povratkom nakon više godina progonstva te šoku kojeg su doživjeli kada su se vratili ili naselili u određena mjesta. Tijekom godina, vjerojatno je raslo i njihovo razočaranje i osjećaj napuštenosti jer je obnova u najvećoj mjeri usmjerena na ono najnužnije i neophodno – obnovu stambenih objekata, a svi drugi aspekti života na ratom opustošenim područjima sporije se revitaliziraju. K tomu, premda su problemi prognanika i povratnika neko vrijeme bili u žarištu pozornosti cijele hrvatske javnosti, njih su u medijima s vremenom zamijenile druge aktualnije teme. Stoga nije, npr., iznenađujući podatak da učenici hrvatske narodnosti smatraju kako problemi mladih nisu u dovoljnoj mjeri zastupljeni u sredstvima javnog informiranja. Svojevrсна medijska zapostavljenost problema i poteškoća obitelji na područjima posebne državne skrbi dodatno učvršćuje njihov osjećaj izoliranosti i ocjenu da ih je ostatak Hrvatske napustio. Podatak da mladi hrvatske narodnosti na dosta područja kakvoću života ocjenjuju lošijom uvjetovan je, naravno, ne samo njihovom percepcijom nego i stvarnim stanjem stvari. Činjenica je da su tijekom srpske agresije ciljano uništavana i znatno razorena područja gdje su Hrvati bili većinsko stanovništvo. Premda odgovori ispitanika na ostala pitanja u anketi uglavnom ukazuju na to da je stanovništvo na područjima posebne državne skrbi prilično zadovoljno stanom ili kućom gdje žive, razdioba odgovora na tablici 79 pokazuje da Hrvati imaju više teškoća vezanih za obnovu stambenih i gospodarskih objekata i za informiranost o oblicima pomoći koja se povratnicima pruža.

Svaki peti učenik hrvatske narodnosti drži da su zdravstveni problemi najvažniji problemi s kojima se suočavaju njihove obitelji. Budući da je među ponuđenim odgovorima na ovo pitanje navedeno i niz drugih egzistencijalnih problema, nalaz da njih 20% stavlja slabije zdravlje na mjesto najvažnijeg zabrinjavajući je podatak. Učenici hrvatske narodnosti kao važne probleme rjeđe spominju poremećene odnose u obitelji, ali u značajno većoj mjeri nego

učenici srpske narodnosti. Zdravstveni problemi i poremećeni odnosi s bliskim osobama simptomima su koji su izraženi u obiteljima traumatiziranim teškim ratnim iskustvima. Čitava slika osobnih problema ukazuje na to da je među hrvatskim obiteljima znatan broj onih kojima bi bilo posebno kontinuirano pružanje psihosocijalne pomoći za ublažavanje negativnih posljedica ekstremno teških ratnih iskustava. Naravno, takva je pomoć potrebna **svim** osobama koje osjećaju posljedice ratnih stradanja, bez obzira na narodnost. Ovdje samo ukazujemo na činjenicu da je, općenito, veće nezadovoljstvo i "tvrde" nizanje problema na raznim životnim područjima među učenicima hrvatske narodnosti i njihovim obiteljima zacijelo određeno i time što se radi o skupini koja je bila u većoj mjeri pogođena teškim ratnim zbivanjima, a i u poraću je znatno traumatizirana posljedicama rata pa nakon više godina progonstva ima manje snage suočavati se s dodatnim stresovima u mjestu gdje se nalaze. Dodatna analiza strukture uzorka ukazuje na zasnovanost ove hipoteze.

Uzimajući u obzir činjenicu da je trajanje progonstva i izbjeglištva jedan od važnih indikatora težine ratnog stresa, posebno smo iz ukupnog uzorka izdvojili skupinu učenika koji su izjavili da su tijekom rata određeno vrijeme proveli u progonstvu ($N = 796$). Ustvrdena je statistički značajna razlika u dužini progonstva ($t = 21.54$, $p < .01$) između učenika srpske i hrvatske narodnosti. Učenici Hrvati bili su u prosjeku 4.53 godine u progonstvu ili 3 godine više od njihovih vršnjaka srpske narodnosti (1.48 godina). Naravno, samo trajanje progonstva ili izbjeglištva ne mora nužno ukazivati na težinu ratnih iskustava i doživljenoga ratnog stresa. Međutim, analiza podskupina ispitanika s obzirom na obilježja prognaničke situacije također ide u prilog hipotezi da su Hrvati posebno ranjiva skupina glede traumatskih posljedica rata. Iz analize strukture uzorka po narodnosti može se vidjeti da se na područjima posebne državne skrbi 93% svih učenika srpske narodnosti ($N = 370$) nalazi na području Podunavlja i istočne Slavonije, i to uglavnom u Vukovarsko-srijemskoj županiji (81%). Suprotno tome, od svih učenika hrvatske narodnosti na područjima posebne državne skrbi ($N = 667$), daleko ih je najmanje u Vukovarsko-srijemskoj županiji (4.6%). U Vukovarsko-srijemskoj županiji vodile su se najveće bitke Domovinskog rata i ondje su Hrvati doživjeli najveća stradanja prije i tijekom okupacije. Kroz to vrijeme učenici srpske narodnosti bili su u izbjeglištvu, velika većina u Srbiji. Najviše ih se vratilo nakon okupacije Vukovara. Premda su, kao i njihovi vršnjaci hrvatske narodnosti, pretrpjeli niz teškoća koje doživljavaju svi koji iz bi-

lo kojeg razloga moraju napustiti svoje domove, oni su, osim što su bili kraće vrijeme u progonstvu, uglavnom boravili na područjima koja nisu bila izložena opasnostima od izravnih ratnih napada.

Problemi učenika srpske narodnosti. Učenici srpske narodnosti općenito navode manje problema s kojima su suočeni na području gdje žive. Ako se usporede rang-liste problema poredanih prema važnosti, može se vidjeti da ispitanici u obje skupine, bez obzira na narodnost, smatraju najtežima iste probleme. To su ponajprije problemi koji se nalaze na vrhu hijerarhije a odnose se na slabe mogućnosti zapošljavanja i na slabe izgleda za otvaranje novih radnih mjesta, te općenito na neodgovarajuće životne uvjete za mlade ljude. Isto tako, bez obzira što postoje razlike u isticanju pojedinih problema u obje skupine ispitanika, učenici se slažu u pogledu na dno hijerarhije. Tamo su problemi koji spadaju u skupinu osobnih problema i odnosa s bliskim osobama. Neki specifični prognanički problemi, kao što su nepristupačnost područja, loše trgovinske usluge, nedovoljna obnova gospodarskih objekata, a posebice slaba informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima, nisu među najvažnijim problemima u skupini učenika srpske narodnosti.

U dva od navedenih dvadeset i sedam područja života učenici srpske narodnosti imaju veće probleme. Uzimajući u obzir sve probleme i procjenu njihove učestalosti, nema većih razlika među učenicima srpske i hrvatske narodnosti u percipiranju kvalitete života na sektorima koji su specifični za mlade ljude. Bitna je, međutim, razlika u tome što učenici srpske narodnosti ocjenjuju da su oni i njihove obitelji izloženiji nesigurnosti i nacionalnoj ugroženosti. Nalaz zaslužuje precizniju analizu.

Među najvažnijim problemima s kojima se suočavaju učenici i njihove obitelji, ugroženu osobnu sigurnost i probleme s mještanima druge narodnosti spominje približno 32–33% Hrvata i 44–45% učenika srpske narodnosti. U kontekstu svih problema učenika srpske narodnosti, ovi problemi nalaze se na višem mjestu u hijerarhiji važnosti problema nego li problemi vezani uz kvalitetu života i obnovu u mjestima gdje žive.

Već je navedeno da velika većina učenika srpske narodnosti živi upravo u Vukovarskoj-srijemskoj županiji gdje se nalazi najmanji broj Hrvata te mali broj učenika ostalih narodnosti. Dakle, za razliku od predratnog vremena, oni su u poraću u većini pa se nameće logično pitanje čime se može objasniti njihov osjećaj nesigurnosti i nacionalne ugroženosti. Percepcija opasnosti i nesigurnosti mo-

že se zasnivati na objektivnim ili subjektivnim činiteljima, ali bez obzira na uzroke takvih doživljaja, oni nisu ugodni za osobu koja se tako osjeća.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Teškoće s mještanima druge narodnosti. Podaci o zastupljenosti najvažnijih problema u mjestu stanovanja pokazuju da učenici srpske narodnosti češće navode probleme s mještanima druge narodnosti. Kao moguće objašnjenje ovog nalaza nameće se načelna prepostavka da se učenici srpske narodnosti osjećaju ugroženijima tamo gdje su Srbi sada manjinsko stanovništvo. Kako nam nije poznata točna narodnosna struktura stanovništva po pojedinim županijama, pretpostavku možemo donekle provjeriti na temelju nacionalne strukture uzorka po županijama. U tablici 80 u stupcima je najprije prikazana razdioba uzorka po narodnosti (vidjeti tablicu 7), a zatim postotak učenika određene narodnosti koji su naveli da imaju problema s mještanima druge narodnosti.

ŽUPANIJA	Hrvati		Srbi		Ostali	
	N	%	N	%	N	%
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	31	45.2	300	44.7	20	35.0
OSJEČKO-BARANJSKA	99	42.4	44	50.6	29	27.6
POŽEŠKO-SLAVONSKA	75	22.7	7	14.3	7	14.3
SISAČKO-MOSLAVAČKA	182	35.2	8	0.0	0	0.0
KARLOVAČKA	25	24.0	0	0.0	1	0.0
LIČKO-SENJSKA	31	41.9	0	0.0	2	0.0
ŠIBENSKO-KNINSKA	128	32.8	11	54.5	1	0.0
ZADARSKA	96	21.9	0	0.0	1	0.0

Tablica 80.

Postotak ispitanika koji navode da imaju problema s mještanima druge narodnosti, prema narodnosti i županijama

Analiza ukazuje na to da su u Vukovarsko-srijemskoj županiji učenici srpske narodnosti u većini te da u Osječko-baranjskoj županiji, koja je "najšarenija" po nacionalnom sastavu, čine četvrtinu ukupnog uzorka. Učenika srpske narodnosti nema u uzorku u Ličko-senjskoj (Korenica), Karlovačkoj (Slunj) i Zadarskoj županiji (Benkovac, Obrovac); pak, u manjini su u Šibensko-kninskoj, Sisačko-moslavačkoj i Požeško-slavonskoj županiji. Iz odgovora u tablici 80 jasno proizlazi da narodnosna struktura učenika ne odražava potpuno točno stvarnu narodnosnu strukturu stanovništva u određenoj županiji. Tako, npr., i u županijama gdje su ispitani samo učenici hrvatske narodnosti, oni spominju da njihove obitelji imaju problema s mještanima druge narodnosti. Najbolji je primjer za to Korenica gdje je od 33 učenika koji pohađaju završne razrede sred-

nje škole 31 Hrvat, a 2 su pripadnici ostalih narodnosti. Unatoč tomu, 42% učenika Hrvata navodi da njihove obitelji imaju problema s mještanima druge narodnosti. Skoro četvrtina ispitanih učenika Hrvata isto tvrdi i u Karlovačkoj i Zadarskoj županiji. Na tim je područjima broj Srba koji su se vratili vjerojatno manji nego na ostalim područjima, a među povratnicima i onima koji su ostali veći je broj starijih ljudi. I u Požeško-slavonskoj, Sisačko-moslavačkoj i Šibensko-kninskoj županiji, gdje su Hrvati u većini, a učenika je srpske narodnosti znatno manje, četvrtina odnosno trećina ispitanih učenika Hrvata tvrdi kako ima problema s mještanima druge narodnosti. Budući da je u sve tri županije broj ispitanih učenika srpske narodnosti jako mali, njihovi odgovori ne mogu reprezentirati odgovore učenika srpske narodnosti, a postotke koji se temelje na odgovorima nekolicine ispitanika nije opravdano posebno komentirati. Jedino se može zaključiti da, premda su u znatnoj manjini u tim županijama, učenici srpske narodnosti kadšto uopće nemaju, kadšto imaju "manje", a kadšto "više" problema s mještanima druge narodnosti.

Najviše učenika srpske narodnosti, ponovimo, nalazimo u Vukovarsko-srijemskoj županiji gdje čine 84% svih ispitanih učenika. Među njima, čak ih se 44.7% osjeća ugroženima od mještana druge narodnosti. Hrvata ima približno deset puta manje, a mještana ostalih narodnosti petnaest puta manje; no i u tim podskupinama znatan broj učenika navodi da ima problema s mještanima druge narodnosti. I u Osječko-baranjskoj županiji, gdje Srbi čine približno četvrtinu ukupnog broja učenika, 50% učenika srpske narodnosti tvrdi da ima problema u odnosima s mještanima druge narodnosti.

Analiza ovih podataka pokazuje da percepcija problema s mještanima druge narodnosti ne mora u potpunosti zrcaliti opreke između nacionalnih skupina. Također, tamo gdje problemi postoje, ne moraju biti nužno povezani s time koje je stanovništvo većinsko ili manjinsko. Hrvati koji žive na područjima prethodno okupiranim, a potom oslobođenim tijekom akcija "Bljesak" i "Oluja" (1995.), najvjerojatnije probleme s mještanima srpske narodnosti doživljavaju većima nego što oni stvarno jesu (kako se može zaključiti iz narodnosnog sastava učenika na tim područjima). Poučeni teškim ratnim iskustvima kada su bili protjerani iz svojih domova, oni se, vjerojatno, boje povratka svojih bivših susjeda. Na to ukazuje i podatak da su percipirani problemi najučestaliji među Hrvatima u Ličko-senjskoj županiji gdje je prije rata živjelo više stanovnika srpske narodnosti (dočim manji broj učenika u ostalim županijama gdje su Hrvati u izrazitoj većini navodi takve

probleme). Hrvati tvrde da imaju više problema na nacionalnoj osnovi i u Osječko-baranjskoj i u Vukovarsko-srijemskoj županiji, gdje je znatno veći broj učenika i ostalih narodnosti. Praktično, svi učenici srpske narodnosti koji su sudjelovali u ovom istraživanju (93%) stanuju u te dvije županije i, bez obzira jesu li u svojoj županiji većina ili samo četvrtina u odnosu na ostale narodnosti, tvrde kako imaju problema s mještanima ostalih narodnosti. I ovi se podaci mogu objasniti već opisanim razlikama u ratnom i prognaničkom iskustvu učenika. Spomenute dvije županije bile su najduže vrijeme pod okupacijom pobunjenih Srba, te su ispitani učenici dugo boravili u srpskoj paradržavi. Nakon mirne reintegracije područja velik dio njih teško se miri s povratkom većinskog stanovništva, tj. prognanih Hrvata i sa simbolima hrvatske države koju dio njihove zajednice još uvijek ne prihvaća kao svoju. Stoga je moguće da se doista osjećaju ugroženijima od mještana druge narodnosti, bez obzira na okolnosti u kojima se nalaze. Percepcija njihove ugroženosti potencirana je i stavovima koje na njih prenose roditelji i odrasli iz njihove okolice koji su sudjelovali u stvaranju srpske paradržave i aktivno je prihvaćali. Valja imati na umu da su mladi ljudi na tom području odlučno demonstrirali protiv obilježja hrvatske države na zgradama škola. Važna je i činjenica da su oni u prosjeku imali svega devet – deset godina kada je rat počeo; od tada nisu bili u kontaktu sa svojim sumještanima, nego su živjeli u okviru posebna okupacijskog poretka i stekli iskrivljenu sliku o stradanjima i ratnim događanjima u ostalim dijelovima Hrvatske.

Osjećaj ugroze osobne sigurnosti. Relativno veći broj učenika srpske narodnosti naveo je kao jedan od važnijih problema ugroženu osobnu sigurnost. Iako je uz pitanje kao pojašnjenje bilo navedeno “opasnost od mina, oružja i sl.”, njihovi odgovori ukazuju na generalizirani osjećaj nesigurnosti i ugroženosti jer bi stvarna opasnost trebala biti podjednaka za učenike svih narodnosti koji žive na istom području. Dakle, i u ovom slučaju radi se u većoj mjeri o percipiranoj opasnosti. Slično razdiobi odgovora na prethodno pitanje, i ovdje se pokazuje da se učenici srpske narodnosti osjećaju ugroženijima na područjima gdje ih je više nego li na područjima gdje je manje srpskog stanovništva (tablica 81). U Vukovarsko-srijemskoj županiji, npr., oko polovica svih ispitanih Srba spominje kao svoj važan problem ugroženu osobnu sigurnost, dočim to tvrdi nešto više od trećine Hrvata (koji su tu po aktualnoj strukturi stanovništva manjina).

Tablica 81.
 Postotak ispitanika različite
 narodnosti koji navode
 ugroženu osobnu sigurnost
 kao važan problem u mjestu
 boravka, prema županijama

ŽUPANIJA	Hrvati		Srbi		Ostali	
	N	%	N	%	N	%
VUKOVARSKO-SRIJEMSKA	31	35.5	300	48.4	20	45.0
OSJEČKO-BARANJSKA	99	34.3	44	36.4	29	31.0
POŽEŠKO-SLAVONSKA	75	40.5	7	28.6	7	57.1
SISAČKO-MOSLAVAČKA	182	36.3	8	12.5	0	0.0
KARLOVAČKA	25	16.0	0	0.0	1	0.0
LIČKO-SENJSKA	31	19.4	0	0.0	2	0.0
ŠIBENSKO-KNINSKA	128	22.7	11	27.3	1	0.0
ZADARSKA	96	32.3	0	0.0	1	0.0

Jedan od načina provjere radi li se (opet) o većoj subjektivnoj i naučenoj sklonosti isticanja nacionalne ugroženosti i nesigurnosti jest i analiza odgovora učenika različite narodnosti na druga pitanja u upitniku koja su povezana s osjećajem osobne sigurnosti.

(i) *Koliko je sigurno šetati noću mjestom stalnog boravka?*
 Na pitanje je li sigurno šetati noću mjestom u kojem žive, odgovorilo je potvrdno 76.8% ispitanih Hrvata i 57.8% ispitanih Srba ($\chi^2 = 42.03$, $p < .01$). Dakle, za razliku od približno četvrtine učenika hrvatske narodnosti, približno polovica svih učenika srpske narodnosti drži da njihovo mjesto nije sigurno. Budući da je već u analizi uvjeta življenja učenika u gradu i na selu navedeno da se učenici koji žive na selu osjećaju sigurnijima, provjerili smo može li se veća nesigurnost učenika srpske narodnosti možda pripisati tome što više njih živi u gradu. Međutim, analiza podataka s obzirom na narodnost i tip mjesta stalnog boravka pokazuje upravo suprotno, tj. da među ispitanim Hrvatima nešto više učenika živi u gradu (54%) nego li na selu (46%), dok je u uzorku ispitanih Srba 59% učenika sa sela, a 41% iz grada.

Analiza odgovora na ovo pitanje po županijama pokazala je da najveći broj učenika u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji navodi da nije sigurno šetati noću mjestom u kojem žive. To tvrdi 29% ispitanih Hrvata, 55% Srba i 14% učenika ostalih narodnosti u Osječko-baranjskoj županiji. Udio je učenika koji se ne osjećaju sigurnima u svome mjestu u Vukovarsko-srijemskoj županiji sljedeći: Hrvati 29%, Srbi 42%, ostale narodnosti 35%. U ostalim županijama manje učenika ukupno navodi da njihovo mjesto nije sigurno. Premda je broj učenika srpske narodnosti na tim područjima mali pa se ne mogu pouzdano procijeniti razlike s obzirom na na-

rodnost, očita je tendencija da u tri županije gdje su u (znatnoj) manjini, učenici srpske narodnosti u jednakom ili nešto manjem omjeru nego njihovi vršnjaci Hrvati navode da njihovo mjesto nije sigurno. U Šibensko-kninskoj županiji 30% učenika Hrvata (N = 128) i 27% učenika Srba (N = 11) navodi da nije sigurno noću šetati njihovim mjestom. U Sisačko-moslavačkoj županiji to tvrdi 25% Hrvata (N = 182) i 25% Srba (N = 8), a u Požeško-slavonskoj županiji 12% učenika hrvatske (N = 75) i ni jedan učenik srpske narodnosti (N = 7).

(ii) *Razlozi nesigurnosti.* Kao razloge osjećaja nesigurnosti u mjestu stanovanja Hrvati (N = 667) najčešće navode kriminal i opću nesigurnost u društvu (7.5%), psihički poremećene i socijalno problematične ljude (6.9%), neobnovljena i razorena naselja (4.5%) te strah od ljudi druge narodnosti (4.3%). Srbi (N = 370), uz strah od kriminala (12.4%), najčešće navode strah od ljudi druge narodnosti (10.3%); neobnovljeno/razrušeno naselje (6.5%); strah od nepoznatih ljudi koji su se doselili (6.5%); strah zbog prijetnji i provokacija (6.5%); strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi (4.6%). Učenici srpske narodnosti, dakle, kao razloge svoje nesigurnosti u većoj mjeri navode strah od ljudi druge narodnosti te prijetnje i provokacije.

(iii) *Izloženost nasilju.* U anketi učenici su odgovarali na pitanje koliko su često u posljednjih godinu dana oni ili članovi njihovih obitelji bili izloženi različitim oblicima nasilja. Primijenjena je ljestvica koja uključuje sljedeće oblike devijantnog ponašanja: krađu, razbijanje ili oštećivanje imovine, prijetnje oružjem, fizičku agresiju s ozljedama, fizičku agresiju bez većih ozljeda te izrugivanje i verbalne prijetnje. Rezultati su pokazali da nema razlike između učenika različite narodnosti s obzirom na ukupnu izloženost nasilju. Analiza rezultata po pojedinim česticama skale također je pokazala da nema razlike između dvije nacionalne skupine učenika na pet od šest oblika nasilnog ponašanja. Značajne razlike nađene su jedino glede čestote procjena najblažeg oblika devijantnog ponašanja koje uključuje izrugivanje i verbalne prijetnje; učenici srpske narodnosti osjećaju da su im izloženi u većoj mjeri ($t = 6.36$, $p < .01$). Međutim, i u ovom slučaju oni ne navode da je to ponašanje često. Prosječne procjene čestote na ovoj ljestvici najbliže su opisnoj vrijednosti "jednom" u uzorku učenika Srba (1.02) te između "nikada" i "jednom" u uzorku Hrvata (0.56). Analize rezultata na ljestvici nasilnih ponašanja po županijama i gradovima pokazale su da jedino

učenici srpske narodnosti koji žive u Vukovaru i Belom Manastiru navode da su bili u većoj mjeri izloženi prijetnjama i provokacijama. Kako je upravo na tim područjima njihov udio u ukupnoj populaciji veći, upitno je koliko se ovaj rezultat može pripisati nacionalnoj nesnošljivošći učenika druge narodnosti, a koliko njihovoj percepciji nesigurnih životnih uvjeta na području.

Zadovoljstvo kvalitetom života na različitim područjima. Nakon što su ispunili opširan upitnik, ispitanici su na istoj ljestvici ocijenili i svoje zadovoljstvo različitim sektorima o kojima su im prethodno postavljena pitanja. Kao i pri ocjeni čestoće problema s kojima se učenici različite narodnosti susreću u mjestu gdje žive, i na ovoj se ljestvici pokazalo da su učenici srpske narodnosti značajno zadovoljniji na više područja (tablica 82). Oni su zadovoljniji stambenim objektom, mjestom stanovanja, susjedstvom, školom i vlastitom naobrazbom, kao i zdravljem, prijateljima i odnosima u obitelji. Manje zadovoljstvo učenika hrvatske narodnosti na tim područjima u skladu je s podatkom da oni navode više problema vezanih za poteškoće obnove, psihosocijalne posljedice ratnih trauma i opću razočaranost te za iznevjerena očekivanja.

Tablica 82.
 Prosječne procjene na ljestvici zadovoljstva životom u različitim područjima s obzirom na narodnost

Objekt procjene zadovoljstva	Narodnost		F omjer	p
	Hrvati	Srbi		
Mjesto stanovanja	47.9	*55.2	20.59	.000
Susjedstvo	53.2	*59.9	16.27	.000
Kuća/stan	63.9	*70.6	20.23	.000
Život u Hrvatskoj	*37.2	25.7	59.44	.000
Škola i naobrazba	55.3	*60.9	15.06	.000
Slobodno vrijeme	70.3	72.7	2.35	n.z.
Zdravlje	78.7	*82.4	6.88	.009
Životni standard	56.9	54.3	3.40	n.z.
Prijatelji	78.6	*82.8	9.27	.002
Odnosi u obitelji	78.8	*83.7	11.06	.001
Osobnost (zadovoljstvo sobom)	76.1	77.8	1.37	n.z.
Čitav život	66.7	65.6	0.59	n.z.

Obje skupine učenika podjednako su zadovoljne životnim standardom, a nema razlike ni u procjenama zadovoljstva na sektorima koji su svojstveni mladim ljudima i nisu toliko vezani za specifične životne probleme na područjima posebne državne skrbi. To su: zadovoljstvo so-

bom kao osobom, načinom provođenja slobodnog vremena i svojim dosadašnjim životom. Rang-liste procjene zadovoljstva pojedinim sektorima života također su podjednake u obje skupine ispitanika.

Jedini sektor u kojem su učenici srpske narodnosti manje zadovoljni od učenika hrvatske narodnosti jest "život u Hrvatskoj". Provjereno je, također, razlikuju li se oni međusobno s obzirom na to koje probleme percipiraju najvažnijima danas u Hrvatskoj. Budući da je prvi problem koji se navodi ujedno učenicima najvažniji i najistaknutiji, uspoređeno je koje su kategorije problema istaknute na mjestu prvog, najvažnijeg problema (tablica 83).

Učenici hrvatske narodnosti		Učenici srpske narodnosti	
Nezaposlenost	(34.9%)	Nezaposlenost	(34.3%)
Nizak životni standard	(20.2%)	Nizak životni standard	(17.8%)
Gospodarski problemi	(13.8%)	Gospodarski problemi	(9.5%)
Kriminal i bezakonje, socijalna patologija	(6.3%)	Kriminal i bezakonje, socijalna patologija	(4.3%)

Vidljivo je da učenici različite narodnosti gotovo potpuno jednako rangiraju najvažnije probleme u Hrvatskoj danas. Najčešće se spominju socijalni i gospodarski problemi, dok se politički ne spominju na položaju istaknutih problema.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 83.

Postotni udio učenika različite narodnosti koji navode najistaknutije probleme u državi